

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

**PRIMERJAVA SKUPIN STARIH LJUDI ZA SAMOPOMOČ V
INSTITUCIJAH IN SKUPNOSTI NA OBMOČJU GORENJSKE**

IRENA RIHTARŠIČ

LJUBLJANA 2009

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Irena Rihtaršič

Naslov naloge: Primerjava skupin starih ljudi za samopomoč v institucijah in skupnosti na območju Gorenjske

Kraj: Škofja Loka, Kranj, Radovljica

Leto: 2009

Število strani: 103

Število slik: 0

Število tabel: 1

Število bibl. opomb: 0

Število prilog: 2

Mentorica: dr. Jana Mali

Deskriptorji: skupine za samopomoč, stari ljudje, institucija, skupnost, socialno delo, dogajanje na srečanju, aktivnost udeležencev in voditeljev, okoliščine ob vključitvi v skupino, vpliv na vsakdanje življenje, medsebojno socialno povezovanje izven srečanja, primerjava.

Povzetek: Diplomaska naloga prikazuje dejansko stanje v nekaterih skupinah starih ljudi za samopomoč, katerih udeleženci se na območju treh gorenjskih občin (Škofja Loka, Kranj in Radovljica) srečujejo v institucijah in skupnosti. Ob opravljanju pogovorov z udeleženci in voditelji posameznih skupin in lastnem spremljanju srečanj, je pozornost usmerjena v raziskovanje konkretnega dogajanja na srečanju, v aktivnost udeležencev in voditeljev, v raziskovanje okoliščin, ki vplivajo na vključitev udeležencev in voditeljev v skupino ter na vpliv, ki ga tovrstne skupine imajo na socialno življenje udeležencev in voditeljev izven srečanja skupine. Analiza opravljenih pogovorov je kvalitativna. Ker pa je v raziskavo zajeto večje število skupin za samopomoč, je ob opozarjanju na sicer redke razlike med skupinami, moč zaznati tudi komparativno naravo raziskave. Na podlagi opravljene raziskave sem ugotovila, da sta pogovor in občasna dejavnost, preko katere je poskrbljeno za raznolikost dogajanja na srečanju, bistvena dejavnika, ki pogojujeta dogajanje na srečanju. Udeleženci in voditelji v prvi stik s skupinami za samopomoč pridejo na različne načine, prav tako je njihova odločitev za vključitev v skupino posledica več dejavnikov: povabila, predstavitev, uresničevanja lastnih predstav ter drugih razlogov. Vpliv na vsakdanje življenje je opazen v smislu časovne razporeditve interesov in obveznosti udeležencev in voditeljev ob dneh srečanj ali z njimi povezanih aktivnosti. V smislu medsebojnega socialnega povezovanja ima bistveni vpliv v času srečanja, izven časa srečanja pa ne. Izven srečanja skupine osnovo medsebojnega druženja in obiskovanja ter nudenja pomoči za udeležence in voditelje srečanj predstavljajo sorodstvene vezi.

Title: The Comparison of older people self-help groups in the institutions and communities in The Gorenjska Region

Descriptors: self-help groups, older people, institution, community, social work, developments at the meeting, activity participants and leaders, the circumstances of the inclusion in the group, impact on daily life, mutual social integration outside the meeting, comparison.

Abstract: My diploma work shows the present situations in some self-help groups whose participants meet in institutions and communities within the three municipalities of Gorenjska: Škofja Loka, Kranj and Radovljica. Interviewing the participants and leaders of individual groups and self-monitoring meetings, the research is focused on the actual activities at the meeting, the activity of participants and leaders, the research of circumstances affecting the integration of participants and leaders into the group, and finally the impact of such groups on the social lives of participants and leaders outside the group meeting. The interview analysis is qualitative, but since the research has covered a lot of self-help groups, the comparative nature of research can be also observed due to some but rare differences among the groups. On the basis of my research I have found out that the main factors that provide for some happening at the meeting are conversation and occasional activity which usually result in some variety of meeting activities. There are different ways that bring participants and leaders together in their groups for the first time, besides their decision for their participation in the group is a result of several factors: invitations, presentations, realization of their own expectations, and other reasons. The impact on daily life of participants and leaders can be well observed in terms of timing of their interests and obligations, i.e. when to meet or have other activities. Mutual social integration only happens during the meeting but neither before or after. Relatives' meeting are apart from group meetings the basis for the social life, visiting each other and assistance providing of participants and their leaders.

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

**PRIMERJAVA SKUPIN STARIH LJUDI ZA SAMOPOMOČ V
INSTITUCIJAH IN SKUPNOSTI NA OBMOČJU GORENJSKE**

Mentorica: dr. Jana Mali

Irena Rihtaršič

Ljubljana, 2009

PREDGOVOR

Želja po raziskovanju skupin starih ljudi za samopomoč izhaja iz moje nekajletne aktivnosti na tem področju. Kot so-voditeljica že nekaj let prostovoljno sodelujem v kranjski institucionalni skupini »Prijetne urice«. Ob vodenju skupine imam možnost spremljanja dogajanja v omenjeni skupini, ne pa tudi v drugih tovrstnih skupinah. Ker v skupinah starih ljudi za samopomoč vidim možnost za svoje nadaljnje praktično delovanje, sem se odločila omenjeno področje raziskati v širšem vsebinskem in geografskem kontekstu.

Raziskava, na kateri temelji diplomska naloga, ne obsega zgolj institucionalnih skupin, ampak tudi skupine, ki se srečujejo v skupnosti. Ne obsega samo področja kranjske, ampak še področje škofjeloške in radovljiške občine. Posploševanje na celotno populacijo sicer ni upravičeno ravno zato, ker v raziskavi iz posamezne občine obravnavam zgolj eno institucionalno skupino in eno skupino, katere udeleženci se srečujejo v skupnosti. Posebnost naloge so opravljeni poglobljeni pogovori z udeleženci in voditelji skupin, saj me kot voditeljico zanima tudi njihov vidik. Ob lastnem spremljanju srečanj posameznih skupin po metodi opazovanja z udeležbo pa sem imela tudi sama možnost videti dogajanje s svoje plati, kar prav tako predstavlja svojevrstno posebnost.

Obdelava opravljenih pogovorov z udeleženci in voditelji je kvalitativna, saj sem dogajanje na srečanju, aktivnost udeležencev in voditeljev, prisotnost različnih okoliščin ob njihovi vključitvi v skupino ter »učinke« srečanj na socialno življenje udeležencev oziroma voditeljev, ki kot oporne točke predstavljajo vsebino mojega raziskovanja, želela predstaviti na čim bolj celosten način. Zaradi večjega števila obravnavanih skupin pa je predvsem ob poudarjanju redkih medsebojnih razlik med skupinami vidna komparativna narava raziskave.

Diplomska naloga predstavlja sad dobre volje in truda na srečanjih skupin za samopomoč sodelujočih udeležencev in voditeljev, ki so si tudi izven srečanja vzeli čas za pogovor, in odgovornih oseb, ki so bodisi v institucionalnem bodisi v skupnostnem kontekstu omogočili izvedbo raziskave, katere rezultati so predstavljeni v nadaljevanju.

ZAHVALA

Na tem mestu želim izreči iskrena hvala vsem odgovornim osebam ter udeležencem in voditeljem skupin za samopomoč, še posebej tistim, ki so tudi z individualnimi pogovori izkazali svojo pripravljenost za sodelovanje, in tako na svoj način pripomogli k izvedbi raziskovalnega dela.

Za vso podporo in strokovno pomoč pri pisanju diplomske naloge se zahvaljujem tudi mentorici dr. Jani Mali.

Zahvaljujem se tudi mojim domačim ter fantu in njegovi družini, ki so mi vsak na svoj način stali ob strani in me znali spodbuditi v trenutkih, ko sem spodbudo najbolj potrebovala.

KAZALO

PREDGOVOR

KAZALO

1. TEORETIČNI UVOD.....	8
1.1. O pomenu kakovostne starosti v sodobni družbi	8
1.2. Samopomoč.....	10
1.3. Skupine za samopomoč.....	15
1.4. Skupine za samopomoč - odgovor na nematerialne potrebe starih ljudi	18
1.5. Vloga skupin za samopomoč v institucijah in skupnosti pri socialnem delu s starimi ljudmi	20
1.6. Razvoj skupin starih ljudi za samopomoč v Sloveniji	23
1.7. Razvoj skupin starih ljudi za samopomoč na Gorenjskem	27
1.8. Vodenje skupine starih ljudi za samopomoč kot oblika neformalnega in medgeneracijskega povezovanja s starimi ljudmi	33
1.9. Prispevek študentov Fakultete za socialno delo k raziskovanju skupin starih ljudi za samopomoč	36
2. PROBLEM	38
3. METODOLOGIJA	40
3.1. Vrsta raziskave in spremenljivke	40
3.2. Merski instrumenti in viri podatkov	41
3.3. Populacija in vzorčenje	42
3.4. Zbiranje podatkov	45
3.5. Obdelava in analiza podatkov	46
4. REZULTATI IN RAZPRAVA	53
5. SKLEPI	93
6. PREDLOGI	96
7. LITERATURA	98
8. POVZETEK	102
9. PRILOGE	104

SEZNAM TABEL

Tabela 4.1.1.: Osnovni podatki o skupinah za samopomoč, obravnavanih v diplomski nalogi	53
--	----

1. TEORETIČNI UVOD

1. 1. O pomenu kakovostne starosti v sodobni družbi

V zadnjem času je tematika staranja, starosti in starih ljudi glede na nesorazmerno naraščajoče število starejših v primerjavi z mlajšima generacijama med pisci tovrstne literature precej razširjena. Avtorji navajajo številne težave, s katerimi se danes srečujejo starejši ljudje, istočasno pa opozarjajo na pomembnost priprave na starost za današnje aktivno prebivalstvo. Le ob upoštevanju pomena priprave na starost bo njihova oziroma naša starost lahko bolj kakovostna. Na aktualnost omenjene teme opozarjajo tudi mediji. Marsikatero novico, povezano s starejšo populacijo, izvemo ob branju časopisa ali z gledanjem televizije.

Čeprav so teme staranja, starosti in starih ljudi na različne načine vse bolj prisotne med nami in se vse bolj zavedamo pomena priprave na lastno starost, si ob sorazmerno visoki vitalnosti starejših ljudi in daljšanju življenjske dobe vedno več ljudi noče priznati, da vsi gremo po isti poti in da je edino neizbežno dejstvo, ki nas v življenju čaka, njegovo prenehanje, torej smrt, ki sledi obdobju starosti. To nazorno opiše Trstenjak (1993: 23) s svojo opredelitvijo staranja: »Najbolj neozdravljiva bolezen je staranje. Vsak dan je zagotovo za en dan bliže smrti. Pravzaprav pa staranje sploh ni bolezen. Je samo zorenje telesa, dokler ne dozori in ne razpade v svoje prvine.«

Kljub človeški minljivosti je za kakovost našega življenja bistveno zavedanje, da »ni važno koliko, temveč kako živimo« (Kambič 1997: 1). Tako kot za vse življenje, je tudi za tretje življenjsko obdobje, za katero po določilih Svetovne zdravstvene organizacije (WHO) velja kronološka meja 65 let starosti, pomembno, da ga živimo v skladu s svojimi zmožnostmi, kolikor je mogoče aktivno, s poudarkom na »žetvi tistega, kar smo v mladosti in srednjih letih sejali«. Ne glede na prehojeno življenjsko pot, ki je mnogokrat polna preprek, je prav, da se spominjamo predvsem ljudi, dogodkov in dosežkov, ki so nam v ponos.

Za ljudi v vsakem življenjskem obdobju je pomembno, da v vsem, kar počnemo, občutimo smiselnost svojega bitja in delovanja. Tudi za stare ljudi so pomembne smiselne možnosti in življenjske naloge v starosti. Te navaja Ramovš s sodelavci (1992: 43–50), tu omenjam le bistvene:

- prepuščanje skrbi za vsakdanjo preskrbo srednji generaciji,
- nevsiljivo, toda odločno predajanje življenjske izkušnje mlajši generaciji,
- zgled preprostega življenja, sproščene vedrine in vedre sproščenosti in
- opravljanje zadnjih osebnih nalog pred odhodom iz časa in prostora.

Čeprav je danes poskrbljeno za materialni standard starih ljudi bolje, kot je bilo včasih, pa zaradi spreminjanja življenjskih navad in spremenjenega načina bivanja opazamo vse več ljudi, ki v obdobju svoje starosti ne vidijo smisla. Malo je primerov, kjer pod eno streho živijo skupaj vse tri generacije, še manj pa primerov, kjer se te tri generacije med seboj spoštujejo in složno dopolnjujejo.

Na vprašanje smiselnosti življenja v starih letih opozorijo Ramovš in sodelavci (1992: 34), ko pravijo, da se ob neuresničenih zamislih in čedalje manjšemu socialnemu pomenu, staremu človeku vse bolj vsiljuje vprašanje, kolikšno vrednost in kakšen pomen je imelo prizadevanje v njegovem življenju. Na istem mestu dodajajo še: »Ob pojemajočih telesnih in duševnih močeh, bolezni, osamljenosti, zavesti krivde, bližajoči se smrti in drugih starostniških tegobah, se vse bolj ostro zarezuje v zavest vprašanje o smislu vsega tega, o pomenu in vrednosti sedanjega trenutka in o pomenu življenja v celoti. S tem povezan in zelo pogost je v starosti problem življenjske praznine, ko človek ne doživlja smisla svoje prihodnosti z bližajočo se smrtjo vred« (Ramovš in sod. 1992: 34).

Nasprotno pa Čaćinovič–Vogrinčič (2000: 287) poimenuje staranje kot »skupen družinski projekt«, čeprav se s staranjem in starostjo vsaka družina sooči na svoj način. Omenja »tri pomembne družinske teme«, ki socialnim delavcem in družinskim članom omogočajo, da bolje ubesedijo staranje, da bi bolje razumeli in se lahko bolje dogovorili: Stierlinovo nerazrešljivo dramo ločitve med starši in otroci, ohranitev generacijskih razlik v konceptu Th. Lidza in Bionovo družino kot delovno skupino. Ob Stierlinovi nerazrešljivi drami ločitve (Čaćinovič–Vogrinčič 2000: 287–288) opozarja na deligiranost in pomembnost sprave za vsako družino. Čeprav so spremembe potrebne, je pomembno, da prihodnost spreminjamo tako, da v njej ostanemo živi, ne pa prezrti in preslišani. To pa je mogoče samo preko dialoga, ki omogoča, da bolje razumemo samega sebe in starega človeka, ki živi z nami in s svojo preteklostjo »tukaj in zdaj«. Ob ohranitvi generacijskih razlik v konceptu Th. Lidza, avtorica opozarja na zaveznitvo med staršema in ohranitev generacijskih razlik. Čeprav starši z leti postanejo nemočni in rabijo pomoč, naj ne bodo odvisni od svojih otrok v tolikšni meri, kot

da so otroci oni sami. Otroci naj do svojih staršev ohranjajo spoštovanje in dostojanstvo, ki ga sebi in staršem tudi ubesedijo (Čačinovič–Vogrinčič 2000: 288–289). Bionovo družino kot delovno skupino avtorica (Čačinovič–Vogrinčič 2000: 289–290) vidi kot produktivno izhodišče za soustvarjanje sodelovanja v starosti, kjer ima svoj prispevek tudi tisti, ki potrebuje pomoč. Njegov delež v skupnih ciljih pomembno prispeva k dobremu občutku lastne vrednosti in ohrani učinkovitost »osebne niše«, kot Willi poimenuje prostor, v katerem oseba razvije interaktivno učinkovitost oziroma resnični del okolja, s katerim je oseba res v odnosu.

Glede nato, da staranje prebivalstva v današnji Evropi velja za eno najaktualnejših političnih, gospodarskih, socialnih in etničnih nalog, za majhne narode kot je naš pa predstavlja celo pomembno preživetveno nalogo (Ramovš 2003: 235), smo na vseh od zgoraj omenjenih področij, priča bolj ali manj uspešnim prizadevanjem za kakovostno starost.

Na socialnem področju naj bi eno od prizadevanj za kakovostno starost predstavljale skupine starih ljudi za samopomoč, ki so se pri nas sprva pojavljale v institucijah, ob naraščajočem številu starejših ljudi pa smo jim vse pogosteje priča tudi v domačem okolju.

1. 2. Samopomoč

Čeprav se mogoče zdi, da se o samopomoči in o pomembnosti oziroma vplivu le-te na socialno življenje ljudi, pretežno govori v zadnjih dveh desetletjih, so nanjo številni avtorji opozarjali že prej. Bohova (v Stritih 1995: 8) je na samopomoč, ki naj bi v okviru prostovoljnega dela pripomogla k upoštevanju nekaterih razsežnosti življenja, ki so bile do takrat zanemarjene, opozorila že leta 1984 na Ptujskem sociološkem srečanju: »Spet grozijo brezposelnost, nove oblike neenakosti, socialna negotovost in pomanjkanje, toda stališča do teh problemov so se korenito spremenila glede na nove vrednote, možnosti in življenjske stile. Institucije 'družbe blaginje' so v krizi, pa ne le zaradi sredstev, njihove ne vedno zaželene učinkovitosti in dvomljivih rezultatov, marveč in v prvi vrsti zaradi neustreznih ciljev in zavesti, samozaupanja, samopomoči in ustvarjalnosti. Če sistem družbene pomoči opredelimo kot skupno prizadevanje institucionaliziranih, družbenih oblik intervencije ter še vedno živih in bogatih možnosti za samoorganizacijo (bodisi v družini, soseski ali prostovoljnih organizacijah in društvih), se moramo vprašati, ali ne bi bilo potrebno v novih pogojih dela in življenja na novo opredeliti vloge in odnose v in med obema sistemoma. Iščejo se nove

kvalitete, nove vrednote in na novo se odkrivajo še do nedavnega zavržene dimenzije življenja, se pravi natanko tiste dimenzije, ki jih je E. Allardt imenoval potrebe po ljubezni, pripadnosti, samoaktualizaciji in solidarnosti.«

Samopomoč temelji na solidarnosti, ki se uresničuje z vzajemno pomočjo in odgovornostjo. S tem ko »sotrpini« rešujejo težavo »svojih«, oljašujejo oziroma rešujejo lastno stisko, ki jo doživljajo zaradi težave svojih bližnjih. Vključuje celotno individualno in skupnostno delovanje ljudi, ki imajo skupno potrebo ali problem. Ramovš (1995: 69) jo poimenuje kot »socialni vzgib v človeku, da si skuša sam rešiti svoje stiske ali pa okrepiti svojo socialno klenost za kljubovanje težavam«, prav tam pa opozarja, da do izraza pride takrat, »ko si ljudje pomagajo med seboj v zakonu, družini, med prijatelji, sorodniki, sosedi, delovnimi tovariši, sotrpini v podobni stiski in drugih temeljnih človeških skupinah, skratka »domači«, kjer težava enega povzroča stisko tudi drugim«. Avtor opozarja, da se nekaj samopomoči praviloma pojavlja pri vsakem človeku. Povsem odpove le ob hujših duševnih obolenjih (depresijah, drugih psihozah) ali v primeru hudih socialnih motenj (popolne socialne otopelosti, histerične maščevalnosti do drugih) (Ramovš 1995: 70).

Čeprav sta po Ramovšu (1995: 68) samopomoč in dobrodelnost za posameznike »osnovni vzgib življenja, da se rešuje v socialni ogroženosti in se razvija«, pa predstavljata tudi temelj socialnovarstvenega delovanja skozi vso človeško zgodovino. Po Ramovšu (1995: 68) se v vsakem času kaže »v obliki socialnega delovanja, ki ustreza kulturnim, razvojnim in drugim družbenim razmeram«, v sodobnih pojavnih oblikah pa sta poleg državne in podjetniško privatne sociale »odločilna samostojna civilna izvajalca socialnega varstva«.

Sodobno organizirano samopomoč, ki velja za »temeljno organizacijsko obliko civilne sociale«, po Ramovšu (1995: 130–131) razdelimo na pet skupin. Osnovne oziroma formalno neorganizirane oblike samopomoči predstavljata osebna in družinska oziroma prijateljska samopomoč. Skupine za samopomoč pa skupaj z organizacijami za samopomoč in družbenimi projekti za uvajanje in pospeševanje samopomoči štejemo med specifične sodobne organizacijske oblike samopomoči.

Kljub temu da je danes mreža samopomoči v nacionalnem smislu vse bolj razvita, Rus (v Stritih 1995: 8) poudarja, da država socialne blaginje, čeprav za svoje delo potroši ogromna sredstva, zaradi nujenja neselektivnih socialnih uslug državljanom, ki le-teh ne potrebujejo,

pri svojem delovanju ni uspešna. Obilna socialna pomoč, ki najbolj vpliva na nižje sloje povzroči povečano neodgovornost staršev za otroke in zmanjša interes za slabo plačana dela (Rus, v Stritih 1995: 8). Možnost za uspešnejše oziroma učinkovitejše delovanje socialne sfere isti avtor vidi v širjenju samopomoči kot največjemu koraku k socializaciji države blaginje. Ob tem pa odločno opozarja, da so bile oblike samopomoči in podobne oblike socialnega delovanja v preteklosti blokirane: »Srečujemo nekakšen mikrostalinizem, ki blokira sleherno spontano rast samopomoči /.../. Samopomoč, kombinirana s pomočjo družbe, je tista 'tiha revolucija', ki se bo v naslednjih desetletjih zelo verjetno širila v vseh razvitih industrijskih družbah« (Rus, v Stritih 1995: 9).

V okviru raziskovanja t. i. »kompleksnih sistemov« Stritih in Možina (1992: 23–24) samopomoč pojmuje kot »avtopoezo« oziroma »avtopoetski sistem«. Avtopoezo ali samoproizvajanje kot posledico samoorganizacije Maturana in Varela (v Stritih, Možina 1992: 23, vsi poudarki Stritih in Možina) razumeta kot organizacijo življenja in hkrati organizacijo avtonomije. Z vplivom na organizacijo njihovih življenj in njihovo avtonomnost naj bi samopomoč kot avtopoetska organizacija za posameznike, ki se je poslužujejo, imela določene posledice. Po Maturani in Vareli (v Stritih, Možina 1992: 23–24, vsi poudarki Stritih in Možina) se le-te kažejo v avtonomnosti in individualnosti avtopoetskih sistemov, posledico avtopoetskih sistemov pa predstavljajo tudi enote ter odsotnost inputov in outputov. Isti avtorji (Maturana, Varela, v Stritih, Možina 1992: 23–24, vsi poudarki Stritih in Možina) podajo tudi razlago posameznih posledic:

- Avtonomnost se kaže v podrejanju sprememb vzdrževanju lastne organizacije, ne glede na globino transformacij v procesu.
- Individualnost je vidna v nespremenljivosti organizacije, čeprav je le-ta v fazi nenehnega proizvajanja in v aktivnem vzdrževanju identitete, ki je neodvisna od medsebojnih interakcij z opazovalcem.
- Določitev enot je pomembna, ker se z njihovo pomočjo določajo meje v procesu samoproizvajanja.
- Odsotnost inputov in outputov kot zadnja posledica pa se kaže v perturbiranju nepovezanih dogodkov ali obstoju notranjih strukturnih sprememb, ki perturbacije povzročajo - ne glede na odnos med nastajajočimi spremembami in potekom perturbacij inputi in outputi nimajo zveze z organizacijo.

Procesi samoorganiziranja in samopomoči so po mnenju avtorjev (Stritih, Možina 1992: 39–45) neposredno povezani z uporabo proti institucijam oziroma z begom iz institucij in z začetkom akcijsko-raziskovalnih projektov. Ker so pri razvijanju teh sodelovali pripadniki treh generacij, avtorja tovrstni razvoj povezuje s prepletom slednjih treh generacij:

- Najstarejša generacija, ki je še doživljala nevarne čase, ko so se napake plačevale z življenjem.
- Druga generacija, sama jo imenujem povojna generacija, katerim so bile grozote v večji meri prihranjene, sporna pa je bila enakovrednost njihovih življenjskih vlog.
- Tretji, najmlajši generaciji se vojne grozote zdijo le oddaljen spomin, glede na njihove življenjske vloge pa se tudi ta generacija mora spopadati s številnimi novimi boleznimi in problemi, med drugim tudi z zakonskimi problemi in alkoholizmom.

Pripradnikom vseh treh generacij je bilo v času začetkov procesov samoorganiziranja in samopomoči skupno, da so v instituciji videli točko, »v kateri se je zgoščala vsa negativnost družbe« (Stritih, Možina 1992: 40). Čeprav je z začetki akcijsko-raziskovalnega dela sodelujočim »dejansko uspelo uresničiti nekaj drugačnega« (Stritih, Možina 1992: 43), pa so pozneje ugotovili, da tudi ta način dela prinaša določene prednosti in pomanjkljivosti. Avtorja poudarjata, »da nič, kar je še novo, ne more biti že toliko dodelano, da bi omogočalo lažje delo kot ustaljene organizacijske oblike« (Stritih, Možina 1992: 43). Na istem mestu opozarjata tudi na finančno nestabilnost in primerljivost učinkovitosti novih organizacijskih oblik s starimi. Opozorita pa še na možnost hitrega propadanja novih organizacijskih oblik, saj je razvijanje in ohranjanje novih organizacijskih oblik ter delovnih načinov, ki niso mehanična kopija obstoječih vzorcev, zahtevna naloga (Stritih, Možina 1992: 44).

Ne glede na pomanjkljivosti se je akcijsko-raziskovalno delo nadaljevalo tudi v osemdesetih letih. Samopomoč starejših občanov v krajevni skupnosti v istoimenski raziskavi obširno opišeta Mesec in Flaker (1986: 81–238). Na podlagi študije primera ene od ljubljanskih krajevnih skupnosti, ki je potekala na treh ravneh, je bilo ugotovljeno naslednje (Mesec, Flaker 1986: 231–238):

- Pomoč med zakonci, družinskimi člani in sorodniki je v obravnavani krajevni skupnosti prva oblika socialne pomoči, kot taka pa je za stare ljudi, ki načeloma živijo sami, njihovi otroci pa v neposredni bližini (v lastnem gospodinjstvu v isti hiši, v sosednji hiši, v isti krajevni skupnosti) tudi najpomembnejša. Pomanjkljivost tovrstne oblike pomoči se pogosto kaže v obliki dvojne obremenjenosti otrok, ki jih poleg skrbi za lastne otroke in

službenega dela obremenjuje še skrb za onemogle starše. Kadar gre za pomoč med zakonci (predvsem če mož nudi pomoč ženi) ni vedno nujno, da je le-ta izvedena učinkovito. V prid nadaljnjim raziskavam se predvideva, da bi bila zaradi raznolikih obveznosti in nemoči svojcev za učinkovitejše nudenje medsebojne pomoči potrebna t. i. »družbena pomoč«.

- Pomoč med sosedi se kaže pri opravljanju vsakdanjih opravil, družabništvu, čustveni opori in opogumljanju oziroma neformalnih stikov, ki med sosedi presegajo raven vsakdanje vljudnosti. Pomembno je omeniti še, da gre za sosede, med katerimi, ne glede na to ali živijo v družinskih hišah ali starejših blokih, ni velikih socialnih razlik. Gre za spontano, nespodbujeno in neorganizirano medsoseseško pomoč, kjer zahtevnejša opravila (npr. kuhanje) niso zaželenja. Kadar sosed, ki pomoč nudi, pričakuje simbolično povračilo, tovrstne medsebojne pomoči ne moremo razumeti v smislu čistega altruizma. Istočasno tudi človek, ki pomoč prejema, čuti potrebo po oddolžitvi.
- Pomoč družbenih organizacij in društev, konkretno Rdečega Križa na podlagi omenjene študije primera, kaže na resnično nudenje stvarne pomoči starim ljudem, ki jo v obliki zagotavljanja vsakdanjih potreb potrebujejo. To pomeni, da funkcija omenjene humanitarne organizacije ni omejena zgolj na izvrševanje kontrolne funkcije, npr.: preverjanje določenih informacij, ampak nudi funkcionalno pomoč. Čeprav prinašanje hrane starostnikom na dom izhaja iz institucije (v predstavljeni raziskavi iz osnovne šole), delo humanitarne organizacije Mesec in Flaker (1986: 234) opredelita tudi kot prostovoljno dejavnost. Usluge prostovoljcev so praviloma občasne in manj zahtevne (pomoč v gospodinjstvu, obiskovanje ...), pogostejše in zahtevnejše oblike pomoči (kuhanje kosila na domu več tednov) pa se ob veliki meri požrtvovalnosti prostovoljcev uresničujejo le redko. Omenjena humanitarna organizacija tako zavzama prostor med družino in strokovnimi institucijami. Mesec in Flaker (1986: 234) navajata, da humanitarna organizacija »opravlja funkcije, ki jih strokovne ustanove ne morejo opravljati ali pa ni smiselno, da bi jih«. Naloge prostovoljcev v okviru humanitarne organizacije so naslednje: »obveščanje o položaju posameznih občanov in njihovih potrebah po pomoči, družabništvo in s tem manj zahtevne oblike osebne pomoči in posredovanje občutka varnosti, manjša stvarna pomoč v uslugah in gmotna pomoč, razvijanje medsebojnih stikov s prirejanjem družabnih srečanj ipd.« (Mesec, Flaker 1986: 234). Na istem mestu avtorja opozarjata, da bi bilo za bolj perspektivno delovanje humanitarne organizacije, ki se zdaj v razvojnem pogledu nahaja »nekje med heteronomno simbolično ritualistično usmeritvijo in avtonomno usmeritvijo v konkretno

koristno dejavnost«, potrebno podpreti zadnjo usmeritev, kar je po njunem mnenju (Mesec, Flaker 1986: 234–235) »možno z razvijanjem bolj horizontalne organizacije, dvosmernega komuniciranja, neposrednejših odnosov, kar bi okrepilo medsebojno povezanost članov in zmanjšalo odvisnostno naravnost«. Organizacija je namreč že usmerjena h krajanom, potrebuje pa pomoč pri vzdrževanju take stvarne dejavne usmeritve, opuščanju ritualizma in papirnate aktivnosti.

1. 3. Skupine za samopomoč

Prvo izmed sodobnih skupin za samopomoč predstavljajo Anonimni alkoholiki, ki so se v ZDA začeli sestajati že leta 1935. Ugotovili so, da je vzdržnost od alkohola ob podpori »sotrpinov« bistveno lažja, v osami pa praktično nemogoča. V Sloveniji so se Anonimni alkoholiki začeli srečevati leta 1989, danes pa si na podoben način v stiski izmenjujejo osebne izkušnje tudi njihovi zakonci (skupina Al-anon) in otroci (skupina Al-ateen). Teža vsakovrstne stiske se, če jo le podelimo z ljudmi, ki jim zaupamo, bistveno zmanjša. Zato ni posebej presenetljivo, da so se skupine za samopomoč pojavile tudi na več drugih področjih, med drugim tudi med starimi ljudmi. Ramovš (1995: 130) po Moellerju navaja, da v razvitem svetu poznamo že 450 vrst sodobnih skupin za samopomoč.

Po Ramovšu (1992: 87) sodobne skupine za samopomoč razumemo kot osebno povezavo dveh do tridesetih ljudi, ki temelji na samoiniciativi v skupni potrebi, težavi ali stiski. Skupine za samopomoč naj bi bile sodobne oblike nekrajevne sosedstva, nekrvnega sorodstva in velike družine. V njih naj se ljudje počutijo in delujejo kot enkratne osebe, zato se praviloma kličejo z osebnimi imeni in ne kot člani skupine. Organizacijska oblika teh skupin je pestra, nestabilna in neformalna, dejavnosti so največkrat usmerjene navznoter, sodelovanje strokovnjakov pa je neformalno ali pa ga sploh ni.

V četrtem členu Pravilnika o izvajanju programa »Skupine starih ljudi za samopomoč« (http://www.zdruzenje-zsggs.si/programi/skupine_za_samopomoc) pa je izrecno opredeljeno, da skupino sestavlja do deset oseb, ki jo vodita za to usposobljena voditelja. Po navedbah Zveze društev za socialno gerontologijo Slovenije (http://www.zdruzenje-zsggs.si/programi/skupine_za_samopomoc) je namreč skupina za samopomoč skupina naključno zbranih posameznikov z namenom postati prijateljska skupina, katere udeleženci se

srečujejo enkrat tedensko po uro in pol. Pogovor kot temeljna dejavnost skupine se nanaša na teme, ki člane povezujejo. V pogovoru sodeluje in posreduje lastno življenjsko izkušnjo vsak član, ob pripovedovanju pa izrazi svoje občutke, stališča in mnenja. Velja pravilo, da se na srečanjih skupine ne moralizira, poučuje in kritizira. Kar je bilo v skupini izrečeno, temelji na zaupnosti, dodatne aktivnosti pa se prirejajo izven rednih srečanj (http://www.zdruzenje-zsggs.si/programi/skupine_za_samopomoc).

Malijeva (2007: 74) po Milošević–Arnoldovi navaja skupine za samopomoč kot možnost praktičnih zasnov oziroma konceptov, ki jih uporabljamo pri socialnem delu s starimi ljudmi. Poleg skupin za samopomoč med praktične zasnove oziroma koncepte, ki naj bi jih uporabljali pri socialnem delu s starimi ljudmi, sodijo še: partnerstvo, perspektiva moči, zagovorništvo, antidiskriminacijska usmeritev, socialne mreže in skupnostna skrb (Mali, po Milošević–Arnold 2007: 75–80). Avtorica poudarja, da praktične zasnove oziroma koncepti »temeljijo na holističnem razumevanju človeka in njegovih potreb s poudarkom na uveljavljanju uporabnika kot partnerja v procesu pomoči, da bi bila v ospredju njegova pravica do izbire različnih vrst pomoči« (Mali 2007: 74).

V skupinah za samopomoč pa Malijeva (2007: 79) vidi predvsem možnost zmanjševanja izolacije starih ljudi in medgeneracijske nepovezanosti. Opozarja, da je pobudnik za nastanek teh skupin pri nas običajno socialna stroka, ne pa stari ljudje sami.

Socialni delavci pogosto skupine starih ljudi za samopomoč tudi vodijo. Da bi si olajšali svoje delo s skupinami, si pomagajo z veščinami socialnega dela, ki pa naj bi jih socialni delavci upoštevali pri vsakovrstnem delu s starimi ljudmi. Ko Milošević–Arnoldova (2000: 255) piše o veščinah socialnega dela, ki jih uporabljamo pri delu s starejšimi ljudmi, poudarja, da v njih lahko prepoznamo najpomembnejše koncepte sodobnega socialnega dela in bistvene specifičnosti, ki jih zahteva delo s starimi ljudmi, istočasno pa so v njih izražene tudi uveljavljene vrednote, etične norme in koncepti socialnega dela. Po Milošević–Arnoldovi naj bi torej vsak socialni delavec, ki dela s starimi ljudmi, upošteval naslednje strokovne veščine:

- razumevanje razvojnih faz staranja,
- upoštevanje življenjskih izkušenj in vlog,
- ugotavljanje funkcionalnih sposobnosti,
- prepoznavanje potreb na področju duševnega zdravja in znakov depresije,
- poznavanje dinamike družinskega sistema,

- sposobnost govora v jeziku starega človeka,
- trdno prepričanje v neodvisnost starih ljudi,
- problemi smrti in umiranja,
- spoštovanje vloge religije in duhovnosti,
- perspektiva moči (Milošević–Arnold 2000: 255).

Ne glede na izobrazbo voditeljev skupin starih ljudi za samopomoč je upoštevanje veščin socialnega dela pri delu s tovrstnimi skupinami pomembno iz dveh razlogov:

- delo je učinkovitejše,
- stroka socialnega dela se uveljavlja tudi med voditelji z drugo izobrazbo in poklici.

Stritih (1987: 114–116) v članku o skupinah za samopomoč v duševnih in socialnih težavah navaja temeljna metodična načela, ki naj bi jih voditelji v delu s skupino razumeli in upoštevali:

- *Načelo kontinuitete:* Voditelj naj pri delu s skupino razume, da ljudje, ki pri obiskovanju skupine vztrajajo več kot tri leta, to storijo »zaradi centralne vloge v medsebojnih odnosih, ki so si jo sčasoma pridobili oziroma jim je pripadla«.
- *Načelo dela v skupini:* Skupine za samopomoč največkrat štejejo od pet do petnajst ali dvajset članov, ki se srečujejo enkrat na teden od ure in pol do treh ur. Delujejo po načelu odgovornosti vsakega člana, ki naj po svojih močeh prispeva k vsem opravilom in funkcijam, ki jih je potrebno opraviti za obstoj in delovanje skupine. Za razliko od drugih družbenih skupin v skupinah za samopomoč o neposredni izmenjavi odločajo medsebojni odnosi in ne položaj posameznikov. S pomočjo skupine posameznik dobi možnost za premagovanje notranje in zunanje izolacije. Odnosi med člani skupin se sčasoma poglobljajo, kar posredno vpliva na kvaliteto življenja posameznih članov. Skupine za samopomoč delujejo po principu naravne skupine, v kateri se upošteva načelo enakosti, kar omogoča tudi socialno učenje posameznih članov.
- *Načelo samopomoči:* V okviru skupine je mogoče govoriti le o t. i. »medsebojni samopomoči«, kar avtor na istem mestu utemeljuje z naslednjim citatom: »Pomagaj sebi in s tem boš pomagal drugim, da si bodo pomagali.«

O izobraževanju voditeljev skupin starih ljudi za samopomoč, ki naj bi ga opravil vsakdo, preden začne z vodenjem lastne skupine, piše Russi–Zagožen (2001: 43). Z raziskavo o doživljanju starosti in smrti pri voditeljih skupin starih ljudi za samopomoč ugotavlja, da so

voditelji, ki niso bili vključeni v nobeno izobraževanje, enako zadovoljni s svojim vodenjem kot tisti, ki so zaključili pripravljalni program. Poudarja, da ima izobraževalni program najpomembnejšo vlogo pred samim ustanavljanjem skupine, saj kot tak predstavlja proces učenja in pridobivanja novih znanj.

1. 4. Skupine za samopomoč – odgovor na nematerialne potrebe starih ljudi

Kladnik (1996), eden od začetnikov uvajanja skupin starih ljudi za samopomoč pri nas, v magistrskem delu skupine za samopomoč pojmuje kot »odgovor na nematerialne potrebe starih ljudi«. Avtor nematerialne potrebe razdeli na:

- potrebo po stalnem in poglobljenem medčloveškem odnosu,
- potrebo po sprejemanju svoje starosti kot pogoju za njeno smiselno doživljanje,
- potrebo po povezanosti vseh treh generacij (Kladnik 1996: 33–39).

Kladnik po Adolfu Busemanu (1996: 39 –41) povzema deset bistvenih sestavin, ki naj bi zadostovale za človeški eksistenčni minimum. Med drugimi omenja:

- kraj varnosti, kjer si doma in kjer lahko »doživljaš« svoje korenine,
- čas in prostor, ki ju moraš imeti zase oziroma pravico do zasebnosti,
- »neki ti«, ki ga človek doživlja ob srečevanju s soljudmi,
- doživljanje smiselnosti svoje dejavnosti in usode,
- spoštovanje, ki se kaže v priznanju naše veljave s strani drugih ljudi.

Vidimo, da eksistenčnega minimuma ne predstavljajo le zahteve po telesnem obstoju.

O potrebah, ki so izrazite v starosti, obširneje piše tudi Ramovš (2003: 87–128). Na drugem mestu opozarja na človeške potrebe kot na »primeren pristop k konceptu kakovostne starosti« (Ramovš 2000: 321). Poleg potrebe po predajanju življenjskih izkušenj in spoznanj mladi in srednji generaciji ter potrebe po doživljanju smisla starosti, omenja še potrebo po temeljnem ali osebnem medčloveškem odnosu (Ramovš 2000: 321–327).

Po Ramovšu je potreba po tesni medčloveški povezanosti z nekim »svojim« človekom najbolj pereča nematerialna socialna potreba v starosti. Bogat in zdrav človek je lahko povsem na tleh, ker nima nikogar, pri katerem bi občutil, da ga jemlje resno kot človeka, da ga sprejema

takšnega, kakršen je, da rad prisluhne njegovi besedi – pa naj je vesela ali žalostna, da ceni njegove življenjske izkušnje, skratka, da ga ima rad (Ramovš 2003: 98–99).

Tudi geslo Slovenske fundacije »Nihče ne more živeti sam!« (geslo na promocijskem gradivu na priponki Slovenske fundacije) velja za vse, še toliko bolj pa za stare ljudi, ki živijo v domovih za stare ali pa doma, kjer brez ustrezne socialne mreže nimajo stika s svetom ali pa je le-ta zelo omejen. »Osamljenost je za starega človeka tako huda kakor telesna podhranjenost. Tudi posledice so podobne: od telesne podhranjenosti začne hirati in napadajo ga bolezni, če ga muči osamljenost, pa izgubi tek in spanec in pogosto se ga polotijo tudi razne bolezni; možen odziv starega človeka na osamljenost pa je tudi, da kar naprej dremajoče čemi« (Ramovš 1999: 14).

Na pomembnost kolikor je mogoče delujočih socialnih mrež v starosti opozarja tudi Dragoš (2000: 304). Empirične študije namreč kažejo, da so učinki socialnih mrež tesno povezani z zdravstvenim stanjem starih ljudi. Avtor prav tam omenja tri bistvene okoliščine, od katerih naj bi bil odvisen, kot sam temu pravi, »učinek mrežnih interakcij«. To so: dohodek oziroma materialno stanje starega človeka, njegova fizična kondicija in spol. Na splošno lahko rečemo, da imajo socialne mreže večji vpliv na starega človeka moškega spola, katerega dohodek in fizična kondicija sta čim višja.

Kljub različnim prizadevanjem, da bi jo zmanjšali, pa se osamljenost med starimi ljudmi še vedno, ne glede na njihov kraj bivanja, vztrajno pojavlja. Osamljeni so ljudje sredi mesta, ki je sicer lahko polno življenja, a star človek bodisi zaradi svoje bolezni bodisi zaradi neprilagojenosti stanovanjskih objektov za starejše (npr. blok brez dvigala) brez pomoči ne more v družbo. Osamljeni so tudi ljudje v vaseh in zaselkih ter na osamelih kmetijah, od koder se mladi vse bolj odseljujejo.

Osamljenost je danes bistvena težava oziroma stiska starih ljudi, saj nanjo opozarjajo številni avtorji. Zavirškova in Škerjančeva (2000: 405) navajata, da zaradi osamljenosti in izolacije, bolezni ter osebnega razvrednotenja stari ljudje lahko postanejo člani izključene družbene skupine. Postružnikova (2000: 339) osamljenost starih ljudi, ki še živijo v domačem okolju, poimenuje kot »hudo tegobo«. Opozarja pa, da je ne glede na veliko število ljudi pod isto streho, prisotna tudi v domovih za stare: »Naj se zaposleni še tako trudimo, da bi ljudem olajšali življenje v domu, je nemogoče organizirati življenje za tako veliko število ljudi z

različnimi življenjskimi navadami, da bi bilo vsem dobro in bi bili vsi zadovoljni. Ko star človek pride v dom, izgubi stik s svojim prejšnjim okoljem, kjer je živel. Obiski svojcev niso tako pogosti in z njimi ni več v stalnem odnosu. Zaradi starosti in pogosto tudi težje pomičnosti lahko gredo sami domov le poredkoma. V domu odpade tudi samostojna skrb za pripravo hrane in še nekatera druga vsakdanja opravila, ki staremu človeku dajejo smisel in občutek potrebnosti. Star človek ima v domu naenkrat veliko prostega časa, kar pri nekaterih stanovalcih preide v brezzdelje in pasivnost ter jim daje občutek negotovosti. Pojavlja se osamljenost« (Postružnik 2000: 338–339). Nasprotno pa Malijeva (2002: 319) osamljenost vidi kot subjektiven fenomen: »Človek se lahko počuti osamljenega v družbi in se ne čuti osamljenega, če je sam. Neredko naletimo na posameznike, ki se, obdani s prijatelji in znanci, počutijo grozovito osamele. Pogosto pa srečamo prav v domovih za stare ljudi starostnike, ki se ne družijo z drugimi starostniki v domu, pa zato niso prav nič osamljeni«.

Kljub individualnim razlikam si glede na razširjenost osamljenosti med starimi ljudmi oni sami najverjetneje želijo nematerialnih oblik pomoči. Postružnikova (2000: 338–344) navaja, da so skupine za samopomoč le eno izmed dopolnilnih oblik in načinov pomoči za zadovoljevanje nematerialnih potreb, ki se jih poslužujejo v mariborskem domu upokojencev. Njihova osnovna dejavnost je pogovor o določeni temi, za katero avtorica meni, da deluje kot zdravilo proti osamljenosti starih ljudi, kot pomoč pri doživljanju smiselne starosti, v tovrstnih skupinah pa vidi tudi možnost povezave treh generacij.

1. 5. Vloga skupin za samopomoč v institucijah in skupnosti pri socialnem delu s starimi ljudmi

Med prvimi institucijami, ki so se pri nas posvečale delu s starimi ljudmi, štejemo Centre za socialno delo in Dmove za stare. Iz teh institucij pa so izšli tudi prvi socialni delavci, ki so poskrbeli za organizacijo in uspešno širjenje skupin za samopomoč med starimi ljudmi.

Malijeva (2007: 38) po Jones in Fowles navaja, da se življenju v institucijah ni moč ogniti, kar potrjujejo številna prizadevanja, da bi vpliv institucij zmanjšali ali ga celo povsem odpravili. Poudarja, da zaradi zdravstvenih pojavov, ki spremljajo staranje, predstavlja veliko vlogo v skrbi za stare ljudi medicina (Mali 2007: 38).

Vpliv medicine na razvoj socialnega dela pa v zvezi s pisanjem kritike tradicionalnega socialnega dela omenja tudi Žnidarec–Demšar (2005: 16), ki pravi, da klinični način dela, kamor spada tudi institucionalna obravnava v domu za stare, temelji na spreminjanju posameznika zaradi predpostavk o njegovi motenosti ali problematičnosti.

Malijeva (2007: 39) poudarja, da se možen odgovor na vprašanje, ali so institucije bolj učinkovite za ljudi, ki živijo v njih ali bolj za tiste izven institucij, skriva v tezi, »da ljudje, ki nismo v zaporu, potrebujemo zapore za opravičevanje svojega družbeno sprejemljivega in nedevariantnega vedenja«.

Tudi Zavirškova in Škerjančeva (2000: 413–414) poudarjata, da posameznik oziroma posameznica z vstopom v sistem socialnega varstva postane predmet obravnave in izgubi vpliv nad pomembnimi odločitvami v svojem življenju. Namesto njega odločajo strokovni delavci in skrbniki. Izguba vpliva sicer lahko ostane prikrita, če je človek življenje v instituciji primoran sprejeti, da sploh lahko preživi. Večkrat ostaja prezrto dejstvo, da si človek življenja v instituciji ne želi ali pa se ga celo zelo boji. Avtorici opozarjata, da bomo deležni dobre socialne politike takrat, ko bo posameznik tisti, ki bo definiral problem in nakazal rešitev, strokovne službe pa mu bodo zagotovile uresničitev potrebnega.

Da odhod v dom za starega človeka predstavlja hudo stisko opozarjajo tudi Ramovš in sodelavci (1992: 51), ko poudarijo, da odhod v dom za starega človeka ni navadna selitev, ampak zanj pomeni dokončen odhod iz aktivnega življenja. Ker naj bi bili ob preselitvi v institucionalno varstvo stari ljudje najbolj osamljeni in socialno marginalizirani, isti avtorji (Ramovš in sod. 1992: 231) skupine za samopomoč omenjajo kot nadomestilo za družino, prijatelje in sosedo.

V skupinah za samopomoč naj bi torej stari ljudje dobili nadomestilo za izgubljene oziroma okrnjene stike z ljudmi iz primarnega socialnega okolja. Da pa star človek ob prihodu v dom lažje naveže stik z ostalimi stanovalci, poskrbi socialni delavec, ki z novim stanovalcem vzpostavi stik že pred njegovim prihodom v dom.

Naloge, ki naj bi jih opravljal socialni delavec v domu, Malijeva (2007: 87–93) predstavi v več sklopih. Nekatere naloge mora socialni delavec opraviti že pred prihodom starega človeka v dom. Med nalogami socialnega delavca v času bivanja starega človeka v domu pa Malijeva

(2007: 90) po Milošević–Arnoldovi med drugim omenja tudi podporo stanovalcu v procesu prilagajanja na življenje v domu, ki se kaže v vzpostavljanju nove socialne mreže znotraj doma in v ohranjanju stare socialne mreže v domačem okolju.

Po prihodu v dom je za starega človeka pomembno, da čimprej naveže stike z ostalimi stanovalci in da obdrži čimveč stikov z ljudmi iz svojega domačega okolja. Tako pri navezovanju stikov kot pri njihovem ohranjanju pa jim lahko pomaga udeležba na skupinah za samopomoč. Ramovš s sodelavci (1992: 231–232) navaja, da se je glede na socialno okolje oblikovalo več vrst skupin za samopomoč: skupine v domovih za stare, skupine starih v domačem okolju in t. i. mešane skupine.

Malijeva (2007: 104–105) navaja, da skupinsko delo predstavlja enega od področij oziroma vlog socialnega dela v domu. Skupine za samopomoč navaja kot obliko dejavnosti, kjer se raziskujejo, odkrivajo in vzpodbujajo notranji viri, modrost in izkušnje starih ljudi. Opozarja, da se te skupine tudi najbolj razlikujejo od drugih skupinskih, mnogokrat bolj terapevtsko naravnanih aktivnosti. V njih vidi mesto socialnih delavcev: »Socialni delavec dobro pozna stanovalce že od njihovega prihoda v dom, spremlja njihovo življenje v domu in ima informacije o njihovih individualnih virih. Usposobljen je za skupinsko delo, zato lahko organizira takšne oblike skupinskega dela, ki nimajo le terapevtskih učinkov, ampak izhajajo iz interesov in specifičnih lastnosti posameznikov« (Mali 2007: 104–105).

Med nalogami, ki zavzemajo področje varstva odraslih in starih ljudi v centrih za socialno delo, Ramovš in sodelavci (1992: 75) navajajo tudi organiziranje različnih služb in dejavnosti, ki starim ljudem olajšajo oziroma omogočijo življenje v njihovem domačem okolju.

Med tovrstne dejavnosti vsekakor sodijo tudi skupine za samopomoč, saj vsem starejšim, tudi tistim, ki živijo v domačem okolju, predstavljajo dodatno kvaliteto bivanja. Ramovš s sodelavci (1992: 231) je ob koncu dela na akcijsko-raziskovalnem projektu »Skupine starih za samopomoč« zapisal, da se je izkazalo, da skupine starih ljudi v oddaljeni hribovski vasi uspevajo prav tako lepo kot v domovih za stare. Opozarja še, da stari ljudje, ki živijo v svojem domačem okolju, niso nič manj osamljeni kakor stari ljudje po domovih.

Združevanje osamljenih ljudi v skupine starih ljudi za samopomoč za stroko socialnega dela pomeni tudi odkrivanje socialnih stisk posameznikov in njihovih družin, za stare ljudi pa pot

do iskanja pomoči v sistemu socialnega varstva. Socialni delavec ob pristnem stiku s starimi ljudmi, preko skupinskih in individualnih pogovorov z udeleženci skupin za samopomoč, dobi vpogled v njihovo vsakdanje socialno življenje. Če oceni, da bi posamezniku pomoč lahko olajšala življenje oziroma jo nujno potrebuje, starega človeka napoti do posameznih virov pomoči oziroma mu pomaga pri navezovanju stika z ustrezno službo. Opravlja torej vlogo povezovalca (broker), o kateri Milošević-Arnoldova (2000: 256) piše: »V tej vlogi socialni delavec povezuje posameznike in skupine, ki potrebujejo pomoč (in je ne znajo najti) z obstoječimi službami, ki razpolagajo s potrebnimi viri, kjer ustrezno pomoč lahko dobijo in jih tudi zastopa v procesu zagotavljanja teh virov«. Čeprav živimo v razvitem svetu, pa je med nami še vedno veliko starih ljudi, ki ne le, da ne znajo najti poti do pomoči, ampak zaradi predsodkov oziroma strahu pred zaznamovanjem s strani okolice, zanjo niti nočejo prositi.

Ramovš s sodelavci (1992: 231–232) opozarja tudi, da je pri delu s skupino starih v domačem okolju treba posebej paziti, da so usmerjene osebno in doživljajsko, saj drugače obstaja nevarnost, da postanejo organizacije za prirejanje izletov in drugih dejavnosti.

Čeprav predstavljajo skupine starih ljudi v domačem okolju čas tedenskega srečanja, klepeta in razvedrila, pa Ramovš s sodelavci (1992: 232) svetuje, da je delo v tovrstnih skupinah dobro usmerjati tako, da stari ljudje s pomočjo skupine odkrivajo smiselne naloge, ki jih potem kot posamezniki in kot skupina lažje opravljajo.

1. 6. Razvoj skupin starih ljudi za samopomoč v Sloveniji

Skupine starih ljudi za samopomoč kot jih poznamo danes imajo korenine na slovenski obali. Takratni socialni delavec koprskega centra za socialno delo Tone Kladnik je skupaj s socialno delavko pripravnico Roberto Zerbo v domu starejših občanov v Izoli, 5. marca 1987, organiziral in vodil prvo srečanje skupine starih ljudi za samopomoč. Kladnik (1996: 48) poudarja, da je bil začetni in poglobitni namen vsega početja v skupinah medsebojno spoznavanje in povezovanje starih ljudi v domu, zato se je bilo smiselno pogovarjati le o stvareh, ki ljudi zbližujejo: o njihovih spominih, doživetjih in izkušnjah.

Ta, takrat nova oblika dela s starimi ljudmi, je predstavljala posledico usposabljanja za delo z alkoholiki in drugimi ljudmi v stiski, ki je pod mentorstvom dr. Ruglja in dr. Ramovša

potekalo pri Društvu terapevtov za alkoholizem Slovenije: »Velik poudarek tega usposabljanja je bil na skupinskem delu, seveda predvsem na skupinah za urejanje alkoholikov in njihovih družin; zaželeno je bilo, da vsakdo, ki se je usposabljal, čimprej začne delati sam s skupino. Izkušnja je kazala, da številni strokovni delavci, ki na hitro začno voditi terapevtske skupine in klube zdravljenih alkoholikov, to delo kmalu opustijo; delo s temi skupinami je namreč izredno zahtevno in nehvaležno. Zato je Ramovš pri svojih predavanjih o skupinskem delu svetoval, naj se za začetek lotevajo raje lažjih in hvaležnejših vrst skupin v socialnem delu. Skupine starih je navajal kot idealen primer za to. Pri tem je imel pred očmi svojo staro zamisel o skupinah starih v domovih« (Ramovš in sod. 1992: 99).

Projekt, ki ga je leta 1988 na Inštitutu za socialno medicino in socialno varstvo pripravil dr. Jože Ramovš, je med leti 1989–1991 potekal v več slovenskih krajih: na obali, v Ilirski Bistrici, Postojni, Predddvoru, Polzeli, Sežani, Velenju, Gradišču in na Vrhniki. Kladnik (1996: 49) navaja, da je v osmih domovih za stare delovalo skoraj štirideset skupin, po ena pa še v desetih krajevnih skupnostih. V skupinah, ki so jih vodili strokovni in prostovoljni sodelavci, ki so se za svoje delo usposobili v času projekta, se je srečevalo več kot 500 starih ljudi.

Razlogi, s katerimi Ramovš s sodelavci (1992: 101–102) utemeljuje nujnost projekta, se navezujejo na prisotnost nizkega psihičnega standarda med starimi ljudmi in nizkega standarda medčloveških odnosov na povečano število starejših ljudi, ki jih pri nas pričakujemo v prihodnjih desetletjih. Opozarja tudi na hitro širjenje skupin z nizkimi stroški in pomembnost sodelovanja ustrezne stroke pri uveljavljanju tovrstnih skupin.

Kladnik (1996: 48–49) pravi, da se je projekt od spomladi leta 1987, ko so s skupinami starih ljudi za samopomoč začeli v Izoli, uveljavljal in širil spontano. V okviru akcijsko-raziskovalnega projekta so si vsi udeleženi prizadevali za izdelavo teoretičnih temeljev in metodologije za delovanje osnovnih in posebnih skupin starih za samopomoč v domovih za stare. Poseben poudarek je bil na povezovanju stanovalcev doma z ljudmi, ki še živijo v domačem okolju. Poleg tega so si prizadevali izdelati metodologijo za delovanje skupin starih ljudi za samopomoč v krajevnih skupnostih, ki so namenjene ljudem, ki starost preživljajo v domačem okolju. Želeli so tudi preizkusiti delovanje skupin starih za samopomoč v praksi in uspehe kritično vrednotiti, poleg tega pa izdelati model za zbiranje in usposabljanje prostovoljnih sodelavcev za vodenje skupin ter izdelane modele stniti v priročnik, ki bo omogočil splošno uvajanje skupin starih za samopomoč.

Da so bili cilji akcijsko-raziskovalnega projekta res izpolnjeni dokazuje priročnik »Skupine starih za samopomoč«, ki je pod avtorstvom Ramovša in sodelavcev leta 1992 izšel pri takratnem Inštitutu za socialno medicino in socialno varstvo. V njem je podrobno opisan potek projekta v vseh takrat sodelujočih slovenskih krajih kot tudi njegovi rezultati.

Od leta 1992, ko je bilo delo na projektu »Skupine starih za samopomoč« zaključeno, pa do leta 2005, ko se je preimenovalo v Zvezo društev za socialno gerontologijo, je za uvajanje tovrstnih skupin pri nas skrbelo Združenje za socialno gerontologijo in gerontagogiko. To je bilo 23. junija 1992 kot krovno strokovno združenje, ustanovljeno z namenom doseganja ciljev akcijsko-raziskovalnega projekta »Skupine starih za samopomoč« in še nekaterih ciljev sorodnih projektov. Kladnik (1996: 50–51) navaja, da so ga voditelji skupin ustanovili z namenom, da bi njihovo delo napredovalo, saj so na podlagi preteklih izkušenj v okviru projekta uvideli, da je ravno organizirano srečevanje z izmenjavo izkušenj za usposabljanje ter reševanje sprotnih težav in dilem, omogočalo razvoj dejavnosti.

V letih 1993, 1994 in 1995 se je po vsej Sloveniji večalo število skupin starih ljudi za samopomoč in število udeleženih starih ljudi v njih. Kladnik (1996: 53) navaja, da sta hitrost in kvaliteta širjenja skupin starih za samopomoč zgovoren pokazatelj njihove aktualnosti med starimi ljudmi v Sloveniji.

Leta 1994 naj bi po Kladniku (1996: 53–54) v triinšestdesetih krajih po Sloveniji delovali 202 skupini za samopomoč, od tega pa naj bi se kar ena tretjina skupin že srečevala v domačem okolju. To dokazuje, da si tudi ljudje, ki še živijo v domačem okolju, želijo druženja v tovrstnih skupinah, katerih namen je po Ramovšu et al. (1992: 211) ravno v reševanju osebne osamljenosti starih ljudi. Na istem mestu dodaja: »Ta osnovni namen nujno potegne za sabo tudi izrecno prizadevanje na družbeni ravni za zmanjšanje in preprečevanje izolacije starih ljudi in njihove sistemske nepovezanosti z mlado in srednjo generacijo, saj je to eno glavnih kolišč osebne osamljenosti in zavrženosti starih ljudi danes« (Ramovš in sod. 1992: 211). Še istega leta pa so si v takratnem Združenju za socialno gerontologijo in gerontagogiko Slovenije postavili cilj zagotoviti možnost vključitve v skupino starih za samopomoč vsakemu desetemu človeku, ki je starejši od 65 let. To je takrat pomenilo, da je potrebno zagotoviti nad 2500 tovrstnih skupin, v 30 letih pa naj bi se zaradi pričakovanega povečanega števila starejših ljudi, število skupin dvignilo nad 4000. Poudarek naj bi bil na ustanavljanju mešanih

skupin, v katerih se družijo stanovalci domov za stare in ljudi, ki svojo starost preživljajo v domačem okolju.

Leta 1995 je bila v Vipavski dolini ustanovljena prva lokalna mreža skupin starih za samopomoč, osemnajst najbolj angažiranih voditeljev pa je obiskovalo tečaj za organiziranje tovrstne mreže skupin za samopomoč. Kladnik (1996: 55) navaja, da so ravno ti voditelji »gonilne sile razvoja skupin in mrež skupin za samopomoč v domačih krajih ter supervizorji tega dela«. Glede na povečano število skupin za samopomoč in voditeljev teh skupin so 12. decembra istega leta sprejeli kodeks temeljnih etičnih načel, po katerem se še danes ravnaajo vsi sodelujoči v Zvezi društev za socialno gerontologijo Slovenije. Temeljna načela, ki jih podrobneje opisuje Kladnik (1996: 55-57), tukaj le naštevam: načelo smisla starosti, načelo povezovanja vseh treh generacij, načelo prostovoljstva, načelo medsebojne povezanosti in sloge v združenju ter temeljne naklonjenosti navzven in načelo prilagoditve konkretnim potrebam.

Leta 1998 je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve sprejelo Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005, kjer sta bila programa Skupine starih ljudi za samopomoč in Združenje za socialno gerontologijo in gerontagogiko opredeljena kot dopolnilni program ostalim oblikam socialno varstvenih storitev za stare ljudi. Leta 2004, ko je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve sprejelo Nacionalni akcijski načrt o socialnem vključevanju 2004–2006, pa sta programa Skupine starih ljudi za samopomoč in takatno Združenje za socialno gerontologijo in gerontagogiko predstavljena kot primera dobre prakse (http://www.zdruzenje-zsggs.si/o_zvezi/razvoj_zdruzenja/).

Po navedbah Zveze društev za socialno gerontologijo Slovenije (http://www.zdruzenje-zsggs.si/programi/skupine_za_samopomoc) projekt oziroma program Skupine starih ljudi za samopomoč trenutno velja za enega najobsežnejših na področju zadovoljevanja nematerialnih potreb starih ljudi v Republiki Sloveniji in je edinstven v Evropi. Število delujočih skupin starih ljudi za samopomoč in zato usposobljenih voditeljev se še naprej povečuje, kar po mojem mnenju kaže na aktualnost tovrstnih skupin med starimi ljudmi.

V okviru Združenja za socialno gerontologijo in gerontagogiko je bilo v letu 2002 povezanih 442 skupin, ki jih je vodilo 670 zato usposobljenih voditeljev. Združenje je začelo izdajati revijo Prepletanja, odprta pa je bila tudi internetna stran (<http://www.zdruzenje->

zsggs.si/o_zvezi/razvoj_zdruzenja/). Med pisanjem o skupinah za samopomoč spoznavam, da je obveščanje javnosti preko medijev priložnost za razvoj stroke socialnega dela, saj sodelovanje z mediji približa tovrstne skupine, marsikoga pa tudi spodbudi k aktivnemu sodelovanju v njih, v vlogi voditelja ali udeleženca.

Združenje za socialno gerontologijo in gerontagogiko se je 7. junija 2005 preoblikovalo v Zvezo društev za socialno gerontologijo Slovenije, čeprav so v letu 2006 še delovali kot zveza in kot združenje. Do konca leta 2006 se je število skupin, vključenih v nacionalno mrežo skupin starih ljudi za samopomoč povečalo na 486, vanjo pa je bilo vključenih 5132 starejših ljudi in 755 voditeljev, med katerimi je bilo kar 399 prostovoljcev. 19. aprila 2007 je bilo v Mengšu organizirano praznovanje 20. letnice ustanovitve prve skupine za samopomoč. Udeležilo se ga je preko 500 udeležencev skupin, voditeljev in drugih gostov (http://www.zdruzenje-zsggs.si/o_zvezi/razvoj_zdruzenja/).

1. 7. Razvoj skupin starih ljudi za samopomoč na Gorenjskem

Na Gorenjskem so skupine starih ljudi za samopomoč najprej začeli ustanavljati v preddvorskem domu starejših občanov. Kroniko dela v okviru projekta podrobno opisuje Ramovš s sodelavci (1992: 158–160), dodane pa so tudi osebne izkušnje takratnih voditeljev skupin. Tu navajam le bistvene podatke.

V preddvorskem domu starejših občanov so o ustanovitvi skupin za samopomoč začeli aktivno razmišljati spomladi leta 1989. Enajstega aprila je takratni direktor Peter Starc z namenom ustanovitve tovrstnih skupin in pridobitve ustreznih strokovnih sodelavcev za realizacijo postavljenega cilja na strokovni posvet povabil številne goste. Dr. Jože Ramovš, voditelji skupin starih za samopomoč z obale, direktorji izolskega doma za stare in obalnih centrov za socialno delo, so strokovnemu osebju doma ter direktorju in strokovnim delavcem kranjskega centra za socialno delo predstavili delovanje skupin starih ljudi za samopomoč. Še jeseni istega leta so se začele aktivne priprave na ustanovitev skupin, za katere je bila zadolžena skupina šestih strokovnih delavcev, ki so bili kasneje (nekateri vztrajajo še danes) tudi voditelji skupin.

Delo s štirimi skupinami stanovalcev so začeli 5. oktobra 1989. Še danes se skupine srečujejo ob torkih od desete do enajste ure. Število udeležencev na skupinah za samopomoč se je večalo: prvo leto je v skupino zahajalo od osem do dvanajst stanovalcev, ob koncu projekta pa od deset do štirinajst. Čeprav se je udeležencem skupina zdela pomembna, jih je bilo v začetku potrebno, predvsem zaradi starostne pozabljivosti, iskati po sobah. Izkazalo se je, da so ob zaključku projekta, po dveh letih, udeleženci sami prihajali na srečanja ter da se je čas druženja mnogim zdel prekratek, kar kaže, da so skupine za samopomoč dosegle svoj namen. Glede na telesne in duševne zmožnosti udeležencev so bile skupine za samopomoč že ob ustanovitvi zelo različne. Še danes je ena od skupin namenjena kroničnim alkoholikom in duševnim bolnikom, da bi, čeprav tja ne sodijo, v domu za stare lahko živeli v lepem človeškem sožitju.

Prvo leto so voditelji srečanja oblikovali predvsem s pogovorom ob določeni temi, ki so ga prilagodili zmožnostim udeležencev, še pred zaključkom projekta pa so program srečanj obogatili s skupinskimi izleti in gosti meseca, ko so dom enkrat mesečno začeli obiskovati različni slovenski strokovnjaki in amaterji. Pomembno je tudi dejstvo, da so se voditelji že v začetku dela s skupinami za samopomoč srečevali neposredno pred srečanji in po njih, da so se pogovorili o temah, ki jih nameravajo obravnavati oziroma o uspehu svojega dela in morebitnih problemih, s katerimi so se srečevali ob konkretnem delu s skupino.

Podatkov o ustanovitvi prvih skupin starih ljudi v drugih gorenjskih krajih na tem mestu ne navajam, saj do njih nisem imela dostopa. S strani Zveze društev za socialno gerontologijo Slovenije oziroma organizatorjev lokalnih mrež sem pridobila končna poročila o izvajanju programa s področja socialnega varstva (programi) za zadnja tri leta. Bistvene ugotovitve poročil, ki kažejo na stanje na področju skupin starih ljudi za samopomoč na Gorenjskem predstavljam v nadaljevanju. Za lažjo predstavbo oziroma umeščenost podatkov s področja Gorenjske v širši kontekst, za posamezno časovno obdobje navajam tudi nekaj osnovnih podatkov Zveze društev za socialno gerontologijo, ki temeljijo na nacionalni ravni. Vse nadaljnje statistične podatke povzemam iz končnih poročil o izvajanju programa s področja socialnega varstva (programov) za leto 2006, 2007 in 2008.

Po podatkih Zveze društev za socialno gerontologijo Slovenije (2007: 12–24) je na dan 31. 12. 2006 na nacionalni ravni delovalo skupaj 486 (279 institucionalnih, 207 v skupnosti) skupin starih ljudi za samopomoč, v katere je bilo vključenih 5132 uporabnikov, od tega 85 %

žensk in 15 % moških. Procentualno enaka je tudi starostna opredelitev: v letu 2006 je skupine obiskovalo 85 % oseb, starejših od 65 let ter 15 % oseb mlajših od 65 let. Za vodenje skupin je 31. 12. 2006 skrbelo 755 voditeljev, ki so delo opravljali na prostovoljni bazi.

Na Gorenjskem je na področju skupin starih ljudi za samopomoč po navedbah Zveze društev za socialno gerontologijo (2007: 13 – 24) Slovenije na dan 31. 12. 2006 vladalo sleče stanje:

- Na območju občine *Jesenice* je delovalo skupaj 13 skupin (10 institucionalnih in 3 v skupnosti). Vanje je bilo vključenih skupaj 157 uporabnikov, za vodenje skupin pa je skrbelo 23 voditeljev.
- Na območju Mestne občine *Kranj* je delovalo skupaj 6 skupin (5 institucionalnih in 1 v skupnosti), v katere je bilo vključenih skupaj 62 uporabnikov. Za vodenje skupin je skrbelo 10 voditeljev.
- Na območju občine *Preddvor* je delovalo 7 skupin, vse v instituciji. Vanje je bilo vključenih 84 uporabnikov, za vodenje skupin pa je skrbelo 8 voditeljev.
- Na območju občine *Radovljica* je delovalo skupaj 15 skupin za samopomoč (6 institucionalnih in 9 v skupnosti), v katere je bilo vključenih skupaj 169 uporabnikov. Za vodenje skupin je skrbelo 22 voditeljev.
- Na območju občine *Škofja Loka* je delovalo 11 skupin (5 institucionalnih in 6 v skupnosti), v katere je bilo vključenih skupaj 135 uporabnikov. Za vodenje skupin je skrbelo 17 voditeljev.
- Na območju občine *Tržič* je delovalo 12 skupin, vse v instituciji. Vanje je bilo vključenih 146 uporabnikov, za vodenje skupin pa je skrbelo 18 voditeljev.

V letu 2007 se je na nacionalni ravni skupno število skupin povečalo za 12 skupin. Po navedbah Zveze društev za socialno gerontologijo Slovenije (2008: 14–20) je 263 institucionalnih in 215 skupin v skupnosti obiskovalo skupaj 4919 uporabnikov. Procentualno se število uporabnikov starih pod oziroma nad 65 let v primerjavi z letom 2006 ni spremenilo. Skupine je še vedno obiskovalo 85 % ljudi starejših od 65 let, mlajših od te starostne meje pa je bilo 15 %. Glede na spol je udeležba moških udeležencev na srečanjih skupin v letu 2007 malenkostno upadla. Skupine je obiskovalo 86% žensk in 14 % moških. Za vodenje skupin je na dan 31. 12. 2007 skrbelo 762 voditeljev – prostovoljcev.

V primerjavi z letom 2006 se je stanje na Gorenjskem v naslednjem letu nekoliko spremenilo. Večjo spremembo predstavlja združitev nekaterih prej samostojnih enot v skupno društvo.

Skupine za samopomoč s področja Mestne občine Kranj ter občin Preddvor in Tržič, od konca leta 2006 namreč delujejo pod okriljem medgeneracijskega društva »Z roko v roki«, zato so tudi statistični podatki v nadaljevanju obravnavani pod skupnim imenom. Na dan 31. 12. 2007 je bilo stanje v skupinah za samopomoč na Gorenjskem sledeče:

- Na območju občine *Jesenice* število skupin v institucijah in skupnosti glede na leto 2006 ostaja nespremenjeno. Število uporabnikov programa se je minimalno zmanjšalo. V primerjavi z letom 2006 je skupine za samopomoč obiskovalo šest ljudi manj. Tudi število voditeljev prostovoljcev je v tem letu upadlo za dva.
- V okviru *medgeneracijskega društva »Z roko v roki«* se je število skupin, uporabnikov in voditeljev drastično povečalo na račun združitve več občin v skupno enoto. Skupaj 28 skupin (25 institucionalnih in 3 v skupnosti) je obiskovalo 335 uporabnikov programa, za vodenje skupin pa je skrbelo 41 voditeljev prostovoljcev. Sodeč po razpoložljivih podatkih iz leta 2006, ko je program na območju omenjenih občin obiskovalo 292 uporabnikov, se je število uporabnikov nekoliko povečalo. V letu 2007 se je povečalo tudi število skupin. Ustanovljena je bila ena institucionalna skupina in dve skupini v skupnosti, vendar iz razpoložljivih podatkov ni mogoče razbrati, na območju(-ih) katere(-ih) v društvo povezane(-ih) občin(-e) je prišlo do sprememb. Tudi število voditeljev se je, v primerjavi z letom poprej povečalo za pet, vendar tudi tu ni mogoče določiti, kje je prišlo do sprememb.
- Na območju občine *Radovljica* je bila na novo ustanovljena ena skupina v skupnosti, v instituciji pa število skupin ostaja nespremenjeno. Skupno število uporabnikov programa se je iz 169 v letu 2006 zmanjšalo na 154. Tudi število voditeljev skupin se je v primerjavi s prejšnjim letom zmanjšalo za dva. V letu 2007 je namreč skupine na območju občine Radovljica vodilo 20 voditeljev prostovoljcev.
- Na območju občine *Škofja Loka* je število skupin v instituciji upadlo za tretjino, iz šestih na štiri, število skupin v skupnosti pa ostaja nespremenjeno. Število uporabnikov skupin je upadlo za pet članov (iz 135 v letu 2006 na 130 v letu 2007). Za vodenje skupin je skrbel voditelj manj kot v letu 2006.

Na nacionalni ravni se je število skupin tudi v letu 2008 povečevalo. 271 institucionalnih in 223 skupin starih ljudi za samopomoč v skupnosti je obiskovalo 4898 uporabnikov programa, kar pomeni, da je kljub večanju števila skupin udeležba nekoliko upadla. Podatkov o udeležbi starih ljudi glede na starostno in spolno strukturo v končnem poročilu o delu v skupinah starih ljudi za samopomoč v nacionalni in lokalnih mrežah za leto 2008 (Zveza društev za socialno

gerontologijo 2009) nisem zasledila. Za vodenje skupin je skrbelo 784 voditeljev, ki so svoje delo opravljali prostovoljno.

Iz zgoraj omenjenega poročila je mogoče razbrati, da je 31. 12. 2008 na Gorenjskem na področju skupin starih ljudi za samopomoč vladalo sledeče stanje:

- Na območju občine *Jesenice* število skupin in razmerje med posameznimi vrstami skupin v letu 2008 ostaja enako kot v letu 2007. 10 skupin v institucijah in 3 v skupnosti obiskuje skupaj 145 uporabnikov programa, kar je devet članov manj kot v letu 2007. Za vodenje skupin skrbi 21 voditeljev prostovoljcev, torej enako kot v letu 2007.
- V okviru *medgeneracijskega društva »Z roko v roki«* število skupin v primerjavi z letom 2007 ostaja nespremenjeno. Opazna je le sprememba v razmerju med posameznimi vrstami skupin. Skupno 24 institucionalnih in 4 skupine v skupnosti obiskuje 292 starih ljudi, kar pomeni, da je število uporabnikov programa upadlo na raven iz leta 2006. Glede na razpoložljive podatke pa ni mogoče določiti, v kateri(-h) občini(-ah) je prišlo do sprememb. Tudi število voditeljev prostovoljcev v primerjavi s prejšnjim letom ostaja nespremenjeno (41).
- Na območju občine *Radovljica* število skupin v primerjavi z letom 2007 ostaja nespremenjeno, nekoliko se je spremenilo le razmerje med posameznimi vrstami skupin. Po zadnjih dokumentiranih podatkih na območju omenjene občine obstaja 7 institucionalnih skupin in 9 skupin v skupnosti, ki jih obiskuje skupaj 138 uporabnikov, 16 manj kot v letu 2007. Za vodenje skupin skrbi 21 voditeljev prostovoljcev, kar pomeni, da so v eni od obstoječih skupin starih ljudi za samopomoč pridobili novega voditelja.
- Na območju občine *Škofja Loka* število skupin ter razmerje med institucionalnimi skupinami in skupinami v skupnosti v primerjavi z letom 2007 ostaja nespremenjeno. Skupaj 10 skupin (4 institucionalne in 6 v skupnosti) obiskuje, prav tako kot v letu 2007, 130 uporabnikov programa. Tudi število voditeljev (16) v primerjavi z letom 2007 ostaja nespremenjeno.

V nadaljevanju podajam še bistvene ugotovitve, ki sem jih s proučevanjem razpoložljivih poročil na nacionalni in regionalni ravni zaznala sama.

Izhajajoč iz končnih poročil o izvajanju programa »Skupine starih ljudi za samopomoč v nacionalni in lokalnih mrežah« za leta 2006, 2007 in 2008, je na nacionalni ravni mogoče sklepati naslednje:

- število skupin v institucijah in skupnosti se v zadnjih letih povečuje,
- skupno število uporabnikov programa, torej članov in članic, ki skupine obiskujejo, se v zadnjih letih manjša,
- skupno število voditeljev, ki na prostovoljni bazi skrbijo za izvajanje programa se v zadnjih letih povečuje,
- glede na povečano število skupin in voditeljev ter manjše število uporabnikov programa je mogoče predvidevati, da je zaradi povprečno manjšega števila starih ljudi v posamezni skupini na srečanjih omogočeno bolj kakovostno delo.

Na regionalni ravni pa lahko na podlagi zgoraj omenjenih poročil zapišem sledeče zaključke:

- Na območju občine *Jesenice* število skupin v zadnjih treh letih ostaja nespremenjeno. Število uporabnikov programa nekoliko upada, število voditeljev prostovoljcev pa niha. Od prvotnega upadanja voditeljev prostovoljcev, ki skrbijo za izvajanje omenjenega programa, se je v naslednjem letu število voditeljev ponovno povzpelo na prvotno raven.
- V okviru *medgeneracijskega društva »Z roko v roki«* je število posameznih vrst skupin, kot tudi število uporabnikov programa in voditeljev prostovoljcev, zaradi združitve v skupno enoto drastično naraslo. Skupno število skupin se je v zadnjih letih povečalo pretežno zaradi ustanavljanja novih skupin v skupnosti. Število uporabnikov programa je v zadnjih letih sprva naraščalo, nakar se je v zadnjem letu vrnilo na raven iz prejšnjih let. Sprva naraščajoče število voditeljev v zadnjem letu ostaja konstantno.
- Na območju občine *Radovljica* se je število skupin v zadnjih treh letih povečalo, število uporabnikov programa in voditeljev prostovoljcev, ki sodelujejo pri izvedbi programa pa se je zmanjšalo.
- Na območju občine *Škofja Loka* je število skupin zaradi zmanjševanja števila institucionalnih skupin sprva nekoliko upadlo, v zadnjih dveh letih pa ostaja nespremenjeno. Tudi število uporabnikov, ki je v zadnjih letih sprva minimalno upadlo, v zadnjem letu ostaja nespremenjeno. Sprva minimalno zmanjšanje, nato pa »konstantno obnašanje«, je mogoče opaziti tudi v gibanju voditeljev.

Na splošno je torej na regionalni ravni mogoče opaziti t. i. »konstantno obnašanje« oziroma minimalno upadanje v številu skupin in uporabnikov, ki so v program vključeni ter voditeljev, ki na mikro ravni skrbijo za izvajanje le-tega. Na podlagi minimalnih odstopanj je iz razpoložljivih podatkov mogoče sklepati, da se skupine starih ljudi za samopomoč na Gorenjskem razvijajo v obratni smeri razvoja na nacionalnem nivoju.

1. 8. Vodenje skupine starih ljudi za samopomoč kot oblika neformalnega in medgeneracijskega povezovanja s starimi ljudmi

Osamljenost starih ljudi, ki v današnji družbi velja za enega najbolj perečih problemov, če se tega zavedamo ali ne, posledično prizadene tudi mlajšo generacijo. Osamljeni starejši ljudje svojih izkušenj ne predajajo mlajšim, ki se zaradi pomanjkljivega neposrednega stika z njimi nimamo od koga učiti. Vodenje skupine predstavlja možnost povezovanja mlajše in starejše generacije: skupina za samopomoč starejšim predstavlja obliko druženja, voditelji pa se ob druženju s starejšimi učimo življenjskih modrosti. Druženje s starimi ljudmi v skupinah za samopomoč bi lahko poimenovali kot t. i. »vsrkavanje življenjske modrosti«, ki se je ne da naučiti iz knjig, ampak le ob pristnem stiku s sočlovekom. Posledično tovrstne skupine predstavljajo krepitev socialnih mrež vseh udeležениh, tako starih ljudi kot voditeljev.

Tako kot se obojestransko krepijo njihove socialne mreže, je druženje za stare ljudi v skupinah za samopomoč in za voditelje tovrstnih skupin drugačno od druženja s člani njihove družine, saj ni vnaprej obremenjeno s predstavami, ki jih morajo izpolniti družinski člani, da bi ustrezali drug drugemu. »Srečanje ljudi, ki sorodstveno niso povezani in jih povezuje le skupna izbira fotografije, je lahko v dovolj spodbudnem in odprtem okolju izredno zanimivo, saj ni opredeljeno s predstavami o tem, kakšen bi drugi moral biti, kako bi moral biti uspešen, priden, potrpežljiv, kako oblečen in počesan. /.../ Ljudje torej niso obremenjeni z zahtevami do človeka, s katerim so v paru (kar je za sorodstvene vezi običajno). Tovrstna brezpogojnost omogoča spontanost, ki je osnova kreativnosti in s tem tudi učljivosti« (Knific, v Hojnik Zupanc 1997: 40). Knifičeva dodaja, da se z medgeneracijskim povezovanjem, ki ni družinsko obremenjeno, učimo »sprejemanja drugega človeka, takega kot je. Spoznavamo, kako živimo, kaj čutimo, razmišljamo, kaj delamo, kaj je za nas pomembno, kako se vedemo ... v različnih starostnih obdobjih, torej v mladosti in starosti« (Knific, v Hojnik Zupanc 1997: 40).

Udeležba starih ljudi na skupinah za samopomoč in njihovo vodenje temelji na načelu prostovoljnosti, zato v tovrstnih skupinah vidim možnost za medsebojno neformalno povezovanje ljudi, ki ima ravno zato, ker ga je v vse bolj kapitalistično naravnem svetu vedno manj, toliko večjo vrednost. Hojnikova (1999: 133) poudarja, da je medsebojno neformalno povezovanje ljudi na nek način bolj pomembno od formalnega povezovanja iz več razlogov. »Neformalna mreža temelji na medosebnih odnosih in solidarnosti in je v večji meri recipročna kot formalna mreža. /.../ Samostojnost v starosti se ne izpolnjuje zgolj s sprejemanjem pomoči ob upadanju življenjskih moči, ampak tudi z recipročnim procesom izkoriščanja preostalih življenjskih sposobnosti, kar zadovoljuje potrebo čutiti se potrebnega. To je pri osebi, ki zgublja fizične in družbene zmožnosti, še posebej pomembno« (Hojnik Zupanc 1999: 133).

Z daljšanjem življenjske dobe in ob poudarjanju kakovostnega preživljanja tretjega življenjskega obdobja, smo priča vse večjemu delu starejše populacije, ki tudi po upokojitvi ostane aktivna. Kar nekaj je takih, ki se med dejavnostmi, ki so jim na voljo, odločijo za prostovoljno vodenje skupin starih ljudi za samopomoč v institucijah ali skupnosti.

»Biti aktiven in koristen ne pomeni zgolj nekaj početi, ampak pomeni posamezniku »intrinzično zadovoljstvo« (Lawton 1993), ki vpliva na njegovo psihično in fizično počutje« (Hojnik Zupanc 1999: 84).

Skupine starih ljudi za samopomoč so tudi kraj, kjer se voditelj, ne glede na svojo starost, hote ali nehoote sooča z odnosom do lastne starosti in smrti ter s tem povezanimi pričakovanji, upanji, strahovi in dvomi. Russi-Zagožen (2001: 37–44) navaja empirično študijo o odnosu do starosti in smrti pri voditeljih skupin starih za samopomoč, ki je bila izvedena med leti 1999–2001.

V raziskavi je sodelovalo 236 oseb, starih od 25 do 65 let. Med njimi so bili:

- voditelji skupin (profesionalci, laiki), ki so skupine vodili različno dolgo (od enega meseca do 13-ih let),
- ljudje, ki se ne ukvarjajo z vodenjem skupin (profesionalci, laiki) in
- tečajniki, ki so se v času raziskave izobraževali za voditelje skupin.

Poleg osnovnih demografskih in drugih za raziskavo relevantnih podatkov so vsaki skupini sodelujočih postavili nekaj specifičnih vprašanj. Vse pa so vprašali, če živijo v skupnem gospodinjstvu s starim človekom, in če so v zadnjem letu izgubili koga izmed bližnjih. Za

ugotavljanje, kako sodelujoči voditelji doživljajo staranje, starost in smrt, so uporabili več lestvic, ki kažejo odnos voditeljev do starosti in smrti (Russi–Zagožen op. cit.: 37–40).

Russi–Zagožen (op. cit.: 40–44) opozarja, da je priprava na lastno starost pri voditeljih skupin starih ljudi za samopomoč še vedno aktualen in nedosežen cilj, saj se voditelji bojijo lastnega staranja v enaki meri kot ne-voditelji, enako pa tudi vrednotijo položaj starih ljudi v družbi. Izstopajo le dolgoletni voditelji, ki skupine vodijo več kot sedem let. Pri njih je prisoten izrazito pozitiven odnos do starosti in smrti ter zelo nizek strah pred lastnim staranjem in smrtjo. Dokazano je, da je visok strah pred lastnim staranjem in smrtjo povezan z negativnim vrednotenjem oziroma z nepriznavanjem posebnega položaja starih ljudi v družbi. Življenje v skupnem gospodinjstvu naj, sodeč po rezultatih raziskave, ne bi vplivalo na voditeljev odnos do starosti in na njegov strah pred lastnim staranjem, medtem ko nedavna izkušnja smrti bližnjega pomembno vpliva na doživljanje smrti: žalujoči poskušajo dati smisel bolečini, ki jo doživljajo.

Russi–Zagožen (op. cit.: 44) navaja še, da se voditelji s starostjo in smrtjo srečujejo tudi v skupinah, ki se na izgubo enega od svojih članov odzivajo različno. Trenutek izgube enega od članov navaja kot priložnost za pogovor o umiranju in smrti, če udeleženci skupine to želijo. Prav tam omenja tudi intervizijske skupine, v katerih vidi možnost, da tudi voditelji lahko spregovorijo o umiranju in smrti ter poudarja, da je to zanje zelo pomembno (ibid.).

Intervizijska srečanja so metoda dela z voditelji prostovoljci, omenjena tudi v najnovejšem končenem poročilu Zveze društev za socialno gerontologijo Slovenije (2009: 5). Avtorji jo opredeljujejo takole: »Voditelji skupin se enkrat mesečno srečujejo v intervizijskih skupinah, kjer razrešujejo dileme in vprašanja, povezana z delom v skupini in dogovore za skupnostne akcije. O vsebini dela na intervizijskem srečanju se piše zapisnik, ki se hrani v lokalni mreži in na sedežu Zveze« (Zveza društev za socialno gerontologijo Slovenije 2009: 5).

Po navedbah Zveze društev za socialno gerontologijo Slovenije (ibid.) so voditelji prostovoljci z obstojem tovrstne potrebe deležni tudi drugih metod dela:

- *Supervizija* je namenjena voditeljem skupin v posamezni lokalni mreži, ki se zato odločijo. Izvajanje supervizije se izvaja zgolj na osnovi izraženih potreb, definiranih v lokalnih mrežah.

- *Individualna metoda dela* se uporablja, ko v program vstopi nov prostovoljec ali ko se pojavijo osebne ali druge ovire, zaradi katerih voditelj ne želi več sodelovati v programu.
- *Skupinska metoda dela* se izraža na strokovnih srečanjih, predavanjih, ekskurzijah ter na regijskih srečanjih za vodilne osebe lokalnih ravni.

1. 9. Prispevek študentov Fakultete za socialno delo k raziskovanju skupin starih ljudi za samopomoč

Sodeč po dostopnosti številnih diplomskih nalog v šolski strokovni knjižnici je raziskovanje področja starih ljudi, predvsem skupin starih ljudi za samopomoč, med študenti precej razširjeno. Študentje se odločajo za raziskovanje institucionalnih skupin starih ljudi za samopomoč in skupin v skupnosti. Obravnavajo posamezno skupino ali več skupin. Nekateri se odločajo za primerjavo posameznih vrst skupin. Narava raziskave je zato pri posameznikih različna: pri nekaterih komparativna, sicer pa po mojih opažanjih pogosteje kvalitativna kot kvantitativna.

Kadar je narava raziskave komparativna, ne gre le za primerjavo institucionalnih skupin in skupin v skupnosti. Pri pregledu dostopnega gradiva sem zasledila tudi diplomsko nalogo, v kateri študentka primerja institucionalno skupino starih ljudi za samopomoč in institucionalno skupino starih ljudi za samopomoč, ki jo obiskujejo dementni ljudje. V sklepnem delu te naloge opozori predvsem na razlike med obema skupinama oziroma na pristope, ki naj bi jih voditelj upošteval pri svojem delu (Šauperl 2001: 46). Poleg prej omenjene skupine ni v institucijah prav nič manj pomembna skupina za samopomoč na negovalnem oddelku. Gajškova (1996: 77) celo piše, da skupina za samopomoč predstavlja tudi eno od možnosti za lažje premagovanje bolečine ob izgubi svojcev. Nenazdanje pa so tu še medgeneracijske skupine za kakovostno starost. Jordanova in Lešnjakova (2003: 79) trdita, da sodelovanje v skupini pozitivno vpliva na kakovost življenja starejših ljudi in mlajših članic. Starejši imajo več stikov z ljudmi in se lažje spopadajo s starostnimi problemi ter življenjskimi obremenitvami, istočasno pa so manj osamljeni. Tudi mlajše članice imajo več stikov z ljudmi, zaradi česar so v pogovoru bolj odprte. S pomočjo skupine spoznavajo starejše ljudi in se od njih učijo.

Za raziskovanje na področju skupin starih ljudi za samopomoč se pogosto odločajo voditelji skupin, ki v svojih diplomskih nalogah navadno obravnavajo svojo skupino. Z ugotovitvami, ki jih z raziskovanjem pridobijo, si v prihodnosti želijo pomagati pri nadaljnjem skupinskem delu. Študentka, ki je pred leti analizirala dejavnosti v eni od skupin, ki sem jo med svojim raziskovalnim delom obiskovala tudi jaz, ona pa jo je takrat vodila, je zapisala: »Članice so z dejavnostjo skupine zadovoljne in si želijo sprememb le v petju in stikih z mlajšo generacijo. Ta informacija nama bo z Bernardo pri nadaljnjem delu v veliko pomoč« (Smisl 1996: 61). Sicer pa se, kot navaja Koratova (1996: 50) bodoči voditelji za vodenje skupine odločajo na podlagi ljubeče naklonjenosti do starih ljudi, ki jo konkretnije opredeli s čutom za poslušanje, prepoznavanjem kretenj, izraza obraza, oči in razpoloženja... Odločitev za raziskovanje v okviru skupin za samopomoč je lahko povezana tudi z ustanovitvijo skupine. Štravsova (2002: 24–26) v svoji diplomski nalogi navaja, da je anktiranje s posameznimi člani skupine večkrat ponovila, saj je želela ugotoviti vpliv skupine za samopomoč na socialno življenje članov in njihovo povezanost v različnih obdobjih delovanja skupine. Kadar se ugotavlja upravičenost ustanovitve skupine, ugotovitve kažejo, da je ustanovitev skupin (predvsem v skupnosti) upravičena (Štravs 2002: 48). Nemalokrat študentje omenjajo pozitivni vpliv razvijanja skupine v smislu sledenja zastavljenim ciljem na voditelja (Krapež 1996: 88).

Ob raziskovanju v okviru skupin za samopomoč se študenje pogosto odločajo za analizo dejavnosti v okviru posamezne skupine (Smisl 1996) ali več skupin (Eržen 2000). Kadar gre za raziskovanje v okviru institucije, je mogoče tudi širše raziskovanje dejavnosti, ki so stanovalcem na voljo za popestritev vsakdanjika oziroma za premagovanje osebne osamljenosti. Valantova (1993), sodeč po literaturi prvakinja, ki se je lotila raziskovanja skupin starih ljudi za samopomoč, tovrstne skupine predstavi v delu diplomske naloge.

V sklepnih delih diplomskih nalog študentje pogosto pišejo o pozitivnih vplivih skupin za samopomoč: o skupini kot nadomestni, prijateljski družini, o skupini kot možnosti za olajševanje osamljenosti in večanje zadovoljstva z lastnim življenjem...

Pomembno je omeniti še, da se študentje navadno odločajo za raziskovanje skupin starih ljudi za samopomoč na lastnem geografskem območju oziroma v okviru lastne krajevne skupnosti. Tudi kadar gre za primerjavo posameznih skupin, je raziskava omejena na eno krajevno skupnost oziroma medgeneracijsko društvo. Za raziskovanje v okviru medgeneracijskega društva se je odločila tudi Kapunova (2002), ko je primerjala institucionalne in »zunanje« skupine v okviru medgeneracijskega društva Mavrica.

2. PROBLEM

S skupinami starih ljudi za samopomoč sem se seznanila v domu upokojencev Kranj, ko sem opravljala študijske obveznosti, praktično delo v tretjem letniku. Od takrat naprej v institucionalni skupini »Prijetne urice« z vodenjem skupine tudi prostovoljno sodelujem.

Ker je bilo na začetku mojega sodelovanja v omenjeni skupini področje skupin starih ljudi za samopomoč v instituciji še povsem neraziskano, sem v četrtem letniku v okviru raziskovalnega seminarja že ugotavljala, kako oziroma v kolikšni meri so udeleženci skupin za samopomoč zadovoljni z dogajanjem v obstoječih skupinah. Čeprav se raziskovalni seminar in diplomska naloga medsebojno ne nadgrajujeta, me je opravljeno delo v okviru raziskovalnega seminarja spodbudilo k poglobljenemu raziskovanju omenjenega področja.

Moji odločitvi za izbor teme je botrovala tudi opazka, da obstaja veliko število diplomskih nalog o skupinah starih ljudi za samopomoč, ki so večinoma omejene na posamezno skupino, le redko tudi na različne vrste skupin na širšem geografskem območju.

Na podlagi zgoraj navedenih razlogov želim v diplomski nalogi primerjati različne vrste obstoječih skupin starih ljudi za samopomoč na širšem geografskem območju: eno institucionalno skupino starih ljudi za samopomoč in eno skupino starih ljudi za samopomoč v skupnosti na območju treh gorenjskih občin; v Škofji Loki, Kranju in Radovljici.

Primerjava med skupinami poteka na treh nivojih:

- znotraj posamezne skupine starih ljudi za samopomoč,
- med institucionalnimi skupinami starih ljudi za samopomoč in skupinami starih ljudi za samopomoč v skupnosti,
- med skupinami starih ljudi za samopomoč iz različnih lokalnih okolij (med posameznimi občinami).

Kot voditeljico skupine za samopomoč me poleg vidika udeležencev zanima tudi vidik voditeljev posameznih skupin. Moja opažanja in opravljeni intervjuji se navezujejo na udeležence in voditelje skupin.

Cilj mojega dela je odgovoriti in med seboj primerjati odgovore na naslednja raziskovalna vprašanja oziroma teme, ki jih zaradi boljše preglednosti delim v tri večje skupine, kasneje pa jih podrobneje razčlenim:

- dogajanje na srečanju in aktivnost udeležencev oziroma voditeljev,
- okoliščine ob vključitvi v skupino in
- 'učinki' srečanj skupine na socialno življenje udeležencev oziroma voditeljev.

V okviru dogajanja na srečanju ter aktivnosti udeležencev in voditeljev želim podrobno raziskati:

- dejavnike, ki bistveno vplivajo na oblikovanje dogajanja na srečanju in
- dejavnike, preko katerih se na srečanjih posamezne skupine kaže aktivnost udeležencev oziroma voditeljev (način sodelovanja udeležencev in voditeljev na srečanju, vzpostavljanje medsebojnega zaupanja na srečanju ter ravnanje voditeljev v trenutkih krize na srečanju skupine).

V okviru raziskovanja okoliščin, ki bistveno vplivajo na vključitev v skupino, svoja zanimanja osredotočam na:

- prvi stik udeležencev in voditeljev s skupinami za samopomoč,
- razloge, na podlagi katerih so se odločili za vključitev v skupino,
- vsebino lastnih predstav pred vključitvijo v skupino,
- uresničevanje predstav po njej,
- vsebino predstavitev,
- način povabila pred vključitvijo v skupino,
- dejavnike, ki bistveno vplivajo na vključitev v skupino in
- sedanjo udeležbo udeležencev in voditeljev na srečanju.

V okviru raziskovanja »učinkov« na socialno življenje udeležencev in voditeljev pa želim raziskati:

- vpliv, ki ga imajo srečanja skupine na njihovo vsakdanje življenje in na njihovo medsebojno socialno povezovanje v institucionalnem oziroma v lokalnem okolju,
- način njihovega življenja izven srečanja skupine,
- medsebojno druženje oziroma obiskovanje ter iskanje pomoči izven srečanja skupine in
- vpliv, ki ga imajo srečanja skupine na socialno mrežo udeležencev in voditeljev.

3. METODOLOGIJA

3. 1. Vrsta raziskave in spremenljivke

Predstavljena raziskava je kvalitativna (vsebinska), komparativna (primerjalna) in deskriptivna (opisna). Kvalitativna narava raziskave se kaže v kvalitativni analizi zbranega gradiva, komparativna pa v primerjavi definiranja pojmov, dobljenih s kvalitativno analizo.

Predmet raziskovanja predstavlja medsebojna primerjava treh osnovnih tem, ki so kot skupek večjega števila spremenljivk vezane na različni populaciji, udeležence in voditelje.

Neodvisne spremenljivke, ne glede na osnovne teme, pri obeh vrstah populacij predstavljajo:

- *vrsto skupine* z možnima modalitetama v instituciji ali v skupnosti;
- *občino* z možnimi modalitetami Škofja Loka, Kranj ali Radovljica;
- *spol sogovornika* z možnima modalitetama moški ali ženska.

Od ostalih neodvisnih spremenljivk se nekoliko razlikuje zgolj *starost sogovornika*, ki je pri udeležencih in voditeljih opredeljena z različnimi modalitetami oziroma razponi vrednosti.

Pri udeležencih je starost sogovornika opredeljena kot:

- t. i. 'zgodnja starost' (nad 65 do 75 let),
- t. i. 'srednja starost' (nad 75 do 85 let) in
- t. i. 'pozna starost' (nad 85 let).

Pri voditeljih pa kot:

- t. i. 'mladost' (nad 15 do 25 let),
- t. i. 'odraslost in srednja leta' (nad 25 do 65 let) in
- t. i. 'starost' (nad 65 let).

Odvisne spremenljivke predstavljam v okviru sledečih treh tem:

1. Dogajanje na srečanju in aktivnost udeležencev oziroma voditeljev

- dogajanje na srečanju (dogajanje na srečanju z vidika udeležencev in voditeljev, želje in predlogi udeležencev in voditeljev),
- aktivnost udeležencev (sodelovanje udeležencev, vzpostavljanje medsebojnega zaupanja na srečanju) in
- aktivnost voditeljev (vloga voditelja na srečanju skupine, priprava voditelja na srečanje skupine, ukrepanje voditelja v trenutkih krize in nemoči na srečanju skupine,

vloga študija socialnega dela in izobraževanja za vodenje skupine, vloga intervizije in supervizije med vodenjem skupine).

2. Okoliščine ob vključitvi v skupino

- prvi stik udeležencev in voditeljev s skupinami za samopomoč,
- razlogi udeležencev in voditeljev, na podlagi katerih so se odločili za sodelovanje v skupini,
- povabilo udeležencev in voditeljev k sodelovanju na srečanjih skupin,
- predstavitev skupine za samopomoč in povabilo k sodelovanju vabljenih udeležencev in voditeljev,
- lastna predstava udeležencev in voditeljev pred vključitvijo v skupino ter uresničevanje predstav po njej,
- udeležba na srečanjih obravnavane skupine za samopomoč in drugih tovrstnih skupin.

3. Učinki srečanj skupin na socialno življenje udeležencev in voditeljev

- potek dneva udeležencev in voditeljev,
- hobiji voditeljev,
- medsebojna povezanost udeležencev in medsebojna povezanost voditeljev z udeleženci izven srečanja skupine,
- voditeljevi spomini iz preteklosti na udeležence srečanj,
- povezanost udeležencev in voditeljev z ljudmi iz primarnega socialnega okolja in
- pridobivanje virov moči za vsakdanje življenje na srečanjih skupine.

3. 2. Merski instrumenti in viri podatkov

V raziskavi sem kot merska instrumenta za zbiranje podatkov uporabila opazovalno listo in vprašalnik. Oba sem na podlagi teoretičnega znanja in lastnih zanimanj sestavila sama.

Uporaba opazovalne liste mi je med spremljanjem srečanj skupin preko metode opazovanja z udeležbo pomagala k usmerjanju pozornosti na določene postavke. Beležila sem:

- zapisno številko srečanj, datum, čas, trajanje in kraj srečanja,
- pogovorno temo oziroma dejavnost, obravnavano na srečanju,
- predlagatelja pogovorne teme oziroma dejavnosti ter učinek, ki ga s predlogom želi doseči,

- število prisotnih udeležencev in voditeljev ter na prisotnost vezane opombe,
- način sodelovanja udeležencev in voditeljev in
- ostale opažene posebnosti posameznih skupin.

Vprašalnika sta se glede na vlogo, ki jo udeleženci in voditelji na srečanjih skupin imajo, v nekaterih podrobnostih razlikovala. Vprašanja so bila zastavljena kot osnovne usmeritve za pogovor, brez vnaprej znanih odgovorov. Vprašalnika, ki sta bila odprtega tipa, sestavljajo trije sklopi vprašanj:

- dogajanje na srečanju ter aktivnost udeležencev oziroma voditeljev,
- okoliščine ob vključitvi v skupino,
- 'učinki' srečanj skupine na socialno življenje udeležencev oziroma voditeljev.

Postavljanje podvprašanj, ki na vprašalniku niso navedena, ni bilo izključeno, v kolikor se je izkazalo, da le-to je v interesu intervjuvanca oziroma služi konkretnjši razjasnitvi nekaterih informacij. Pogovore, opravljene na podlagi omenjenih vprašalnikov, glede na njihovo širino lahko označim za poglobljene intervjuje.

Izpolnjene opazovalne liste za posamezne skupine ter primera vprašalnikov za udeležence in voditelje skupin dodajam v prilogi.

3. 3. Populacija in vzorčenje

Populacijo raziskave predstavljajo udeleženci in voditelji skupin za samopomoč. V vzorcu sem uporabila skupine v treh gorenjskih občinah, in sicer v Škofji Loki, Kranju in Radovljici. Na območju teh občin sem obiskala po eno institucionalno skupino starih ljudi za samopomoč in eno skupino starih ljudi za samopomoč v skupnosti.

Skupine, ki sem jih obiskovala, sem izbrala na podlagi vnaprejšnjega dogovora z osebami, odgovornimi za skupine starih ljudi za samopomoč v določeni občini – instituciji ali lokalni skupnosti. Organizatorjem institucionalne oziroma lokalne mreže tovrstnih skupin sem predstavila svoj namen oziroma cilje, ki jih z raziskovanjem želim doseči. Presoj o primernosti skupin za obravnavo sem prepustila njim. Nekoliko večji vpliv na izbor skupine sem imela le v instuciji, kjer tudi prostovoljno sodelujem, saj za razliko od drugih te skupine posredno spremljam že nekaj let. Presoj sem v večji meri prepustila odgovornim tudi zato,

ker je bila poleg samega strinjanja (interesa) udeležencev in voditeljev skupin za sodelovanje, glede na zahtevnost (obseg) vprašalnika potrebna tudi sposobnost udeležencev in voditeljev za podajanje odgovorov. Sama namreč udeležencev in voditeljev prej nisem poznala in o tem nisem mogla presojati. Odgovorni so moje želje upoštevali in mi tako omogočili sodelovanje na srečanjih skupin, kar je bil pogoj za nadaljne pogovore z udeleženci in voditelji skupin.

Na tem mestu navajam bistvene razloge, na podlagi katerih so mi bile dodeljene naslednje skupine, ki so v institucionalnem oziroma lokalnem okolju vsaka na svoj način prepoznavne:

1. Škofjeloška institucionalna skupina '**Zvončki**' združuje ljudi s specifičnimi težavami (slepoto) in ljudi brez njih.
2. Kranjsko institucionalno skupino '**Vesela dekleta**' kljub njenemu dolgoletnemu obstoju obiskujejo zgolj osebe ženskega spola.
3. Radovljiška institucionalna skupina '**Marjetice**' se od drugih institucionalnih skupin razlikuje po načinu dela, ki temelji na pogovoru. Dejavnost je zgolj občasna. Delo ostalih institucionalnih skupin namreč temelji na različnih dejavnostih – petje, družabne igre, branje ...
4. Škofjeloška skupina v skupnosti '**Vrtnice**' mi je bila dodeljena zato, ker se srečuje na sedežu organizacije, katere akterji so odgovorni za skupine za samopomoč v lokalnem okolju. Način dela temelji na ohranjanju obstoječih oziroma pridobivanju novih virov moči udeležencev.
5. Kranjska skupina v skupnosti '**Storžič**' je bila v času mojega zbiranja podatkov edina tovrstna dalj časa obstoječa skupina (druga tovrstna skupina v kranjski občini je bila takrat v obdobju ustanavljanja). Posebnost načina dela v skupini je pomoč udeležencev voditelju pri pripravljanju pogovorne teme oziroma dejavnosti za srečanje in želja po širjenju skupnostnega delovanja v širšo lokalno skupnost.
6. Delo radovljiške skupine v skupnosti '**Narcise**' temelji na raznolikih dejavnostih in pogovoru. Skupina mi je bila dodeljena zaradi zelo raznolikega dogajanja.

Ker so udeleženci pokazali interes za pogovore v obliki intervjujev in ker nisem želela, da bi se kateri od njih počutil izključenega, sem poglobljene intervjuje opravila z vsemi, ki so izrazili željo po sodelovanju. Kasnejša obdelava podatkov je temeljila na izboru manjšega števila poglobljenih intervjujev. Za obdelavo podatkov na podlagi priročnega vzorca za vsako skupino sem se odločila, ker bi bila obdelava vseh intervjujev v okviru diplomske naloge preobširna. Ker so skupine starih ljudi za samopomoč načeloma namenjene ljudem, starejšim

od 65 let, sem iz raziskovalnega dela izključila intervjuje z vsemi mlajšimi udeleženci in intervjuje, v katerih udeleženci zaradi starostne onemoglosti ali drugih razlogov niso podali konkretnih odgovorov, ampak so na podlagi velikega števila postavljenih podvprašanj odgovarjali samo s kratkimi odgovori, največkrat z da in ne. Odgovori udeležencev so se večkrat tudi ponavljali. Pri izboru sem pazila tudi na vlogo udeležencev na srečanju skupine, ki sem jo na podlagi opazovanja z udeležbo zaznala sama.

Osnovne smernice za določitev aktivnosti udeležencev so naslednje:

- *aktivni udeleženec* na srečanju skupine je tisti, ki predlaga ali pripravi pogovorno temo, se vključuje v pogovor na lastno pobudo, brez spodbude voditelja ...
- *delno aktivni udeleženec* na srečanju skupine je tisti, ki pred srečanjem pripravi gradivo, na katerem temelji pogovorna tema, vendar pobudo za začetek pogovora prepusti voditelju oziroma ostalim udeležencem, odgovarja na postavljena vprašanja, sam pa se govorno ne vključuje v pogovor oziroma udeleženec, ki z besedami in dejanji pokaže, da si aktivnosti želi, vendar je zaradi starostne onemoglosti ali drugih razlogov ne zmore;
- *pasivni udeleženec* je tisti, ki predlaganje oziroma pripravo pogovorne teme prepusti voditelju ali drugim udeležencem, za vključevanje v pogovor pa potrebuje spodbudo s strani voditelja.

V vsaki skupini sem analizirala štiri intervjuje z udeleženci, skupaj torej 24 intervjujev.

Pri voditeljih sem v obdelavi podatkov zaradi njihove različne starosti in življenjskega položaja upoštevala vseh 10 opravljenih poglobljenih intervjujev. Ko sem razmišljala o izboru intervjujev, na stopnjo aktivnosti posameznih voditeljev za nadaljnjo obdelavo, niti nisem bila posebej pozorna, saj glede na njihovo vlogo v skupini lahko upravičeno pričakujem aktivno sodelovanje.

Posploševanje rezultatov na celotno populacijo ne glede na različno vlogo, ki jo sogovorniki zasedajo na srečanjih skupine (udeleženci, voditelji), ni upravičeno iz več razlogov:

- Raziskava ne vključuje obdelave intervjujev z vsemi udeleženci skupin, ki sem jih obiskovala.
- Poleg skupin, obravnavanih v diplomski nalogi na območju občin Škofja Loka, Kranj in Radovljica v institucijah in skupnosti obstaja večje število skupin starih ljudi za samopomoč.

- Čeprav sem opravila analizo podatkov na podlagi intervjujev z vsemi voditelji skupin, na območju obravnavanih občin vlogo voditeljev skupin starih ljudi za samopomoč zavzema še veliko ljudi.

3. 4. Zbiranje podatkov

Zbiranje podatkov je zaradi obsežnosti raziskave in dogovarjanja z organizatorji institucionalnih oziroma lokalnih mrež skupin starih ljudi za samopomoč, voditelji in udeleženci trajalo daljše časovno obdobje, od 1. decembra 2007 do 31. maja 2008. Podatke sem zbiral v naslednjem vrstnem redu:

- na kranskem območju od 1. decembra 2007 do 17. januarja 2008,
- na škofjeloškem območju od 15. januarja do 29. februarja 2008,
- na radovljiškem območju od 1. aprila do 31. maja 2008.

Zbiranje podatkov se je pričelo z obiskom posamezne skupine, ki sem ga odvisno od časa in priložnosti večkrat ponovila. Načeloma štirikrat, ponekod pa zaradi večjega števila udeležencev, ki so si želeli pogovora ali drugih okoliščin, tudi večkrat.

Moji obiski prvih srečanj v vseh šestih skupinah so bili namenjeni predstavitvi namena mojega dela, sicer pa je bila moja vloga na srečanjih skupin omejena na opazovanje dogajanja na srečanju ter aktivnosti udeležencev in voditeljev. Svoja opažanja sem si takoj po srečanju zapisala v vnaprej pripravljene opazovalne liste, ki sem jih izpolnila in jih dodajam v prilogi. Opažanj nisem želela zapisovati neposredno na srečanju vpričo udeležencev in voditeljev, saj bi to lahko vplivalo na njihove spremembe v vedenju, posredno pa tudi na spremembo dogajanja. Kadar so me udeleženci ali voditelji spodbudili k sodelovanju, sem na srečanju, največkrat s podajanjem svojega mnenja, tudi sama aktivno sodelovala.

Obiski srečanj skupin so predstavljali temelj za opravljanje nadaljnjih pogovorov z udeleženci in voditelji skupin. Na srečanjih sem z udeleženci (in tudi z nekaterimi voditelji) vzpostavila prvi stik. Že na prvem srečanju vsake skupine, ki sem jo obiskala, sem udeležencem in voditeljem povedala, da želim, v kolikor bo takšna tudi njihova želja, z njimi opraviti individualne pogovore izven časa srečanj skupin. Po koncu vsakega srečanja sem jih vprašala, kdo in kdaj bi bil pripravljen za sodelovanje. Tako smo na podlagi individualnega dogovora skupaj določili termin pogovora.

Pogovori so trajali od ure do dveh ur, odvisno od tega, koliko se je posameznik razgovoril. Kraj pogovora je bil navadno omejen na institucijo oziroma prostor, v katerem se udeleženci in voditelji skupin starih ljudi srečujejo. Predvsem pri udeležencih institucionalnih skupin je kraj pogovora pogosto predstavljala soba udeleženca srečanja. Če so izrazili željo po tem, sem pogovor opravila v institucionalnih prostorih, namenjenih skupnemu druženju stanovalcev (dnevni prostor, domska avla ali čajna kuhinja). Udeležencev srečanj nisem obiskovala po njihovih domovih. Tudi pogovore z voditelji sem opravila v prostorih, kjer se običajno srečuje skupina. Na njihovih domovih sem jih obiskala le, če so sami izrazili tovrstno željo.

Pogovori so bili prilagojeni sposobnostim posameznih udeležencev in voditeljev. Za individualne pogovore s sogovorniki sem se odločila, ker se zavedam, da le-ti potrebujejo pomoč pri izpolnjevanju vprašalnika, predvsem v smislu pravilnega razumevanja zastavljenih vprašanj. Kot usmerjevalka pogovora sem jim bila na voljo za kakršna koli vprašanja. Med pogovorom sem si zapisovala samo oporne točke, celoten zapis pogovora pa je sledil neposredno po pogovoru. Ker sem med zapisovanjem intervjujev želela ohraniti pristnost izražanja sogovornikov, sem pogovore zapisovala kolikor je bilo mogoče dobesedno. Upoštevala sem načelo anonimnosti, zato sem imena omenjenih oseb nadomestila s posameznimi črkami ali pa sem jih iz zapisa preprosto izločila.

Z zbiranjem podatkov načeloma nisem imela težav, predvsem v smislu časa in kraja srečanja pa je bila potrebna velika mera prilagajanja sogovornikom. Nekoliko več dogovarjanja je bilo potrebnega z voditelji in udeleženci skupin v skupnosti zaradi njihove vsestranske aktivnosti in številnih obveznosti, medtem ko je bil dogovor z udeleženci institucionalnih skupin sklenjen lažje in hitreje, saj popoldne niso zaposleni z domskim dogajanjem.

3. 5. Obdelava in analiza podatkov

Podatkov, dobljenih na podlagi opazovalnih listov, nisem posebej obdelovala, saj služijo zgolj opisni razjasnitvi posameznih okoliščin. Zapise na posameznem srečanju sem strnila v skupno tabelo za posamezno skupino, opazovalne liste pa sem dodala v prilogi.

Podatke, dobljene na podlagi intervjujev, sem obdelala s pomočjo kvalitativne analize (Mesec 2005). Temelj tovrstne analize predstavljajo zapisi intervjujev neposredno po končanem pogovoru, sicer pa je analiza podatkov potekala po naslednjih korakih:

1. IZBOR RELEVANTNIH DELOV BESEDILA

Iz zapisa posameznega intervjuja sem s podčrtovanjem izločila nerelevantne dele besedila, kar je prispevalo k večji preglednosti nad izbranimi izjavami. Izločila sem tiste dele besedila, ki z zastavljenimi raziskovalnimi vprašanji niso bili neposredno povezani oziroma dele besedila, ki so se tekom posameznega pogovora ponavljali. Ponavljajoče izjave sem analizirala na mestu, kjer se je izjava navezovala na vprašanje.

Primer:

Na vprašanje kako poteka njen dan, kaj počne in s čim se zaposli, je ena od sogovornic odgovorila:

»Zjutraj ob sedmih vstanem in grem na zajtrk. Po zajtrku se sprehodim enkrat okrog hiše, nato grem še malo v sobo. Potem pa vsak dan v delovno terapijo na kavo, kjer pa ponavadi dopoldne pletem. Tam se nas zbere kar cela skupina, in če ima kdo rojstni dan, poskrbimo tudi za postrežbo. Kot vsak dan, tudi takrat ponavadi jaz skuham kavo. Slavljenju zapojemo in voščimo. Ponavadi sem, če ni drugih aktivnosti, v delovni terapiji celo dopoldne, saj se tam vedno dogaja kaj zanimivega. Ob četrkih grem na skupino, ob sredah na pevske vaje. Redno hodim tudi na telovadbo. Obiščem tudi vaje za spomin, na branje pa ne hodim. Aktivna sem tudi v Svetu stanovalcev, kjer sem predsednica. Če imamo kakšen obisk imam posebno vlogo, da goste pozdravim. Potem se kaj zgovarjamo, gostu pa v imenu doma ponavadi damo tudi darilo. To je moja naloga. Tako se je zgodilo tudi, ko nas je obiskal bivši predsednik države Janez Drnovšek. Na kratko sem mu izrekla dobrodošlico in povedala, kaj se v našem domu dogaja, nato pa smo mu skupaj z drugimi stanovalci dali darilo: bio košarico. To je bila doma narejena košara, v njej pa so bile tople volnene nogavice. Same domače stvari. Po kosilu pa ponavadi malo posedimo v avli ali pa zdaj, ko je že toplo, na klopci pred domom. Kakšno stvar se pomenimo, če pa se zberemo pravi na kup, tudi zapojemo. Nato malo počijem in obvezno preberem časopis. Popoldne pa najraje grem ven, v mesto, po trgovinah. Tako tudi malo vidim, kaj vse se dogaja izven doma, če pa kakšno stvar potrebujem, si jo sproti prinesem. Po večerji pa imamo s stanovalci v avli zasedanje, pravi parlament, kjer po televiziji spremljamo ali se pogovarjamo o politiki in gospodarskih »kvantah«. Tako imamo družabni večer, ki si ga sami organiziramo. Vsak večer se res zberemo bolj eni in isti. Do osmih pa se ponavadi spravimo v svoje sobe. Tam pa potem še malo gledam televizijo in počasi zaspim.«

2. IZPIS RELEVANTNIH IZJAV

Izjave, ki so po izločitvi nerelevantnih delov, ostale v zapisu intervjujev sem razčlenila na manjše enote. Enotam besedila sem ob strani zapisala kratke opise ali t. i. »kode«, ki se, če posamezne manjše enote kažejo na skupno lastnost, med seboj tudi ponavljajo.

Primer:

Izpis relevantnih izjav za zgoraj podani odgovor sogovornice izgleda takole:

3.1. Prosim, če lahko opišete kako navadno poteka vaš dan? Kaj počnete? S čim se zaposlite? 1. Zjutraj ob sedmih vstanem in grem na zajtrk. 2. Po zajtrku se sprehodim enkrat okrog hiše, ... 3. Ob četrtek grem na skupino, ob sredo na pevske vaje. Redno hodim tudi na telovadbo. Obiščem tudi vaje za spomin,... 4. Aktivna sem tudi v Svetu stanovalcev, kjer sem predsednica. Če imamo kakšen obisk, imam posebno vlogo, da goste pozdravim. Potem se kaj zgovarjamo, gostu pa v imenu doma ponavadi damo tudi darilo. Tako se je zgodilo tudi, ko nas je obiskal bivši predsednik države Janez Drnovšek. 5. Po kosilu pa ponavadi malo posedimo v avli ali pa zdaj, ko je že toplo, na klopci pred domom. Kakšno stvar se pomenimo, če pa se zberemo pravi na kup, tudi zapojemo. 6. Nato malo počijem... 7. ... in obvezno preberem časopis. 8. Popoldne pa najraje grem ven, v mesto, po trgovinah. Tako tudi malo vidim, kaj vse se dogaja izven doma, če pa kakšno stvar potrebujem, si jo sproti prinesem. 9. Po večerji pa imamo s stanovalci v avli zasedanje, pravi parlament, kjer po televiziji spremljamo ali se pogovarjamo o politiki in gospodarskih »kvantah«. Tako imamo družabni večer, ki si ga sami organiziramo. Vsak večer se res zberemo bolj eni in isti. 10. Do osmih pa se ponavadi spravimo v svoje sobe. Tam pa potem še malo gledam televizijo, ...	zjutraj priprava na zajtrk po zajtrku individualna telesna aktivnost dopolodne obisk organiziranih domskih aktivnosti čez dan aktivnost v Svetu stanovalcev popoldne druženje s stanovalci v domski avli popoldne počitek popoldne branje popoldne opravljanje nujnih obveznosti izven institucije zvečer druženje s stanovalci v domski avli zvečer spremljanje tv-programa
--	--

3. UREDITEV RELEVANTNIH IZJAV V SKUPINE IN KATEGORIJE

Izjave, ki so nakazovale isti pomen sem tudi vsebinsko združila – najprej v skupine (odebeljene male tiskane črke), sorodne skupine pa sem združila v skupne kategorije (velike tiskane črke) oziroma podkategorije (podrčtane male tiskane črke).

Primer:

Ureditev relevantnih izjav analiziranih intervjujev v skupini, v kateri je udeležena sogovornica, je pri vprašanju o poteku dneva oziroma dnevni zaposlitvi, predstavljena v nadaljevanju. Številka pred posamezno izjavo predstavlja številko analiziranega intervjuja.

POTEK DNEVA

Jutranje dogajanje:

- zjutraj priprava na zajtrk:

- (1) Zjutraj vstanem, in se pripravim na zajtrk, ...
- (2) Zjutraj ob sedmih vstanem in grem na zajtrk.

- zjutraj skrb za osebno higieno:

- (4) Zjutraj ostanem že pred sestanovalko, se umijem in si zmasiram podplate, ...

- zjutraj spremljanje tv-programa:

- (1) Ponovitev Odmevov pogledam vedno zjutraj, še v postelji.

- zjutraj spremljanje radijskega programa:

(4) ... nato pa kar na slušalke poslušam radio Ognjišče, da ne motim sostanovalke.

- zjutraj opravljanje hišnih del:

(4) Balkon imam poln rož, zato vsako jutro tudi prilivam rožam.

- ob zajtrku pogovor s sostanovalcem:

(4) Hrano in čaj nama s sostanovalko obema nosijo v sobo, tako da tudi pri zajtrku poklepetava.

- po zajtrku pomoč domskemu osebju:

(1) Po zajtrku pomagam pri delu v strežbi, tako da pobiram umazano posodo iz miz.

- po zajtrku individualna telesna aktivnost:

(2) Po zajtrku se sprehodim enkrat okrog hiše, ...

- po zajtrku spremljanje tv-programa:

(3) Zjutraj po zajtrku sem do pet minut do devetih tu v sobi ... Še malo počivam in gledam televizijo. Ta jutranja oddaja se mi zdi zanimiva.

Dopoldansko dogajanje:

- dopoldne skrb za osebno higieno:

(1) Ko se vrnem v sobo, se takoj preoblečem, ker se veliko potim.

- dopoldne zaradi zdravstvenih težav omejevanje pri obiskovanju organiziranih domskih aktivnosti:

(1) Na druge krožke, razen na četrtkovo skupino, ne hodim, ker se tako potim. Telovadba, vaje za spomin, pevske vaje in delo v delovni terapiji – to zame vse odpade.

(4) Na druge skupine pa ravno zato nisem vključena, ker se dopoldne šele bolj spravljam k sebi.

- dopoldne počitek:

(4) Nato približno do desetih počivam.

- dopoldne čakanje na obroke:

(1) Potem pa čakam na kosilo, ...

- dopoldne obisk organiziranih domskih aktivnosti:

(2) Ob četrtkih grem na skupino, ob sredah na pevske vaje. Redno hodim tudi na telovadbo. Obiščem tudi vaje za spomin, ...

(3) Potem pa grem vsak dan v delovno terapijo, najprej na kavo, potem pa tam štrikam kape. Trikrat na teden grem na telovadbo, ob sredah pa na pevske vaje.

- dopoldne druženje s stanovalci ob kavi:

(1) Potem pa zame, pa še za dve gospe, s katerima se malo več družimo, skuham kavo.

Popoldansko dogajanje:

- po kosilu pomoč domskemu osebju:

(1) ... po kosilu pa spet pobiram posodo, prav tako po večerji, ...

- po kosilu druženje s stanovalci v domski avli:

(2) Po kosilu pa ponavadi malo posedimo v avli ali pa zdaj, ko je že toplo, na klopci pred domom. Kakšno stvar se pomenimo, če pa se zberemo pravi na kup, tudi zapojemo.

- popoldne počitek:

(1) Popoldne grem rada malo posedet na balkon. Ven pa popoldne ne hodim veliko, ker je vroče, pa že tukaj kar lije iz mene.

(2) Nato malo počijem ...

- popoldne spremljanje tv-programa:

(1) Po kosilu ob treh pogledam poročila, ob petih pa Slovensko kroniko.

- popoldne branje:

(2) ... in obvezno preberem časopis.

(3) Berem še, a ne veliko. Malo rada prelistam časopise, branja literature pa ne maram.

(4) Popoldne pa pridem toliko k sebi, da se kolikor toliko normalno počutim. Ker ne smem na sonce, sem več ali manj v sobi, kjer berem, predvsem časopise.

- popoldne pomoč stanovalcem:

(1) ... tudi zašijem marsikaj, ne samo sebi, tudi drugim v domu, če me kdo prosi.

- popoldne opravljanje nujnih obveznosti izven institucije:

(2) Popoldne pa najraje grem ven, v mesto, po trgovinah. Tako tudi malo vidim, kaj vse se dogaja izven doma, če pa kakšno stvar potrebujem, si jo sproti prinesem.

- popoldne obiski s strani članov lastne družine:

(3) Popoldne imam obiske: prideta sin in pa hčerka, ponavadi vsak dan eden.

- popoldne individualna ali skupinska telesna aktivnost:

(3) Če lahko hodim, grem tudi ven, na sprehod, včasih tudi skupaj s sinom ali hčerko.

- popoldne obisk organiziranih domskih aktivnosti:

(4) Včasih grem tudi na skupino za branje, ki jo imamo že bolj popoldne, po kosilu.

- popoldne druženje s stanovalci znotraj institucije:

(4) Včasih grem malo po domu in spregovorim s kom kakšno besedo.

- popoldne obisk s strani udeležencev srečanj:

(4) Ali pa me katera od stanovalk, pa tudi od udeleženk skupine obiše.

Večerno dogajanje:

- zvečer druženje s stanovalci v domski avli:

(2) Po večerji pa imamo s stanovalci v avli zasedanje, pravi parlament, kjer po televiziji spremljamo ali se pogovarjamo o politiki in gospodarskih »kvantah«. Tako imamo družabni večer, ki si ga sami organiziramo. Vsak večer se res zberemo bolj eni in isti.

- zvečer spremljanje tv-programa:

(2) Do osmih pa se ponavadi spravimo v svoje sobe. Tam pa potem še malo gledam televizijo, ...

(3) Zvečer pa le včasih malo pogledam televizijo, ...

Dnevno dogajanje:

- aktivnost v Svetu stanovalcev čez dan:

(2) Aktivna sem tudi v Svetu stanovalcev, kjer sem predsednica. Če imamo kakšen obisk imam posebno vlogo, da goste pozdravim. Potem se kaj zgovarjamo, gostu pa v imenu doma ponavadi damo tudi darilo. Tako se je zgodilo tudi, ko nas je obiskal bivši predsednik države Janez Drnovšek.

- čez dan branje:

(4) Tako dopoldne kot popoldne veliko berem. Nekaj časopisov imam naročenih, nekaj pa jih dobim. Prinese mi jih znanka oz. kar prijateljica iz Ljubljane. Prinese mi časopise, ki jih dobi v kakšnih drugih zavodih, ki jih obiskuje, jaz pa ji dam svoje, pa jih ona nese stanovalcem drugih domov.

4. DEFINIRANJE POJMOV

Združevanje pojmov v isti vsebinski sklop oziroma v iste skupine in kategorije, ki je na primeru predstavljeno zgoraj, je predstavljalo temelj za oblikovanje posameznih pojmov.

Primer:

Definicija pojma »Potek dneva«, ki je glede na postavljene podkategorije razčlenjena na več delov, je za skupino, katere udeleženka je sogovornica, predstavljena v nadaljevanju. Posamezne dele definicije utemeljujem s konkretnimi izjavami sogovornikov(-ic).

POTEK DNEVA

Jutranje dogajanje:

Bistvo jutranjega dogajanja predstavlja zajtrk. Nekaj časa udeležencem srečanj vzame priprava na zajtrk oziroma skrb za osebno higieno, sicer pa svoje jutranje aktivnosti prilagodijo lastnim interesom in sposobnostim. Pred in po zajtrku spremljajo televizijski oziroma radijski program, tisti, ki jih to delo veseli in jim razpoložljivi prostor dopušča gojenje rož, pa tudi že pred zajtrkom poskrbijo zanje. Udeleženci, ki zajtrkujejo v svojih sobah, čas zajtrka izkoristijo za pogovor s sostanovalcem. Tisti, ki to zmorejo in želijo čas po zajtrku izkoristijo za pomoč domskemu osebju: *»Po zajtrku pomagam pri delu v strežbi, tako da pobiram umazano posodo iz miz.«* S sprehodom okoli institucije takoj po zajtrku pa poskrbijo za ohranjanje lastne telesne aktivnosti.

Dopoldansko dogajanje:

Dopoldanski čas udeleženci srečanj izkoristijo za obisk organiziranih domskih aktivnosti. Večino časa preživijo ob aktivnostih v delovni terapiji, kjer vsak dan pijejo tudi kavo: *»Potem pa grem vsak dan v delovno terapijo, najprej na kavo, potem pa tam štrikam kape.«* Poleg skupine za samopomoč se, odvisno od svojih interesov in sposobnosti, udeležujejo še telovadbe, vaj za spomin in pevskih vaj.

Čeprav kažejo interes, se morajo zaradi zdravstvenih težav nekateri udeleženci srečanj odpovedati obiskovanju organiziranih domskih aktivnosti: *»Na druge krožke, razen na četrtkovo skupino ne hodim, ker se tako potim. Telovadba, vaje za spomin, pevske vaje in delo v delovni terapiji, to zame vse odpade.«* S tovrstnimi zdravstvenimi težavami je povezana tudi njihova skrb za osebno higieno, ki prav tako zahteva svoj čas: *»Ko se vrnem v sobo, se takoj preoblečem, ker se veliko potim.«* Ker kave, zato ker niso vključeni v aktivnosti v delovni terapiji, tam ne dobijo, si jo zase in za nekaj stanovalcev, s katerimi se družijo, skuhamo sami. Preostanek dopoldneva namenijo počitku oziroma čakanju na naslednji obrok: *»Potem pa čakam na kosilo, ...«*

Popoldansko dogajanje:

V popoldanskem času se izvaja le ena organizirana domska aktivnost – skupina za branje, sicer pa je ta del dneva namenjen prostemu času sogovornikov. Udeleženci ga preživijo vsak na svoj način, skladno s svojimi željami. Tisti, ki jim ustreza druženje, se že po kosilu zberejo skupaj ob klepetu v domski avli: *»Po kosilu pa ponavadi malo posedimo v avli ali pa zdej ko je že toplo, na klopci pred domom. Kakšno stvar se pomenimo, če pa se zberemo pravi na kup, tudi zapojemo.«* Zaradi zdravstvenih težav, ki jih imajo, tudi popoldne počivajo.

Tisti, ki to zmorejo in želijo, popoldanski čas izkoristijo za pomoč stanovalcem in domskemu osebju. Pomoč stanovalcem je navadno vezana na gospodinjska dela (*»... tudi zašijem marsikaj, ne samo sebi, tudi drugim v domu, če me kdo prosi.«*), pomoč domskemu osebju pa se kaže s pobiranjem umazane posode iz miz v jedilnici po vsakem obroku. Udeleženci, ki to zmorejo, popoldne izkoristijo za opravljanje nujnih obveznosti izven institucije. S pogostim odhajanjem iz institucije vzdržujejo stik s primarnim socialnim okoljem in se seznanjajo z aktualnim dogajanjem v njihovi okolici: *»Popoldne pa najraje grem ven, v mesto, po trgovinah. Tako tudi malo vidim, kaj vse se dogaja izven doma, če pa kakšno stvar potrebujem, si jo proti prinesem.«*

Udeleženci, ki imajo svoje družine, so v popoldanskem času deležni obiskov s strani svojih otrok. Če jim zdravstveno stanje to dopušča, čas obiskov izkoristijo tudi za skupni sprehod, s čimer poskrbijo za lastno telesno aktivnost (*»Če lahko grem tudi ven, na sprehod, včasih tudi skupaj s sinom ali hčerko.«*) Udeleženci, ki svojih družin nimajo in jim zdravstvene težave ne dopuščajo sprehodov izven institucije, se v popoldanskem času znotraj institucije družijo z ostalimi stanovalci (*»Včasih grem malo po domu in spregovorim s kom kakšno besedo.«*) Občasno so deležni tudi obiskov s strani katerega od udeležencev srečanj.

Če udeleženci popoldneve zaradi zdravstvenih težav preživljajo znotraj institucije sami, čas namenijo branju časopisov ali spremljanju televizijskega, predvsem informativnega programa (*»Po kosilu ob treh pogledam poročila, ob petih pa Slovensko kroniko.«*) Tako se seznanjajo z aktualnim dogajanjem izven institucije.

Večerno dogajanje:

Večer je namenjen samoiniciativnemu druženju med stanovalci v domski avli, kjer si ob spremljanju informativnega programa med seboj delijo mnenja o gospodarskih in političnih temah: *»Po večerji pa imamo s stanovalci v avli zasedanje, pravi parlament, kjer po televiziji spremljamo ali se pogovarjamo o politiki in gospodarskih »kvantah«. Tako imamo družabni večer, ki si ga sami organiziramo. Vsak večer se res zberemo bolj eni in isti.«* Tudi po koncu 'družabnega' večera, udeleženci po svojih sobah še spremljajo televizijski program: *»Do osmih pa se ponavadi spravimo v svoje sobe. Tam pa potem še malo gledam televizijo, ...«*

Dnevno dogajanje:

Izjava ene sogovornice kaže, da je le-ta poleg vseh organiziranih domskih dejavnosti in dejavnosti, s katerimi se sama zaposli, aktivna tudi v Svetu stanovalcev. Njena aktivnost ni omejena na določen del dneva, ampak jo opravlja po potrebi. V sledeči izjavi opisuje svojo aktivnost v vlogi predsednice Sveta stanovalcev, ko institucijo obiščejo javne osebnosti oziroma širšemu krogu ljudi znani gostje: *»Aktivna sem tudi v Svetu stanovalcev, kjer sem predsednica. Če imamo kakšen obisk, imam posebno vlogo, da goste pozdravim. Potem se kaj zgovarjamo, gostu pa v imenu doma ponavadi damo tudi darilo. Tako se je zgodilo tudi, ko nas je obiskal bivši predsednik države Janez Drnovšek.«*

5. UTEMELJENA TEORIJA

Definiranju pojmov sledi medsebojna primerjava definiranj pojmov po posameznih kategorijah, v čemer se kaže komparativna (primerjalna) narava raziskave. Ker medsebojna primerjava definiranj pojmov med posameznimi skupinami predstavlja cilj raziskave, jo lahko označimo za zadnji korak kvalitativne raziskave. Tako imenovana »utemeljena teorija« je predstavljena v sledečem poglavju.

4. REZULTATI IN RAZPRAVA

4.1. Kratka predstavitev v diplomski nalogi obravnavanih skupin starih ljudi za samopomoč

V sledeči tabeli predstavljam osnovne podatke o skupinah starih ljudi za samopomoč, ki sem jih v času izdelave diplomske naloge obiskovala v institucijah in skupnosti na območju treh gorenjskih občin.

IME SKUPINE	VRSTA SKUPINE	OBČINA	KRAJ SREČEVANJA SKUPINE	ČAS SREČEVANJA SKUPINE	LETO USTANOVITVE SKUPINE
ZVONČKI	v instituciji	Škofja Loka	Center slepih, slabovidnih in starejših	torek, od 10. do 11. ure	2001
VESELA DEKLETA	v instituciji	Kranj	Dom upokojencev	torek, od 10. do 11. ure	1998
MARJETICE	v instituciji	Radovljica	Dom dr. Janka Benedika	četrtek, od 10.30 do 12. ure	1993
VRTNICE	v skupnosti	Škofja Loka	Območno združenje Rdečega Križa	ponedeljek, od 15.30 do 17. ure	2005
STORŽIČ	v skupnosti	Kranj	Gostišče Arvaj	četrtek, od 10. do 12. ure	2003
NARCISE	v skupnosti	Radovljica	Krajevna skupnost Lesce	torek, od 16. do 17.30 ure	1999

Tabela 4.1.1.: Osnovni podatki o skupinah za samopomoč, obravnavanih v diplomski nalogi.

Obravnavane skupine starih ljudi za samopomoč delujejo na različnih geografskih območjih različno dolgo. Sodeč po navedenih letnicah **ustanavljanje skupin starih ljudi za samopomoč** v skupnosti sledi ustanavljanju istovrstnih institucionalnih skupin. Trend ustanavljanja skupin starih ljudi za samopomoč na omenjenih geografskih območjih sledi začetkom ustanavljanja tovrstnih skupin v Sloveniji. Tudi na slovenski obali, od koder začetki ustanavljanja pri nas izhajajo, je najprej zaživela institucionalna skupina, šele kasneje, ob ugotovitvi tovrstne potrebe, pa tudi skupina v skupnosti. Če pogledamo na ustanavljanje z geografskega vidika, so v zgoraj omenjenih skupinah starih ljudi za samopomoč z ustanavljanjem najprej začeli v občini Radovljica, nekaj let kasneje v občini Kranj in nazadnje v občini Škofja Loka.

Določitev časa, trajanja in kraja srečanj posamezne skupine je povezana z organiziranostjo institucije oziroma organizacije, v okviru katere se srečanja skupin starih ljudi za samopomoč izvajajo. Glede na raznoliko povprečno starost udeležencev raznovrstnih skupin je trajanje srečanj prilagojeno tudi njihovim zmožnostim. Med izvajanjem srečanj skupin starih ljudi za samopomoč v okviru obstoječih organizacijskih zmožnosti se upoštevajo želje in interesi udeležencev ter zmožnosti institucije oziroma organizacije, v okviru katere srečanja skupin starih ljudi za samopomoč potekajo.

Čeprav jih načeloma vodijo prostovoljci, ki na institucijo niso službeno vezani, srečanja vseh obravnavanih institucionalnih skupin potekajo v dopoldanskem času. Predstavljajo eno od okupacijskih (zaposlitvenih) možnosti za stanovalce, kot take pa se izvajajo v času, ko je v instituciji prisotna večina zaposlenega osebja. Glede na omejene zmožnosti udeležencev je trajanje srečanj institucionalnih skupin krajše ali enako, nikoli pa daljše od srečanj skupin v skupnosti. Srečanja nekaterih skupin združuje celo enak termin srečanja. Za razliko od srečanj institucionalnih skupin srečanja obravnavanih skupin v skupnosti potekajo v dopoldanskem ali popoldanskem času. Čas in trajanje srečanj posamezne skupine sta prilagojena razpoložljivosti prostora, v katerem se posamezna skupina srečuje.

Kraj srečevanja posameznih institucionalnih skupin je omejen na institucije, v katerih udeleženci skupin tudi živijo. Srečanja skupin potekajo v institucionalnih prostorih, ki so namenjeni skupnemu druženju vseh stanovalcev. To so oddelčne dnevne sobe ali čajne kuhinje. Če gre za občasna srečanja ob izjemnih priložnostih, se udeleženci skupin srečujejo tudi v drugem prostoru znotraj institucije. Kraj srečanja je takrat prilagojen udeležencem, izvajalcu in institucionalnemu osebju (npr.: srečanje z gostom meseca poteka v dnevni sobi nadstropja, kjer so nastanjeni pretežno stanovalci na invalidskih vozičkih, kar pomeni, da je zaposlenim prihranjeno nepotrebno prevažanje stanovalcev, istočasno pa prostor nudi vso potrebno opremo za izvajanje spremljajoče dejavnosti – televizija, videoprojektor ...). Za razliko od srečanj institucionalnih skupin so kraji srečanj udeležencev skupin v skupnosti na različnih geografskih območjih vezani na različne lokacije. Prostore za srečevanje so skupinam v skupnosti zagotovili bodisi organizacija, pod okriljem katere tovrstne skupine za samopomoč delujejo, bodisi občinski funkcionarji, v eni od skupin pa so bili udeleženci pri iskanju primerne prostora prepuščeni lastni iznajdljivosti.

4.2. Skupine starih ljudi za samopomoč z vidika udeležencev, voditeljev in zunanjega opazovalca

V nadaljevanju v okviru treh obširnih sklopov predstavljam skupine za samopomoč, kakor jih na podlagi poglobljenih pogovorov vidijo udeleženci oziroma voditelji skupin in kakor sem jih med lastnim spremljanjem posameznih skupin videla jaz kot zunanja opazovalka.

Svojo pozornost pri pisanju rezultatov usmerjam na izpostavljanje dejavnikov, predstavljenih v poglavju »Problem«. Ker pa gre za komparativno naravo raziskave, skušam opozoriti predvsem na tiste posebnosti posameznih skupin, po katerih se le-te razlikujejo od ostalih obravnavanih skupin.

Celotno gradivo, vključno s kvalitativno obdelavo podatkov, na katerem predstavljeni rezultati temeljijo, je na vpogled mogoče dobiti pri avtorici. V priložo zaradi obširnosti raziskave dodajam le vprašalnika za udeležence in voditelje ter izpolnjeno opazovalno listo dogajanja na srečanjih posameznih skupin.

4.2.1. Dogajanje na srečanju in aktivnost udeležencev oziroma voditeljev

4.2.1.1. DOGAJANJE NA SREČANJU

Glede nato, da skupine za samopomoč v osnovi veljajo za t. i. »pogovorne« skupine, niti ni presenetljivo, da bistveni dejavnik dogajanja na srečanju predstavlja pogovor. Občasno ga nadomestijo ali spremljajo raznovrstne dejavnosti, ki služijo popestritvi posameznih srečanj.

Pogovor

Pogovor ima za udeležence srečanj posebno vrednost, ker ne gre za vsakdanji pogovor, ampak le-ta navadno temelji na izpostavljanju življenjskih izkušenj posameznikov, ob čemer lahko udeleženci in voditelji s skupino podelijo tudi svoje občutke. Preko poslušanja osebnih izkušenj in doživljajev se medsebojno spoznavajo, predvsem za udeležence srečanj pa ima pogovor še druge pozitivne učinke, ki se v različnih vrstah skupin kažejo na različne načine:

- Udeležencem institucionalnih skupin je na podlagi prebrane literature oziroma pripovedovanja vtisov z izletov in ekskurzij, ki se jih skladno s svojimi interesi in strokovno izobrazbo v prostem času udeležujejo voditelji, omogočeno pridobivanje novega znanja.

- Udeležencem skupin v skupnosti pa je omogočeno pridobivanje raznovrstnih zdravstvenih nasvetov in nasvetov za gospodinjstva oziroma vrtna dela – t. i. »pridobivanje znanja za ravnanje«, ki jim omogoča bolj samostojno življenje v domačem okolju.

Udeleženci in voditelji na srečanjih skupin obravnavajo raznolike pogovorne teme. Navadno obravnava zajema eno ali več pogovornih tem, ki med seboj niso nujno povezane. Povode za pogovorno temo najpogosteje predstavlja domače in svetovno aktualno dogajanje, vsakdanje življenje udeležencev in voditeljev ter z njimi povezani interesi. Povod za pogovorno temo pa lahko predstavlja tudi odsotnost voditelja iz srečanja skupine.

Pogovorne teme najpogosteje predlagajo voditelji. Udeleženci njihove predloge ocenjujejo kot ustrezne, celo do te mere, da ustreznost pogovornih tem, obravnavanih na srečanjih, omenjajo med razlogi, na podlagi katerih so se odločili za pridružitve skupini. Obravnava ustreznih pogovornih tem predstavlja tudi vir moči, ki udeležencem srečanj pomaga pri premagovanju težav v vsakdanjem življenju. Pogovor jim nudi neke vrste opolnomočenje in jih združuje. Med pogovarjanjem namreč niso vidne razlike v sposobnosti med udeleženci in se ga kot takega lahko poslužujejo vsi. Pogovor omenjajo celo kot bistvo druženja. Nad predlogi in iznajdljivostjo voditeljev so pozitivno presenečeni, presenetljivost predlaganih pogovornih tem pa pripisujejo voditeljevi izobrazbi.

Občasno pogovorno temo predlagajo tudi udeleženci skupine. Kadar izpostavljajo lastne predloge, bolj ali manj odkrito uveljavljajo svoje interese. Načrtovano uveljavljanje njihovih interesov pa ni izrazito, kadar se pogovorne teme oblikujejo spontano, npr. ko udeleženci predlagajo pogovorno temo ne-vede ali celo ne-hote, z odgovorom na vprašanje udeležencev ali voditelja. Spontano oblikovanje pogovora se med potekom le-tega kaže preko podajanja mnenj udeležencev na posameznem srečanju tudi po tem, ko pogovor že zaide v drugo smer. Zgodí se, da se udeleženci določene izkušnje ali mnenja, ki bi ga želeli povedati, spomnijo šele med poslušanjem mnenj ostalih udeležencev s podobnimi izkušnjami. Pogovor pa lahko spremlja tudi pripovedovanje vicev in petje, kar srečanju da poseben pridih spontanosti. Sicer pa udeleženci poseben interes kažejo za obravnavanje aktualnih pogovornih tem, katerih obravnava je posebej izrazita ob prihajajočih praznikih. Predvsem udeleženci institucionalnih skupin opozarjajo na različna stališča institucij do obravnave aktualnih pogovornih tem na srečanju skupine: pogovoru o aktualnem dogajanju znotraj institucije se načrtno izogibajo ali

pa nanj celo z veseljem opozarjajo. V eni skupini v skupnosti pa udeleženci kažejo poseben interes za pogovorne teme, ki temeljijo na duhovnosti. Med obravnavo raznolikih pogovornih tem so pozorni na krepitev lastnega moralnega delovanja v smislu izostrene občutljivosti za soljudi.

O pogovorni temi se voditelj z udeleženci tudi vnaprej dogovori. Kadar se to zgodi, gre za skupno pobudo udeležencev in voditeljev, ko je predvsem udeležencem dana možnost za uveljavljanje njihovih interesov. Ne glede na predlagatelja pogovorne teme, za pripravo le-te poskrbi voditelj. Izrazito sodelovanje udeležencev pri pripravi pogovorne teme je mogoče zaslediti samo v skupini, katere udeleženci tudi sami vodijo lastne skupine, istočasno pa s svojo aktivnostjo nudijo pomoč voditelju, ki zaradi visoke starosti in zdravstvenih težav za pripravo na srečanje skupine lahko skrbi le v omejenem obsegu.

Čeprav gre za povsem subjektivno oceno vsakega posameznika, je kljub obravnavi raznolikih pogovornih tem na srečanjih posameznih skupin za nekatere udeležence moteče ponavljanje le-teh. Predvsem v skupini, kjer so prisotni udeleženci s specifičnimi zdravstvenimi težavami in tisti brez njih, je opaziti močan konflikt interesov. Pomanjkanje pogovora o t. i. »praktičnih temah« občutijo predvsem udeleženci institucionalnih skupin, ki so pred obiskovanjem sedanje skupine že obiskovali skupino v skupnosti. Preko pogovora, ki se na srečanjih skupin oblikuje, opažajo drugačen način dela, kot je bil prisoten v skupini, ki so jo predhodno obiskovali. Pogovorna tema, ki je bila v skupini v skupnosti vnaprej dogovorjena, je namreč udeležencem omogočala vnaprejšnjo pripravo na srečanje, medtem ko v institucionalni skupini ni nujno, da se pogovorna tema sploh razvije.

Dejavnost

Dejavnosti na srečanjih posameznih skupin za samopomoč so organizirane občasno.

Pojavljajo se v dveh oblikah:

- kot spremljajoča dejavnost, ko dejavnost predstavlja dodatek k pogovorni temi,
- kot samostojna dejavnost, ko le-ta nadomesti pogovorno temo.

Spremljajoča dejavnost izhaja iz pogovorne teme in se na srečanjih posameznih skupin pojavlja:

- kot stalna dejavnost na vsakem srečanju (telovadba, avtogeni trening) ali
- kot občasna dejavnost, ki se odvisno od priložnosti pojavi:

- o spontano (ob posebej sproščenem vzdušju udeleženci in voditelj na srečanju zapojejo) in
- o načrtovano, kadar izvedba dejavnosti zahteva določeno vnaprejšnjo tehnično pripravo (npr.: krašenje novoletne jelke pred prazniki spremlja pogovor o praznovanju božično-novoletnih praznikov v starih časih) .

Ne glede nato ali se le-ta pojavi spontano ali načrtovano, si voditelji ali drugi izvajalci pri izvedbi občasne spremljajoče dejavnosti na srečanjih skupine pomagajo z različnimi tehničnimi pripomočki. Teh se za predstavitev pogovorne teme pogosto poslužujejo predvsem gostje meseca, vendar ni nujno, da je njihova uporaba vedno upravičena. Kot se je izkazalo med spremljanjem srečanja institucionalne skupine, ki združuje slepe in videče udeležence, lahko nepazljivost izvajalca (ko se le-ta z namenom nazornejše predstavitve poslužuje npr. video-projektorja), privede do obojestranske zadrege. Če pa so t. i. »tehnični« in ostali ustrezni pripomočki uporabljeni ob pravem trenutku, udeležencem bistveno olajšajo predstavo o obravnavani pogovorni temi – ob razlagi s pomočjo atlasa npr. dobijo konkretnjšo predstavo o kraju, kjer se v času svoje odsotnosti nahaja eden od voditeljev.

Samostojna dejavnost občasno nadomesti pogovorno temo, s čimer je na srečanjih posameznih skupin poskrbljeno za raznolikost dogajanja. Ker navadno zahteva tehnično pripravo s strani voditelja, jo tudi sam predlaga. Z njo rad preseneti, zato ni vedno nujno, da je dejavnost udeležencem srečanj znana vnaprej. Dejavnost na srečanjih skupin je bolj izrazita pred prihajajočimi prazniki, poteka pa v obliki izdelave različnih aktualnemu dogajanju prilagojenih izdelkov, ki jih udeleženci po končanem srečanju odnesejo domov, kjer jih spominjajo na skupna srečanja. Na skupna srečanja pa udeležence spominjajo tudi skromna darilca, ki jih voditelj udeležencem priskrbi, kadar pripravi razvedrilno dejavnost – npr.: skupinsko tombolo. Samostojne dejavnosti na srečanjih posameznih skupin pa so lahko tudi povsem ne-materialistično naravnane. Udeleženci in voditelj preko pogosto organiziranih dejavnosti v obliki reševanja raznolikih miselnih nalog posvečajo posebno pozornost ohranjanju miselnih in spominskih sposobnosti, ki ima glede na vse pogostejše pojave različnih oblik demence pri starih ljudeh zanje posebno vrednost.

Organizacija dejavnosti pa lahko, če so na srečanju prisotni udeleženci, ki imajo glede na svoje specifične potrebe temu primerne interese, podobno kot obravnava pogovornih tem, privede do »konflikta interesov«. Branje literature, ki se na srečanjih posameznih skupin

lahko pojavlja kot stalna ali spremljajoča dejavnost, predstavlja »jabolko spora« med slepimi udeleženci, ki si dejavnosti želijo, ker se je v prostem času zaradi specifičnih težav ne morejo posluževati, ter videčimi udeleženci, ki se dejavnosti, s katero si sicer krajšajo svoj prosti čas, na srečanju skupine izogibajo. Praznovanje rojstnih dni udeležencev in voditeljev je še ena dejavnost, ki se na srečanjih posameznih skupin lahko pojavlja v eni ali drugi obliki. Slavljencec ob svojem osebnem prazniku skladno s svojimi zmožnostmi poskrbi za pogostitev ostalih na srečanju prisotnih udeležencev in voditeljev, za razliko od ostalih srečanj pa takrat oziroma v tistem delu srečanja, dogajanje spremlja vsakdanji pogovor.

Z namenom popestritve srečanj in medsebojnega socialnega povezovanja udeležencev posameznih skupin iz lokalnega okolja, se voditelji skupin odločajo za občasno organiziranje različnih dejavnosti (npr. organizacija literarnega večera ob slovenskem kulturnem prazniku), ob katerih udeleženci ene skupine gostijo udeležence druge skupine. Škofjeloške »Vrtnice« so v goste povabile »Zimzelenke« iz Železnikov, nakar so se ob branju in recitiranju Prešernovih pesmi vsaka na svoj način poklonile spominu na našega največjega pesnika.

4.2.1.2. AKTIVNOST UDELEŽENCEV IN VODITELJEV NA SREČANJU

Način sodelovanja udeležencev

Sodelovanje udeležencev na srečanju posamezne skupine poteka skladno z njihovimi interesi in sposobnostmi. Glede na opažene razlike med posameznimi udeleženci, njihovo sodelovanje delim v različne stopnje.

Aktivno sodelovanje udeležencev se najpogosteje kaže preko podajanja mnenj o obravnavani pogovorni temi ali dejavnosti na lastno pobudo, ne da bi bila zato potrebna predhodna spodbuda voditelja. Ta ni potrebna tudi takrat, ko udeleženci svoja zanimanja za obravnavano pogovorno temo ali dejavnost izkazujejo s postavljanjem dodatnih vprašanj. Svojo voljo uveljavljajo tudi s predlaganjem pogovorne teme ali dejavnosti. Kadar za obravnavo določene pogovorne teme izkazujejo posebej visoko stopnjo interesa, sodelujejo tudi s prinašanjem pisnega gradiva, ki predstavlja osnovo za obravnavo pogovorne teme. Za konkretno pripravo pogovornih tem oziroma dejavnosti običajno poskrbijo voditelji. Priprava pogovorne teme oziroma dejavnosti s strani udeležencev, se vrši samo v skupini, kjer voditelj zaradi osebnih razlogov to lahko stori samo v omejenem obsegu. Običajno to delo opravijo udeleženci, ki imajo tudi sami izkušnje z vodenjem tovrstnih skupin.

Delno aktivno sodelovanje udeležencev se kaže v prilagajanju njihove aktivnosti ostalim udeležencem in voditeljem. Lahko predstavlja posledico njihovega dosedanjega načina življenja (*»Tudi, ko sem bila doma, sem se raje prilagodila drugim, ...«*) ali pa sledi občutku nesprejetosti na srečanju skupine, ki lahko izvira iz občutene ne-enakovrednosti udeležencev s specifičnimi zdravstvenimi težavami. Sogovornica omejeno aktivnost na srečanju skupine takole utemeljuje: *»Sicer pa tem ne predlagam, ker se med temi ljudmi ne počutim tako, da bi si upala sama od sebe kaj reči. Videči imajo pač pred nami to prednost, da ker vidijo, nimajo takih težav v navezovanju stikov, kot jih imamo slepi. Lahko se zgodi, da nekdo sedi tiho zraven mene celo popoldne, pa jaz ne bom vedela, da je tam, če ne bo on začel pogovora. In ravno zato se med videčimi ne počutim sprejeta, saj imajo oni na nek način premoč nad nami. Posledično pa potem tudi ostalih tem, razen branja, ki je za nas slepe pomembno, ne predlagam.«* Odgovarjajo le na vprašanja, ki jih zastavi voditelj, obširnejšo aktivnost pa razumejo kot »postavljanje« pred ostalimi udeleženci. Svojo aktivnost omejujejo tudi zato, ker sami ne želijo ponavljanja pogovornih tem tekom srečanja. Občasno se zgodi, da z odgovorom na preprosto vprašanje voditelja celo predlagajo pogovorno temo. Pri samoiniciativnem predlaganju pogovornih tem oziroma dejavnosti udeležence pogosto zavira miselnost o neprimernosti njihovih predlogov za obravnavo na srečanju.

Pasivno sodelovanje udeležencev predstavlja posledico občutka nesprejetosti udeležencev s specifičnimi težavami s strani udeležencev, ki teh težav nimajo. Občutek nesprejetosti udeležencev je tesno povezan s stopnjo njihovega sodelovanja na srečanju (*»Je pa res, da se s strani videčih stanovalcev tu ne počutim sprejeto in zato raje molčim in poslušam, kaj pravijo drugi – 'ker se ne počutim med temi ljudmi tako, da bi si upala kaj reči ...'«*). Udeleženci na srečanjih skupine ne predlagajo pogovorne teme in izrecno poudarjajo, da tega ne želijo. Dogajanje na srečanju spremljajo v tišini in kljub spodbudi s strani voditelja ali ostalih udeležencev ne podajo govornega prispevka. Njihova govorna ne-aktivnost lahko izhaja iz nesmisla za humor, ki ga sami opažajo pri ostalih udeležencih skupine (*»Moti pa me, ker v pogovoru vsi vzamejo vse resno, jaz se hočem pa samo »pohecat«*. Enkrat sem eni gospe rekla: *»Kaj imaš na nosku?«*, ampak ona tega ni vzela kot hec, čeprav sem se jaz zraven smejala. Zdaj sem raje tiho.«) Na srečanja tudi ne prinašajo (pisnega) gradiva, ki bi bil primerna osnova za pogovor na srečanju.

Vzpostavljajte zaupanja na srečanju

Vzpostavljajte zaupanja na srečanju na tem mestu omenjam zato, ker je posredno povezano z različnimi stopnjami sodelovanja udeležencev na srečanju. Kaže se preko izpostavljanja osebnih težav na srečanju skupine vpričo vseh prisotnih udeležencev in voditelja. Na podlagi individualne presoje se odločajo za ne-razkrivanje zasebnosti ali za razkrivanje zasebnosti na srečanju. Ne glede nato, za katero obliko ne/razkrivanja zasebnosti se odločijo, ne/razkrivanje na srečanju kaže na vzpostavljeno ne/zaupanje med udeleženci in voditeljem na eni strani ter na ne/zmožnost rešitve problema na srečanju na drugi strani. Na ne/razkrivanje zasebnosti na srečanju skupine bistveno vpliva tudi način voditeljevega dela.

Odločitev udeležencev, da svojih osebnih težav na srečanju skupine vpričo ostalih udeležencev in voditelja ne bodo izpostavljali, izhaja iz medsebojnega zavračanja pri izpostavljanju popolnoma vsakdanjih osebnih težav (*»O svojih osebnih težavah nebi govorila pred celotno skupino, saj nismo nič povezani med sabo. To lahko poveš tistemu, ki mu zaupaš, ne pa kar vsem. Že, če kdaj samo malo »pojamraš«, kako ti je, hitro od koga slišiš, da smo vsi zato tu, ker zaradi oskrbe, ki jo potrebujemo, pač ne moremo biti doma.«*). Tudi sicer se udeleženci zavedajo številnih nevšečnosti (npr. opravljanja), ki jih razkrivanje osebnih težav na srečanju lahko prinaša, če v skupini medsebojno zaupanje še ni vzpostavljeno. Udeležencem, ki prisotnost raznolikih zdravstvenih in drugih osebnih težav dojemajo kot popolnoma samoumevno, se obravnava le-teh na srečanju skupine zdi nesmiselna. Skladno s svojim prepričanjem, da ima vsak dovolj svojih težav, udeleženci ostalih udeležencev in voditelja preprosto ne želijo obremenjevati še s svojimi težavami. Nesmiselnost izpostavljanja osebnih težav je posebej izrazita še ob nezmožnosti rešitve problema na srečanju, saj tam ni ljudi, ki bi lahko pomagali pri reševanju aktualnega problema. K ne-izpostavljanju osebnih težav na srečanju udeležence lahko privede tudi način voditeljevega dela, s katerim le-ta bistveno vpliva na njihovo aktivnost (*»Največkrat ne. Če so srečanja taka kot sedaj, se večkrat zgodi, da bi kaj povedala, pa sem raje tiho. Večkrat bi že kaj povedala, pa me je vodja skupine ustavi.«*) ali pa se zanj na podlagi lastnih zmanjšanih sposobnosti udeleženci odločijo kar sami (*»Že po naravi sem bolj redkobesedna, tako da težav prav gotovo ne bi razlagala pred celo skupino. Občutek imam tudi, da se ne znam več izražati, tako kot sem se včasih.«*)

Do odločitve udeležencev, da bodo vpričo ostalih udeležencev in voditelja na srečanju skupine izpostavili svoje osebne težave navadno prihaja v primerih, ko pogovorna tema nanese na z osebnimi težavami povezano tematiko. Predvsem v primerih, ko je na srečanju

poskrbljeno za ustrezno vzdušje in gre za spontano oblikovanje dogajanja, udeleženci svoje osebne težave razkrivajo povsem naključno. Zavestno se zato odločajo v primeru možnosti rešitve problema na srečanju oziroma ob prisotnosti ljudi, ki lahko konkretno prispevajo k rešitvi osebnih težav posameznika. Vsekakor pa je pogovor o osebnih težavah olajšan, kadar je določena stopnja zaupanja med udeleženci srečanj že vzpostavljena (*»Jaz mislim, da če pride do ene res hude težave, že spregovoriš, sploh tam, kjer se dobro počutiš. Vem, da karkoli tukaj povem, bo tudi ostalo tu, zaupam ostalim udeleženkam in voditeljicam, da zato ne bo nihče izvedel.«*). Predvsem udeležencem, ki živijo sami in zaradi zdravstvenih težav le redko zapuščajo svoj dom oziroma udeležencem, ki doma nimajo priložnosti za pogovor, se srečanje skupine zdi pravi kraj za razkrivanje osebnih težav. S pomočjo pogovora o svojih težavah si na srečanju skupine olajšajo svojo dušo, prejemajo pa tudi vso oporo, ki jo v danem trenutku potrebujejo (npr. razvedrilo). Še posebej pogosto se pogovora o osebnih težavah poslužujejo, ker se zgledujejo po ostalih udeležencih oziroma ker njihove težave ostali udeleženci opazijo, ne da bi nanje sami posebej opozarjali. Posebej, ko potrebujejo nasvet, jim razkrivanje osebnih težav na srečanju omogoča konstruktivnejšo rešitev problema predvsem zato, ker jim ostali udeleženci in voditelj pomagajo na podlagi lastnih izkušenj.

Kadar se udeleženci za razkrivanje zasebnosti na srečanju skupine zaradi zgoraj predstavljenih razlogov ne odločijo, le – to izven srečanja skupine nadomestijo na različne načine.

Če se odločijo za razkrivanje zasebnosti strokovnjakom, tega izbirajo glede na vrsto problema, ki jih bremeni. Ta oblika razkrivanja zasebnosti je pogostejša v institucijah, kjer so strokovnjaki udeležencem srečanj dnevno na razpolago. V primeru težav v medsebojnih odnosih ali drugih težav se obračajo na socialnega delavca, v primeru zdravstvenih težav pa se obračajo na v instituciji zaposleno medicinsko osebje (zdravnika, medicinske sestre, negovalke). Možnost reševanja osebnih težav imajo tudi v zato organiziranih institucionalnih (oddelčnih) sestankih, zato ni presenetljivo, da prisotnost ustrezno usposobljenih strokovnjakov v instituciji navajajo kot samoumevno.

Razkrivanje zasebnosti udeležencem srečanj je mogoče zaznati zgolj med udeleženci, ki se tudi izven srečanja več družijo in se počutijo medsebojno povezane. Navadno osebne težave zaupajo le tistim udeležencem, za katere na podlagi njihovih dejanj ocenijo, da so vredni njihovega zaupanja. Osebnih težav ne razkrivajo takoj ob njihovem nastanku, ampak takrat ko

le-te že nekoliko izzvenijo. Lahko jih zgolj omenijo ali pa se o njih poglobljeno pogovorijo. Čeprav navadno gre za individualni pogovor, se nanj skrbno pripravijo.

Razkrivanje zasebnosti sorodnikom udeleženci omenjajo v pogojnem smislu. Zanj bi se v primeru pojava osebnih težav odločili udeleženci, ki imajo s člani svoje družine urejene odnose. Za razkrivanje osebnih težav svojim otrokom bi se odločili tudi v primeru, če bi bili le-ti v težavo neposredno vpeti. Prav zaradi prepričanja, da je težave treba reševati na kraju njihovega nastanka, se udeleženci odločajo, da osebnih težav ne razkrivajo na srečanjih skupine.

Način sodelovanja voditeljev:

Sodelovanje voditeljev na srečanjih skupine je razvidno iz njihove priprave na srečanje in iz raznolikih vlog, v katerih se ob vodenju skupine znajdejo. Sodelovanje voditeljev je razvidno tudi iz dodatnih aktivnosti, ki so jim v pomoč pri vodenju skupine.

Priprava voditelja na srečanje skupine

Med pripravami na srečanje skupine voditelj svojo aktivnost usmerja na različne v nadaljevanju predstavljene nivoje dela.

Izbor pogovorne teme oziroma dejavnosti je pogosto prilagojen voditeljevim interesom. Čeprav dogajanje na srečanju prilagodi aktualnim dogodkom, se navadno loteva obravnave pogovornih tem oziroma dejavnosti, ki so njemu samemu dobro znane. Ker se zaveda, da so glavni akterji dogajanja na srečanju udeleženci, je posebej pozoren na ohranjanje oziroma krepitev njihovega dostojanstva. Z izborom pogovorne teme, ki je vezana na njegovo vsakdanje življenje, skrbi tudi za spoštovanje skupinskih pravil. Če se izbora pogovorne teme poslužuje tik pred srečanjem skupine, le-tega prilagodi trenutnemu razpoloženju udeležencev. Iztočnico za pogovorno temo lahko predstavlja tudi dogajanje na preteklem srečanju, kar eden od voditeljev utemeljuje s prepričanjem, da bo t. i. »produktivni« učinek za skupino zagotovo večji, če za določeno pogovorno temo ali dejavnost, obstaja konkretni vzrok: »*Teme najlažje pripravim, če zanje ostaja neki vzrok. Tako, če na primer vidim, da nekdo od udeležencev v skupini obupava nad določeno stvarjo, za naslednjič /.../ pripravimo kakšen tekst o optimističnem pogledu na življenje, ki ga na srečanju preberemo ...*« Razmišljanje o izboru pogovorne teme lahko bistveno posega tudi v vsakdanje življenje voditeljev, saj se ti ob spremljanju različnih dogodkov stalno sprašujejo, kako zaznavano dogajanje konstruktivno

uporabiti na srečanju skupine. Če srečanje skupine vodita dva voditelja, se navadno o izboru pogovorne teme vnaprej dogovorita. Pogosto strokovno manj usposobljeni voditelj izbor pogovorne teme prepušča so-voditelju.

Priprava pogovorne teme oziroma dejavnosti je razen v primerih, ko vodenje skupine predstavlja službeno obveznost oziroma v primerih, ko se je to zaradi nezanimanja udeležencev izkazalo za nesmiselno, obvezna. Voditelj namreč nikoli ne gre na srečanje brez načrta o tem, kakšen bo njegov aktivni prispevek na srečanju. V pripravi na srečanje vidi pogoj za ustrezno delo s skupino, lahko pa tudi podobnost s svojim strokovnim delom: »Vsaka ura pa seveda zahteva tudi posebno pripravo, kot v šoli, kjer sem pred upokojitvijo učila.« Čeprav je časovni okvir, v katerem se na srečanje pripravlja, voditelju vnaprej poznan, je njegova priprava na srečanje navadno pogojena tudi z njegovimi vsakdanjimi obveznostmi. Ker priprava pogovorne teme poteka na več nivojih, si voditelj pomaga z raznolikimi sredstvi. Največkrat s prebrano literaturo ali lastnimi izkušnjami, po potrebi pa se poslužuje tudi posvetov s strokovnjaki. Dogajanja noče natančno definirati, saj je pozoren predvsem na vsebinsko pripravo, ne pa tudi na potek srečanja. Z namenom spodbujanja aktivnosti udeležencev se na pogovorno temo oziroma dejavnost lahko pripravi s pomočjo vnaprej pripravljenih vprašanj in odgovorov ali v obliki t. i. »učnih« listov. Če se voditelj z udeleženci dogovori za izvedbo dejavnosti na srečanju, opravi tudi vso potrebno tehnično pripravo. Voditelj, ki mu pri pripravi pogovorne teme oziroma dejavnosti pomagajo udeleženci, na srečanju večino časa nameni spremljanju dogajanja s poslušanjem in opazovanjem, saj meni, da je priprava na srečanje pogojena z dogajanjem na prejšnjem srečanju. Ravno priprava na srečanje skupine pa voditeljem omogoča lastno izobraževanje oziroma pridobivanje novega znanja. Če srečanja skupine vodita dva voditelja, se nanje pripravljata s skupinskim ali individualnim delom. Pogovorno temo lahko pripravljata izmenično ali skladno z dogovorom, ko je priprava pogovornih tem oziroma dejavnosti pogojena z interesi posameznega voditelja.

Izvedbo pripravljene pogovorne teme oziroma dejavnosti na srečanju voditelji navadno prilagajajo razpoloženju udeležencev, zato za posamezno srečanje pripravijo tudi več pogovornih tem. Če zato obstajajo tehtni razlogi (npr. ne-zainteresiranost udeležencev, ipd.) se prepustijo spontanemu oblikovanju pogovora. Zaradi pomanjkanja interesov udeležencev je na posameznem srečanju možna obravnava več pogovornih tem. Uporaba dodatnih sredstev (npr. prebiranje literature na srečanju) služi le za iztočnico, na kateri temelji nadaljnji pogovor. Pogovorna tema oziroma dejavnost je usmerjena v pridobivanje virov moči za

udeležence srečanj. Predvsem voditelji institucionalnih skupin želijo udeležencem skupin prinesiti »utrinke iz zunanjega sveta«. S svojim zgledom se trudijo spodbujati udeležence k aktivnemu sodelovanju. Čeprav se ob takšnih primerih vprašajo o upravičenosti svojega ravnanja, voditelji opozarjajo na nujnost občasnega izpostavljanja bolečih pogovornih tem na srečanju skupine, saj le tako udeleženci lahko pridobijo resnični občutek podpore s strani ostalih udeležencev in voditelja (*»... Dejala je, naj se o tej bolezni pogovarjamo. Ob pogovoru je izrazila svoja čustva in dobila občutek, da smo zainteresirane za njeno bolezen, in da ji želimo dobro. Takrat je videla, da ima v skupini tudi prijatelje.«*) Če pa srečanja skupine vodita dva voditelja, je mogoče opaziti opozarjanje na medsebojno usklajenost v voditeljskem paru. Ta se kaže predvsem v medsebojnem dopolnjevanju v trenutkih tišine, sicer pa je zaradi medsebojne usklajenosti voditeljev delo na srečanju bolj kakovostno: *»... je pa res, da je veliko odvisno od so-voditeljice. Voditeljici se morata ujemati, če hočeta, da bo druženje v skupini doseglo svoj namen, zato sem hvaležna svoji so-voditeljici, da jo imam. Tako je tudi zame vodenje skupine precej lažje. Nisi sam in ko ona govori, jaz lahko malo počivam. Ni mi treba stalno razmišljati, kaj bom povedala v naslednjem stavku, da ne bi udeležence opazile moje zadrege oz. da ne bi nastala predolga tišina. Pa tudi to je: vsak ima svoj pogled na stvar in ko tudi so-voditeljica poda svoje mnenje o zadevi, se pogovor že v svojem začetku ne razvija zgolj enolično.«*

S pripravo voditelja na srečanje pa je posredno povezano tudi izobraževanje za vodenje skupine, ki služi usmerjanju voditeljev ob vodenju posameznih srečanj in njihovi pripravi na srečanje. Voditelji ga opravijo v okviru različnih organizacij, ki izvajajo tovrstno dejavnost (Zveza društev za socialno gerontologijo Slovenije, Inštitut Antona Trstenjaka), vendar ni nujno, da se ga udeležijo pred začetkom vodenja skupine. Izobraževanje, ki temelji na pridobivanju praktičnih izkušenj za delo s skupino, voditeljem pomaga pri spoznavanju pomembnosti skupinske in individualne pozornosti na srečanju ter pomembnosti upoštevanja udeleženceve individualne odločitve. Spoznavanje pasti, katerim je v izobraževanju za vodenje skupine posvečena posebna pozornost (npr. izogibanje negativnim, žalostnim temam), voditeljem omogoča bolj konstruktivno ravnanje ob sami izvedbi srečanja. Voditeljem, ki se izobraževanja udeležijo po začetku vodenja skupine, le-to pomaga pri pridobivanju novih idej za razširitev skupinskega dela, npr. v smislu medgeneracijskega povezovanja. Čeprav med izobraževanjem za vodenje skupine pridobivajo novo znanje, pa ni nujno, da izpolnijo tudi njihova pričakovanja. Predvsem tistim, ki imajo možnost izpopolnjevanja svojega znanja o skupinskem delu pri udeležbi na službenih seminarjih, se

izobraževanje zdi preveč splošno in obširno. Ker izobraževanje ni izpolnilo njihovih pričakovanj, se dodatno izobražujejo v okviru sorodnih organizacij, ki skrbijo za izvajanje tovrstnega izobraževanja – izobraževanje na Zvezi društev za socialno gerontologijo Slovenije nadomeščajo z izobraževanjem na Inštitutu Antona Trstenjaka ali obratno.

Nekateri voditelji so se zaradi prepričanja, da izobraževanje ne temelji več na prostovoljni bazi, temu odpovedali. Svojo odločitev opravičujejo s humanistično usmerjenostjo lastnega strokovnega dela v sedanjosti oziroma v preteklosti. Zaradi njihove strokovne izobrazbe skupina, ki jo vodijo, v institucionalnem ali lokalnem prostoru velja za svojevrstno: *»Naša skupina je na nek način posebna. V ostalih domskih skupinah igrajo družabne igre in pojejo, pri nas pa imamo temo, tako da srečanje temelji na pogovoru o določeni temi. Ne vem zakaj je tako, mogoče zato, ker sva bili s so-voditeljico obe učiteljici pa še zdaj ne moreva iz svoje kože.«* Da bi odgovornim dokazali ustreznost kompetenc za vodenje skupine, pišejo strokovne naloge na temo vodenja skupin starih ljudi za samopomoč, na podlagi katerih dobijo potrdila o znanju za samostojno vodenje skupine. Namesto izobraževanja za vodenje skupine poudarjajo pridobivanje praktičnih izkušenj, ki jim sledi tudi pridobivanje idej za delo s skupino. Zaradi pomanjkanja le-teh se namreč prva srečanja skupin bistveno razlikujejo od sedanjih. *»Prve ure srečanj so bile vsekakor drugačne kot srečanja čez nekaj mesecev. Pomembna se mi zdi predvsem praktična izkušnja. Vsaka naslednja ura je dala tudi idejo za snov, ki bi bila za skupino vredna pozornosti.«*

Vloga voditelja na srečanju

Med vodenjem skupine se voditelj znajde v različnih vlogah, ki se med seboj tudi prepletajo. Posebej pomembno se zdi opozoriti na naslednje:

V vlogi *povezovalca skupine* voditelj »kot vezni člen povezuje skupino v celoto, da ta lažje deluje«. Da bi to dosegel, je pomembno, da se kot voditelj čuti enakovrednega ostalim udeležencem, ali kot je dejala ena od sogovornic »prvega med enakimi«. Pozoren je predvsem na oblikovanje spoštljivih medsebojnih odnosov, osnovo zanje pa predstavlja skrb za enakovredno sodelovanje udeležencev na srečanju.

V vlogi *»prepoznavalca«* skupinske energije skuša voditelj skupinsko energijo izkoriščati kolikor je mogoče konstruktivno. Pri predlaganju pogovorne teme ali dejavnosti v danem trenutku posebej pazi na sprejemljivost le-teh za vse udeležence. Kot *»vzdrževalec«* skupinske

energije skrbi za njihovo ustrezno razpoloženje. V trenutku, ko preceni, da je to primerno, s pripovedovanjem vicev, petjem ali drugimi dejavnostmi poskrbi za sproščeno vzdušje. Še posebej pomembno je njegovo zavedanje, da udeleženci zaradi prestajanja različnih življenjskih izkušenj iz preteklosti ter osebnih starostnih težav ne morejo biti vedno ustrezno razpoloženi.

V vlogi *predlagatelja pogovornih tem* postane posebej izrazito voditeljevo usmerjanje pozornosti na specifične lastnosti in navade vsakega od udeležencev, ki temelji na individualnem poznavanju vsakega od njih. Zaradi različnih ideoloških prepričanj posameznih udeležencev, je namreč potrebno paziti na sprejemljivost predlagane pogovorne teme ali dejavnosti za vse udeležence.

V vlogi *usmerjevalca dogajanja na srečanju* voditeljevo glavno nalogo predstavlja skrb za enakovredno sodelovanje udeležencev, kar pomeni, da je vsem udeležencem dana možnost, da so slišani in poslušani ter da se tudi čas, ki je namenjen posameznemu udeležencu, pravično porazdeli. Pogovor oziroma dejavnost tekom srečanja usmerja tako, da le-to poteka v določenem smiselnem zaporedju. Ko udeleženci ne sledijo pogovorni temi, je voditeljeva naloga pripeljati pogovor nazaj k bistvu. Pozoren je še na »retrospektivno« predstavitev obravnavanih pogovornih tem oziroma dejavnosti, kjer opozarja na pozitivno plat predstavljene pogovorne teme ali dejavnosti. »Retrospektivnost« pa pri svojem delu kaže tudi sam, saj na optimističen razplet upa tudi v primeru, ko se pogovorna tema oziroma dejavnost ne razvije takoj. Pozoren je še na »produktivni« učinek za vse udeležence, saj naj bi od srečanja vsak imel določeno korist. Vloga usmerjevalca dogajanja na srečanju pa postane posebej izrazita še v trenutkih krize na srečanju skupine. Ko se voditelj loti reševanja le-teh, navadno ukrepa šele po skupnem konstruktivnem pogovoru z udeleženci srečanj.

V vlogi »*spodbujevalca*« dogajanja na srečanju voditelj udeležence, ki to potrebujejo, s postavljanjem dodatnih vprašanj, vezanih na pogovorno temo ali s pohvalami pri izvedbi dejavnosti, spodbuja k aktivnemu sodelovanju. Pri dajanju spodbude je pozoren na spoštovanje »načela prostovoljnosti«, in tako nikogar od udeležencev ne sili k aktivnejšemu sodelovanju, kot si ga želi on sam. Čeprav neformalno, skrbi za spoštovanje uradno določenih skupinskih pravil. Predvsem v tej vlogi pa postane izrazita tudi neverbalna komunikacija, ki voditelja, če jo le opazi, pri vodenju skupine lahko spravi iz zadrege. Udeleženci, ki se govorno manj aktivno udeležujejo, bolj aktivno »govorijo« na neverbalen način.

V instituciji zaposleni voditelj, ki skrbi tudi za vključevanje pred kratkim sprejetih stanovalcev v tovrstne skupine, se v vlogi »*motivatorja*« najde, ko skuša ugotoviti, kako spodbuditi udeležence, da bi se skupinam za samopomoč pridruževali v čim večjem številu. Kot organizator institucionalne mreže svojo pozornost predvsem preko nudenja pomoči, ko jo ti potrebujejo, posveča tudi voditeljem ostalih institucionalnih skupin, ki se za vodenje odločajo na prostovoljni bazi.

V vlogi »*učitelja za življenje*« pa se voditelj znajde, ko postane pozoren na prenašanje lastnih vrednot na udeležence srečanj. Čeprav ni nujno, da se tega zaveda, predstavlja zgled ostalim udeležencem, zato je posebej pomembno njegovo usmerjanje pozornosti na lastno pravičnost. S svojim zgledom pa bolj ali manj zavedno skrbi tudi za prenašanje lastnih vrednot na udeležence. Ker se zaveda pomembnosti vseživljenjskega učenja, skuša udeležence spodbuditi k vključenosti v različne aktivnosti, vendar poudarja, da k ozaveščanju udeležencev pripomore predvsem čas. Istočasno pa v omenjeni vlogi ne zanemarja niti lastnega intelektualnega dela.

S spremljanjem srečanj in izvajanjem pogovorov je bilo mogoče opaziti še sodelovanje voditeljev preko drugih aktivnosti:

- skrb za prisotnost udeležencev na srečanjih skupine je izraziteje opazna v institucionalnih skupinah, kjer udeleženci brez povabila tik pred začetkom srečanja skupine nanj pozabijo,
- skrb za redno pogostitev udeležencev s kavo, čajem in sladkimi prigrizki, kadar v skupini obstaja takšna možnost oziroma navada,
- skrb za opravičevanje manjkajočih udeležencev na srečanju, če so seznanjeni z razlogom njihove odsotnosti,
- skrb za organizacijo izrednih srečanj (npr.: skupinskih izletov, piknikov, srečanj z gostom meseca in drugih srečanj, ki se po vsebini ali načinu dela razlikujejo od običajnih).

Ravnanje voditeljev v trenutkih krize na srečanju skupine

Med usmerjanjem dogajanja voditeljeva vloga postane posebej izrazita, kadar na srečanjih skupine pride do trenutkov krize, torej takrat, ko se pojavijo takšni ali drugačni zapleti, težave. Ker so kljub dolgoletnemu vodenju skupine trenutki krize na srečanju skupine občasno težko opazni, je potrebno načrtno usmerjanje pozornosti v njihovo prepoznavanje in omejevanje, saj le-ti postanejo izraziti ob različnih priložnostih. Voditelj se prej ali slej znajde v situaciji, ko podvomi v ustreznost svojega ravnanja, do kritičnih trenutkov pa lahko privede tudi neuspešno usklajevanje dogajanja na srečanju s t. i. »produktivnim« učinkom za vse udeležence. Voditelj občuti manj trenutkov krize, odkar dogajanja na srečanju ne jemlje osebno, osnovo zato pa predstavlja sprejemanje človeške raznolikosti – torej zavedanje, da smo ljudje različni in da nekaterim določena stvar ustreza bolj, drugim pa manj. Kadar pa do trenutkov krize na srečanju skupine vseeno pride, jih voditelji rešujejo na različne načine.

Reševanje problemov po načelu »tukaj in zdaj«.

Voditelj skupinske probleme rešuje skupaj z udeleženci na srečanju skupine. Med vodenjem institucionalne skupine se reševanju problemov s posredovanjem institucionalnega osebjia načrtno izogiba, saj se zaveda, da bi to odločujoče vplivalo na izgubo zaupanja med udeleženci in voditeljem. Situacije, do katerih prihaja zaradi ne-potrpežljivosti udeležencev, ki so skupaj zbrani naključno in ne na podlagi interesov, skuša umirjati z empatijo. V problem se poskuša vživeti tako, kot ga doživljajo udeleženci sami, za mnenje pa na kraju dogodka vpraša tudi udeležence, ki v problemu niso neposredno udeleženi. Skuša jih spodbuditi k aktiviranju virov moči, ki jih premorejo. Konstruktivno ukrepa šele po skupnem pogovoru z udeleženci srečanj. Možnost za rešitev problemov išče tudi »znotraj sebe«, v lastnih napakah. Ker se čuti odgovornega za dogajanje na srečanju, posebno pozornost posveti »iskanju krivcev« za napačno precenitev situacije, na podlagi katere je npr.: za obravnavo na srečanju izbral pogovorno temo, ki udeležencem ne odgovarja. V primerih, ko se čuti osebno odgovornega za nastalo situacijo, upa na razumevanje udeležencev srečanj. Pri takšnem reševanju problemov na srečanjih skupine postaja posebej izrazita tudi vloga socialnega dela. Voditelji, ki so po strokovni izobrazbi socialni delavci, poudarjajo, da jim posluževanje strokovnih metod, veščin in konceptov pri spoprijemanju s trenutki krize na srečanju skupine omogoča bolj konstruktivno ravnanje. Podoben učinek prinaša tudi izobraževanje za vodenje skupine. Sogovornica svojo izkušnjo, ko se je v trenutku krize s pridom poslužila na izobraževanju pridobljenega znanja, opiše takole: *»Spomnim se gospe, ki je pred časom obiskovala skupino. Bila je zelo negativna in na vsakem srečanju je jokala ter razlagala,*

koliko sorodnikov in znancev je izgubila v drugi svetovni vojni. Ni mogla razumeti, da so v drugi svetovni vojni izgubljali vsi, tudi ostale udeleženske skupine, le da one tega niso izpostavljale. Videla sem, kako je, če v skupino dobiš človeka, ki ti lahko uniči skupino, ki dominira z negativnostjo. Takrat mi je izobraževanje prišlo še kako prav.»

Reševanje problemov s pomočjo strokovnjakov in strokovne literature.

Kadar gre za institucionalne skupine, je pomoč socialnega delavca in drugih strokovnih delavcev vedno dobrodošla, saj le-ti, ker so z udeleženci dnevno v stiku, načeloma poznajo njihove individualne potrebe. Če pa gre za strokovno reševanje problemov v skupinah v skupnosti, pa voditelji nasvete pridobivajo s strani oseb, ki so za izvajanje skupin za samopomoč odgovorne na lokalnem nivoju. Ker se voditeljem strokovno reševanje problemov zdi pomembno, pogojno omenjajo iskanje pomoči pri strokovnjakih, ki skrbijo za izvajanje skupin za samopomoč na nacionalnem nivoju, tudi na Zvezi društev za socialno gerontologijo Slovenije. Čeprav je predvsem zaradi pomanjkanja finančnih sredstev organizirana redko, se voditelji poslužujejo reševanja problemov, s pomočjo supervizije, v okviru katere prisluhnejo predavanjem različnih strokovnjakov (npr.: zdravnikom, psihologom ...), katerih delo je posredno ali neposredno povezano s humanističnim individualnim in skupinskim delom.

Reševanje problemov s pomočjo so-voditelja in drugih voditeljev.

Voditelji se po pomoč k so-voditeljem in drugim voditeljem zatekajo v primeru pomislekov, povezanih z njihovim ravnanjem na srečanju skupine oziroma, kadar se sami čutijo nemočni za reševanje nastalega problema. So-voditelju oziroma drugim voditeljem zaupajo predvsem na podlagi njihovih dolgoletnih izkušenj, ki so si jih le-ti pridobili pri delu s skupino. Možnost reševanja problemov s pomočjo so-voditelja in drugih voditeljev pa imajo tudi z organiziranimi intervizijskimi srečanji. V interviziji vidijo še druge možnosti:

- možnost za izobraževanje,
- možnost za vpogled v delo v drugih tovrstnih skupinah,
- možnost za spodbujanje prostovoljstva ter
- možnost za medsebojno spoznavanje in druženje voditeljev.

4.2.2. Vpliv različnih okoliščin na vključitev udeležencev in voditeljev v skupino

4.2.2.1. PRISOTNOST RAZLIČNIH OKOLIŠČIN PRED VKLJUČITVIJO V SKUPINO

V **prvi stik s skupinami za samopomoč** udeleženci in voditelji srečanj prihajajo na različne načine. Udeleženci institucionalnih skupin so z možnostjo obiskovanja skupin starih ljudi za samopomoč načeloma seznanjeni ob prihodu v institucijo. Le redki udeleženci že pred tem obiskujejo skupino v skupnosti. Udeleženci skupin v skupnosti so z možnostjo obiskovanja tovrstnih skupin seznanjeni preko pisnega povabila, poslanega na dom ali osebnega povabila, ki se navadno izvaja v okviru lokalnih srečanj namenjenih starim ljudem. Pogosto pa prvi stik s skupinami za samopomoč izhaja tudi iz predhodnih poznanstev ljudi, ki so v lokalnem okolju kakor koli povezani z organizacijo tovrstnih skupin (voditelji, druge odgovorne osebe). Podobno pa je tudi pri voditeljih. Njihova sedanja aktivnost v okviru skupin za samopomoč pogosto izhaja iz predhodnih poznanstev odgovornih oseb oziroma iz njihove predhodne aktivnosti v organizacijah, ki so v institucionalnem oziroma lokalnem okolju zadolžene za izvajanje srečanj tovrstnih skupin. Voditelji institucionalnih skupin se s skupinami za samopomoč seznani v instituciji, kjer kasneje začno z vodenjem skupine. Seznanjanje pa, odvisno od namena, zaradi katerega so prišli v institucijo, poteka na različne načine in ob različnih priložnostih: ob obiskovanju sorodnikov v instituciji, opravljanju praktičnega dela oziroma zaposlitvi v instituciji.

Razlogi udeležencev in voditeljev, ki botrujejo njihovi vključitvi v skupino so različni.

Pri udeležencih so navadno vezani na povabilo, ki mu zaradi nerazumevanja pojma »skupina za samopomoč« pogosto sledi radovednost o dogajanju na srečanju. Vključitev v skupino je zanje dobrodošla, ker omogoča lajšanje osamljenosti oziroma prinaša možnosti za druženje in pogovor. Ker omogoča ohranjanje aktivnosti, jo označujejo za »prijetno« obveznost. Mnogokrat pa vključitev v skupino sledi tudi uresničevanju predstav, ki si jih udeleženci na podlagi predstavitev izoblikujejo pred tem.

Sodelovanje voditeljev v skupinah za samopomoč navadno izhaja iz njihove želje po opravljanju družbeno koristnega dela, saj predvsem starejšim voditeljem čas in energija, ki jo imajo, to dopuščata. Ne glede na njihovo starost jim je s pomočjo vodenja skupine omogočena

bolj kakovostna priprava na lastno starost. Pri delavno aktivnih voditeljih vključitev v skupino predstavlja posledico službene obveznosti oziroma je izraz navdušenja ob opravljanju praktičnega dela v skupinah za samopomoč v času študija socialnega dela. Podobno kot pri udeležencih je vključitev v skupino tudi pri voditeljih vezana na željo po ohranjanju lastne aktivnosti, za katero bodisi zaradi pomanjkanja časa, bodisi zaradi ne-obstoja tovrstnih dejavnosti v preteklosti niso imeli možnosti. Velikokrat se odzivajo na povabilo s strani nekdanjih voditeljev skupin ali drugih odgovornih oseb.

Povabilo k sodelovanju je najpogostejši razlog za sodelovanje v skupinah za samopomoč tako za udeležence kot za voditelje. Ima namreč bistveni vpliv na odločitev posameznika, da se pridruži skupini.

Predvsem udeleženci se brez povabila srečanj ne bi udeleževali, ker za srečanja ne bi vedeli oziroma ker se s svojo prisotnostjo ne bi hoteli vsiljevati v že izoblikovano skupino. Pred vključitvijo v skupino so bili na srečanja vabljeni osebno, s strani različnih oseb, kar je zaradi skoncentriranosti ljudi na istem mestu pogostejše v institucijah, oziroma preko telefonskega ali pisnega povabila, poslanega na dom, kar je zaradi razpršenosti ljudi po enem ali več krajih značilno za skupine v skupnosti.

Udeležence so na srečanja skupin vabile različne osebe, ki so vsaka na svoj način povezane s skupinami za samopomoč: voditelji, socialni ali drugi strokovni delavci, ki skrbijo za organizacijo skupin za samopomoč v instituciji, udeleženci skupine, ki so le-to obiskovali pred njihovim prihodom v skupino oziroma institucijo, so-krajani, ki so sodelovali pri ustanavljanju skupine, kar je posledica njihove dosedanje aktivnosti na področju dela s starimi ljudmi (npr. v društvu upokojencev) oziroma znanci, ki so zadolženi za organizacijo skupin starih ljudi v institucionalnem oziroma lokalnem okolju.

Omeniti velja še, da povabilo ni nujno vnaprej načrtovano (lahko se namreč zgodi med naključnim srečanjem sedanjega udeleženca in osebe, ki ga je k sodelovanju v skupini povabila), kadar pa je, se zgodi ob različnih priložnostih:

- ob prilagajanju novo sprejetega stanovalca na življenje v instituciji, ko mu socialni ali drug strokovni delavec predstavi možnosti aktivnosti v instituciji,
- ob pojavu možnosti za obiskovanje srečanj skupin – npr. izboljšanje zdravstvenega stanja,
- v primeru, ko sedanji udeleženec sam izkaže interes za sodelovanje.

Tudi aktivnost voditeljev v skupinah za samopomoč navadno sloni na osebnem vabilu s strani različnih oseb, ki so v institucionalnem oziroma lokalnem okolju odgovorne za izvajanje tovrstnih skupin: socialnih oziroma drugih strokovnih delavcev, predsednikov krajevnih humanitarnih organizacij in nekdanjih voditeljev. Kadar pa vodenje skupine predstavlja službeno obveznost, ni izključeno povabilo s strani nadrejenih (npr.: direktorja institucije).

Ne glede na osebo, ki jih je povabila, so bili voditelji k sodelovanju vabljeni iz različnih razlogov:

- zaradi t. i. »institucionalne« potrebe po »novih« prostovoljcih,
- zaradi voditeljeve predhodne aktivnosti v krajevni humanitarni organizaciji, ki trenutno skrbi za organizacijo skupin za samopomoč v lokalnem okolju oziroma v instituciji, kjer zdaj vodi skupino (sodelovanje pri drugih organiziranih domskih aktivnostih, kjer na stanovalce prenaša lastno strokovno znanje),
- ker je bil nekdanji voditelj zaradi zdravstvenih težav z vodenjem skupine primoran prenehati in
- zaradi poznanstva odgovornih oseb za skupine za samopomoč na lokalnem nivoju oziroma njihovih bližnjih sorodnikov.

Lastna predstava udeležencev in voditeljev je pred začetkom njihovega sodelovanja v skupinah za samopomoč neločljivo povezana **s predstavitevjo**, ki se navadno vrši ob povabilu. Na podlagi vnaprejšnjih predstav si udeleženci skupino predstavljajo na različne načine, najpogosteje pa kot:

- skupino za pogovor ob kavi,
- skupino za pogovor, ob katerem je vsak izmed udeležencev »slišan in poslušan«,
- skupino za pogovor, ki ima za posledico individualno ovrednotenje udeležencev,
- skupino za druženje z ostalimi udeleženci srečanj in voditeljem,
- skupino za olajševanje osamljenosti,
- skupino za ohranjanje aktivnosti,
- skupino za pridobivanje novega znanja,
- skupino za širitev lastne socialne mreže znotraj institucije oziroma izven lastne družine,
- skupino za medsebojno pomoč, pomoč starim ljudem v lokalnem okolju oziroma pomoč udeležencem s strani voditeljev.

Lastna predstava pa lahko izhaja tudi iz predhodnega obiskovanja skupine za samopomoč. Po prihodu v institucijo si je ena od sogovornic skupino za samopomoč zamišljala kot skupino za pogovor o praktičnih temah, ki ga je v primerjavi s skupino v skupnosti, glede na spremenjeni način življenja v instituciji mnogo manj: *»Pod pojmom skupina za samopomoč si predstavljam klepet ... Teme so bile npr.: rože, zdravilna zelišča, življenje v starih časih, stare navade, prinesle smo celo slike svojih staršev, praznovali smo rojstne dni, dobile smo celo spričevalo.«*

Čeprav jim je načeloma skupina za samopomoč predstavljena, pa ni nujno, da udeleženci pojem kot tak tudi razumejo. Bližje kot pojem »skupina za samopomoč« so jim pojmi, ki vsaj delno nakazujejo na dogajanje na srečanju, dogaja pa se tudi, da se pojmu »skupina za samopomoč« načrtno izogibajo: *»Jaz temu ne bi rekla toliko skupina za samopomoč kot skupina ljudi za druženje v tretjem življenjskem obdobju. To je skupina za druženje ...«* Skupino za samopomoč kot tako si predstavljajo čeprav v formalnem smislu to ni. Ena od sogovornic si pod pojmom skupina za samopomoč predstavlja skupino, v kateri se skupaj z ostalimi stanovalkami institucije družijo ob kavi izven časa srečanj skupine: *»Jaz bi rekla, da je to skupina štirih sosed, s katerimi se srečujemo tu na hodniku, kjer popoldne po kosilu malo posedimo, pa kakšno rečemo. Ob sobotah in nedeljah, ko se kava ne kuha v delavnici (delovni terapiji), tudi skupaj popijemo kavo. Skupaj z gospodi se tako družimo in si krajšamo čas. Druga drugi polepšamo dneve.«*

Za razliko od udeležencev pa večina voditeljev, tudi zato ker pri vodenju skupin vztrajajo od ustanovitve dalje, vnaprejšnje predstave o dogajanju na srečanju niti ni mogla imeti.

Namesto razmišljanja o dogajanju na srečanju so se že na začetku dela s skupino, na podlagi zavedanja, da so glavni akterji dogajanja na srečanju udeleženci, prepuščali spontanosti. V primeru vnaprejšnjega načrtovanja pa so načrte že takrat skušali prilagajati udeležencem. Predstava o skupinskem delu se je skladala s naravo njihovega strokovnega dela. Postala je jasnejša, če so imeli možnost praktičnega spremljanja ene od že »utečenih« skupin starih ljudi za samopomoč: *»Tukaj res velja pravilo, da je teorija eno, praksa pa drugo. Zato si je bilo tudi zaradi ogleda skupine v Kopru lažje predstavljati nadaljnje vodenje skupine.«*

4.2.2.2. VKLJUČITEV UDELEŽENCEV IN VODITELJEV V SKUPINO

Na vključitev udeležencev in voditeljev v skupino, poleg predhodno predstavljenih okoliščin, vplivajo različni dejavniki.

Čas: Kronološko gledano so se udeleženci institucionalnih skupin za samopomoč tem pridružili ob prihodu v institucijo oziroma v minimalnem času po tem, ko so se v novem okolju, po prilagoditvi institucionalnemu načinu življenja, tam lažje znašli. Udeleženci skupin v skupnosti pa so se skupini pridružili bodisi ob ustanovitvi ali pozneje, ko so bili v skupini zato zagotovljeni pogoji (npr. prosto mesto).

Dogodek: Odgovori udeležencev kažejo, da jih privlači predvsem osebni način povabila, ki predstavlja nujni (ko se v skupino nočejo vsiljevati oziroma zanjo brez njega ne vedo) ali nenujni pogoj za vključitev v skupino (ko se skupini pridružijo ob naključnem odkritju). Lahko predstavlja posledico izboljšanja zdravstvenega stanja oziroma ozdravitve ali pa izhaja iz prestajanja težkih življenjskih preizkušenj, ob katerih se poraja želja po ponovnem individualnem ovrednotenju. Izključno v institucionalnih skupinah pa vključitev v skupino lahko sledi tudi preselitvi na drug institucionalni oddelek.

Osebnostne lastnosti udeležencev: Najpogosteje omenjena osebnostna lastnost, ki neposredno vpliva na vključitev udeležencev v skupino, je njihova lastna radovednost. Udeležence, ki do povabila skupine niso poznali, tudi na podlagi zanje nerazumljivega pojma »skupina za samopomoč«, začne zanimati, kaj naj bi le-ta pomenil oziroma kaj naj bi se v okviru skupin dogajalo. Pomen izkazane radovednosti udeležencev je še toliko izrazitejši v krajih, kjer se skupina ustanavlja na novo in pomeni novo dimenzijo za celoten kraj. Izhaja pa lahko tudi iz sodelovanja udeležencev pri ustanavljanju skupine. Pri udeležencih, ki kažejo nezanimanje za lastno zaposlitev, pa je vključitev v skupino posledica le-tega (*»Pa tudi zato sem šla na skupino, ker se mi ne ljubi nič drugega delat.«*).

Posebne okoliščine, na katere so udeleženci naleteli ob vključitvi v skupino, se kažejo preko sodelovanja udeležencev, ki so v preteklosti že imeli izkušnje z vodenjem takšnih skupin, pri ustanavljanju skupine oziroma preko prisotnosti bližnjih sorodnikov in udeležencev, ki so jih pred vključitvijo v skupino vsaj navidezno poznali, na srečanjih skupine, kar udeležencem, ki se trenutno vključujejo v skupino, predstavlja moralno oporo.

Na vključitev voditeljev v skupino pa vplivajo različne življenjske prelomnice, v okviru katerih se zgoraj predstavljena dejavnika čas in dogodek neločljivo povezuje. Večina starejših voditeljev se je skupini pridružila po upokojitvi. Pri eni sogovornici je bila vključitev v skupino istočasno povezana z vnovičnim prihodom v domači kraj, saj je pred upokojitvijo skupaj s svojo družino živela in delala v tujini. Pridružitve voditeljev skupini lahko sovпада tudi z ustanovitvijo skupine, kar pomeni, da so le-ti v okviru priprav na ustanovitev skupine aktivni že pred vključitvijo v skupino. Voditelj, ki je ob vključitvi v skupino pridobil možnost za opravljanje študijske obveznosti, se je skupini pridružil med opravljanjem praktičnega dela. Voditelj, zaposlen v instituciji, pa je na podlagi lastne ambicioznosti in kljub zmanjšanju števila zaposlenih odgovornim predlagal ohranitev tovrstnih skupin v instituciji. Skupini se je pridružil takoj po zaposlitvi v instituciji.

4.2.2.3. URESNIČEVANJE PREDSTAV OB SEDANJI UDELEŽBI UDELEŽENCEV IN VODITELJEV NA SREČANJIH SKUPIN

Lastne predstave udeležencev in voditeljev se uresničujejo na različne načine. Voditelji v uresničevanju lastnih predstav vidijo celo glavni razlog, na podlagi katerega pri vodenju skupine vztrajajo, kar je še posebej izrazito pri tistih, ki jim je vodenje skupine sprva predstavljalo obveznost. Pri udeležencih pa se **uresničevanje predstav** kaže v naslednjih oblikah:

- Predstave se uresničujejo (lastne predstave so identične dogajanju na srečanju).
- Predstave se ne uresničujejo (lastne predstave se bistveno razlikujejo od dogajanja na srečanju, nad njim so razočarani; ker pa kljub temu pri obiskovanju skupin vztrajajo, je mogoče sklepati, da te skupine v njihovih življenjih zasedajo pomembno mesto).
- Predstave se uresničujejo v nepričakovano pozitivnem smislu (nad dogajanjem na srečanju so pozitivno presenečeni).

Bolj kot so si znali predstavljati jih navdušuje sproščeno vzdušje, ki je med drugim posledica voditeljeve pozornosti (npr. pogostitve z doma pečenim pecivom) in načina dela na srečanju skupine. V pogovoru in vseh mogočih spremljajočih dejavnostih, za katere poskrbi voditelj, udeleženci uresničujejo svojo željo po medsebojnem socialnem povezovanju (*»Res sem bila presenečena, saj na skupini, ne le da klepetamo, ampak izdelujemo različne izdelke, praznujemo rojstne dneve. Mislim, da je veliko odvisno od voditeljice.«*) Za pozitivno

uresničevanje predstav pri udeležencih, ki so pred vključitvijo v skupino imeli izkušnje z vodenjem institucionalnih skupin, je zaslužna tudi izobraževalna naravnost skupine oziroma pripravljenost udeležencev za lastno izobraževanje: *»Presenetilo me je, kako je bilo tu, v skupnosti vse bolj izobraževalno naravnano. Kljub temu, da je povprečna starost udeležencev sicer manjša kot v domu, sem presenečena nad tem, da so se ljudje pri teh letih še pripravljeni učiti. To pa se zelo pozna na aktivnosti. Opažam tudi osebno napredovanje ljudi. Tisti, ki so bili nekoč sramežljivi, si zdaj upajo povedati svoje mnenje. Da nam volje do izobraževanja ne manjka, pa kaže tudi dejstvo, da nas je v skupini kar nekaj takih, ki poleg obiskovanja te skupine vodimo tudi svoje skupine.«*

Udeležba udeležencev in voditeljev na srečanjih skupin

Število udeležencev v posameznih skupinah se razlikuje, saj skupino obiskuje od sedem do trinajst udeležencev, če so na srečanjih prisotni vsi udeleženci. Na splošno velja, da se v skupnosti oblikujejo manjše skupine kot v institucijah.

Tudi število voditeljev je v posameznih skupinah različno. Skupino lahko vodita en ali dva voditelja. Zaradi medsebojnega dopolnjevanja večje število voditeljev navadno pozitivno vpliva na kvaliteto izvedbe posameznega srečanja, kar je izrazito opazno predvsem ob morebitni odsotnosti katerega od njih. Če skupino vodi en sam voditelj, v primeru njegovih neodložljivih obveznosti obstaja večja možnost, da srečanje skupine odpade.

Skupina za samopomoč, ki jo trenutno obiskujejo, je za udeležence oziroma voditelje bodisi prva bodisi druga takšna skupina.

O prvi tovrstni skupini za udeležence govorimo, ko le-ti kljub preselitvi na drug institucionalni oddelek zaradi občutka sprejetosti s strani na srečanju prisotnih udeležencev in voditeljev niso zapustili skupine. O prvi tovrstni skupini za voditelje pa govorimo, kadar le-ti skupino vodijo od ustanovitve.

O drugi tovrstni skupini za udeležence govorimo, kadar le-ti pred prihodom v institucijo obiskujejo skupino v skupnosti, oziroma v primerih, ko so udeleženci predhodno obiskovali skupine za samopomoč, ki so kasneje razpadle ali skupine, ki so se sicer srečevale pod drugim imenom, način dela pa je bil podoben delu v skupinah za samopomoč. Čeprav se to ni zgodilo velikokrat, so se predvsem udeleženci institucionalnih skupin na srečanju znašli tudi povsem naključno, ko so se v času srečanja sprehajali mimo prostora, kjer srečanje skupine poteka: *»Nekajkrat sem bila tudi v drugem nadstropju, tam jih je manj. Sem slučajno šla mimo, pa so me povabili zraven. Ampak to je bilo mogoče enkrat, dvakrat, nič več.«* Za voditelje pa

obiskovanje druge tovrstne skupine navadno pomeni, da so pred vodenjem sedanje skupine zaradi tovrstne potrebe pomagali pri vodenju katere druge skupine. Temu se ni bilo mogoče izogniti tudi v primeru, ko je vodenje skupine predstavljalo možnost opravljanja študijske obveznosti.

Ne glede nato, katera po vrsti je skupina, ki jo trenutno obiskujejo, udeleženci srečanja skupin obiskujejo skladno s svojimi možnostmi in sposobnostmi. Skupino obiskujejo, če jim to dopušča zdravstveno stanje. K redni udeležbi na srečanjih skupin jih spodbudi podpora s strani ostalih udeležencev, ki pozitivno vpliva na njihovo spremembo razpoloženja: *»Ponavadi je tako, da prijateljica iz skupine pred srečanjem pride k meni in me, četudi nisem najboljše razpoložena, spodbudi, da grem na skupino.«*

Tudi voditelji se udeležbi na srečanju navadno odpovedo le v primeru neodložljivih obveznosti. Glede na večinski upokojski staž voditeljev so navadno odsotni zaradi strokovnega izpopolnjevanja, izkušnje z ekskurzij pa po vrnitvi na srečanje skupine pogosto podelijo tudi z udeleženci. Sicer pa so tudi pri voditeljih razlogi za njihovo odsotnost vezani na njihovo zdravstveno stanje (bolezen, zdraviliško zdravljenje).

4.2.3. 'Učinki' srečanj skupine za samopomoč na socialno življenje udeležencev in voditeljev

4.2.3.1. VPLIV SREČANJ SKUPINE NA VSAKDANJE ŽIVLJENJE UDELEŽENCEV IN VODITELJEV

Vpliv srečanj skupine na potek dneva udeležencev in voditeljev:

Pri udeležencih in voditeljih posameznih skupin je potek dneva prilagojen njihovim interesom, sposobnostim in obveznostim. Pogojen je še z njihovim načinom življenja, saj se življenje v domačem okolju bistveno razlikuje od življenja v instituciji.

Zaradi njihovega načina življenja, ko za zadovoljitev osnovnih življenjskih potreb (hrana, urejenost in primerno ogrevani bivalni prostori) skrbi v instituciji zaposleno osebje, imajo udeleženci institucionalnih skupin v primerjavi z udeleženci skupin v skupnosti manj obveznosti in več časa za uresničevanje svojih interesov. Čeprav imajo na razpolago dovolj časa, ni nujno, da interese skladno s svojimi željami tudi uresničujejo, ker jih pri

uresničevanju interesov pogosto ovira pomanjkanje ustreznih sredstev (npr. primerne prostora za gojitev rož) ali pa njihove s starostjo ali zdravstvenim stanjem pogojene zmanjšane sposobnosti (npr. ročnih del ne opravljajo zaradi slabovidnosti in tresenja rok). Da bi nadomestili vsakdanje obveznosti, so jim na voljo organizirane institucionalne aktivnosti, ki zaradi prisotnosti večine zaposlenega osebja v instituciji potekajo v dopoldanskem času. Poleg skupin za samopomoč se tako, če jim to dopušča zdravstveno stanje, udeležujejo še jutranje telovadbe, aktivnosti v delovni terapiji, kjer se zaposlijo predvsem z raznolikimi ročnimi deli (klekljanje, pletenje, šivanje...), pevskih vaj, skupin za trening spomina, kjer rešujejo križanke in druge miselne naloge in skupin za branje,... V popoldanskem in večernem času pa imajo skladno s svojimi možnostmi in sposobnostmi več časa za uresničevanje svojih interesov.

Za razliko od udeležencev institucionalnih skupin pa udeleženci skupin v skupnosti, ki to še zmorejo, poleg vsakdanjih opravil, ki so v življenju v domačem okolju nujne (gospodinjska dela, sezonska vrtna dela, skrb za hišne ljubljence in druge domače živali, opravljanje ostalih nujnih obveznosti izven doma – npr.: nakupovanje), nudijo pomoč svojim najbližjim, navadno članom lastne družine (otrokom, vnukom), manj pogosto pa tudi drugim bližnjim sorodnikom (bratom, sestrām ...). Pomoč je navadno vezana na varstvo vnukov, poleg nudenja pomoči pa udeleženci skupin v skupnosti npr. z opravljanjem računovodskih opravil skrbijo tudi za ohranjanje in krepitev lastnega strokovnega znanja. Ker življenje v domačem okolju prinaša več obveznosti, so le-te skladno s potrebami porazdeljene preko celega dne, kar pa še ne pomeni, da udeleženci skupin v skupnosti nimajo časa za uresničevanje lastnih interesov.

Ne glede na to, katero vrsto skupine obiskujejo, se udeleženci v okviru svojih interesov v prostem času zaposlijo z različnimi aktivnostmi:

- z namenom informiranja z aktualnim dogajanjem spremljajo radijski oziroma televizijski informativni program in berejo časopise,
- z namenom ohranjanja miselne svežine se poslužujejo reševanja križank in drugih miselnih nalog,
- z namenom ohranjanja fizične aktivnosti, v kolikor to zmorejo, hodijo na sprehode,
- z namenom zadovoljevanja svojih duhovnih potreb se, v kolikor imajo to možnost, udeležujejo verskih obredov,
- z namenom olajševanja osamljenosti se odvisno od načina življenja poslužujejo druženja z ostalimi stanovalci institucije oziroma z ljudmi iz lastne socialne mreže.

Dan pri udeležencih skupin v skupnosti poteka podobno kot pri upokojenih voditeljih srečanj. Zaradi njihovega staža, časa in energije, ki jim ju ne primanjkuje, tudi oni nudijo pomoč svojim najbližjim, v prostem času pa so aktivni na različnih področjih. V organizacijah, kjer aktivno sodelujejo, zasedajo celo vidne položaje (ena sogovornica je npr. podpredsednica v Svetu krajevne knjižnice). Nekoliko manj časa za uresničevanje njihovih interesov pa ostaja delavno aktivnim voditeljem, ki jih poleg službenih obveznosti obremenjuje še skrb za družino. Obveznosti voditeljev so porazdeljene preko celega dne, občasno pa vendar z ukvarjanjem z različnimi hobiji najdejo čas za uresničevanje lastnih interesov.

Poleg vodenja skupine se voditelji v vsakdanjem življenju poslužujejo še drugih aktivnosti, s katerimi poskrbijo za lastno sprostitev oziroma za ohranjanje in krepitev virov moči:

- Z branjem strokovne literature in udeležbo na strokovnih ekskurzijah skrbijo za ohranjanje lastnega strokovnega znanja.
- Z udeležbo na jezikovnih tečajih skrbijo za ohranjanje starega ali pridobivanje novega znanja.
- Z branjem leposlovne literature ter reševanjem križank in drugih miselnih nalog skrbijo za ohranjanje miselne svežine.
- Z obiskovanjem pevskih in duhovnih vaj, gledaliških predstav (mlajši voditelji pa tudi zabav) ter z izdelavo raznovrstnih ročnih del (pletenje, rezbarjenje, izdelava ptičjih hranilnic ali lastnih jaslí, likovna umetnost) skrbijo za razvedrilo in zadovoljevanje duhovnih potreb.
- Z udejstvovanjem pri individualni (npr. sprehod, kolesarjenje) ali skupinski vadbi (npr. skupinska telovadba, fitnes, joga) skrbijo za ohranjanje fizične aktivnosti.
- Z druženjem s člani lastne socialne mreže skrbijo za zadovoljevanje lastnih socialnih potreb.

Opaziti je mogoče, da srečanja skupine neposredno vplivajo na potek dneva udeležencev in voditeljev samo v tistem delu dneva, ko srečanje skupine poteka. Nekoliko več časa srečanja skupine vzamejo le voditeljem, ki poleg časa za udeležbo na srečanju potrebujejo še čas za pripravo le-tega. Udeleženci izrecno poudarjajo, da je zaradi obiskovanja srečanj dan, ko poteka srečanje skupine, drugačen od ostalih dni med tednom. Takrat za razliko od drugih dni v poskrbijo predvsem za lastno razvijanje. Običajna dopoldanska gospodinjska dela zamenja npr. kosilo v restavraciji. Srečanjem skupine so prilagodili celo nekatere življenjske navade, tako da se nekaterih dejavnosti (npr. izletov v gore) poslužujejo ob drugih dnevih. Skupine

razen prilagoditve obveznosti srečanjem skupine nimajo neposrednega vpliva na vsakdanje življenje udeležencev in voditeljev srečanja. Navajajo pa več posrednih vplivov, ki jih srečanja skupin prinašajo v njihovo vsakdanje življenje.

Pričakovanje srečanja in razmišljanje o dogajanju na srečanju: Udeleženci srečanj se predvsem zaradi raznolikega dogajanja in pozornosti, ki jo tam prejemajo, srečanja skupine že vnaprej veselijo. Razmišljanje o preteklem in ugibanje o prihodnjem dogajanju na srečanju v njihova vsakdanja življenja prinaša popestritev. Razmišljanje o dogajanju na srečanju pa predstavlja pomemben del vsakdanjika tudi za voditelje, ki se ob spremljanju aktualnih dogodkov in osebnem doživljanju le-teh stalno sprašujejo, katera pogovorna tema ali dejavnost bi iz njih lahko izhajala oziroma bi bila primerna za obravnavo na srečanju skupine.

Ohranjanje aktivnosti je udeležencem dobrodošlo predvsem zato, ker v preteklosti, ko so bili delovno aktivni oziroma pred prihodom v institucijo, niso imeli možnosti za tovrstne aktivnosti. Z zavedanjem, da bi bilo življenje brez njih bistveno manj kakovostno, srečanja skupine opisujejo kot prijetno obveznost. Možnost sodelovanja v skupini za samopomoč dojemajo kot dejavnost, ki jo počno zgolj za svojo dušo. Predvsem udeležencem institucionalnih skupin, ki so bili ob prihodu v institucijo poleg spremembe kraja bivanja primorani spremeniti tudi način življenja, ohranjanje aktivnosti v okviru skupine za samopomoč poleg drugih organiziranih institucionalnih aktivnosti, predstavlja nadomestilo za vsakodnevne obveznosti, ki so jih opravljali, ko so živeli v domačem okolju.

Ohranjanje obstoječih virov moči in pridobivanje novih: Udeleženci so s pomočjo srečanj spremenili nekatere svoje življenjske poglede in navade. Postali so tolerantnejši do drugače mislečih, obiskovanje skupin pa predvsem udeležencem skupin v skupnosti omogoča samostojnejše življenje, kar pomeni, da so predvsem pri pojavu vsakdanjih težav bolj iznajdljivi. Že to, da vidijo, da ima vsak svoje težave, jim predstavlja tolažbo. Gre za neke vrste individualno ovrednotenje. Tudi v času izven srečanja (ko npr. s pomočjo avtogenega treninga skrbijo za načrtno umirjanje) se poslužujejo dejavnosti, ki jih redno ali občasno izvajajo na srečanju skupine.

Čeprav vodenje skupine zahteva svoj čas, v institucijah oziroma organizacijah, kjer skupine za samopomoč potekajo, zaposlenim voditeljem pa predstavlja celo dodatno delovno obveznost, je vodenje skupin zanje dragoceno iz več razlogov:

- Predvsem mlajšim voditeljem je omogočena komunikacija s starimi ljudmi oziroma navezovanje stikov z njimi. Ne glede na svojo starost v njihovih življenjih odkrivajo fenomen lepote.
- S poslušanjem življenjskih modrosti se na svojo starost pripravljajo na bolj kakovosten način, kot bi se brez vodenja skupine. Ko pa udeleženci jasno pokažejo, da jim dogajanje na srečanju ustreza, krepijo tudi lastno dostojanstvo.
- Pridobivanje novega znanja, ki ga na srečanjih skupine prejemajo, jih spodbuja k ohranjanju lastne intelektualne aktivnosti. Z udeležbo na izobraževanjih pa krepijo tudi svojo duhovno plat.
- Kolikor je mogoče praktično spoznavajo področje gerontologije, s čimer postajajo vedno bolj odprti za razumevanje človeške raznolikosti.
- Predvsem v institucijah zaposlenim voditeljem sodelovanje v skupinah za samopomoč omogoča lažje razumevanje potreb starih ljudi in njihovih odzivov na določene situacije, kar olajšuje tudi nadaljnjo »institucionalno« obravnavo.

Vpliv vodenja skupine na voditeljevo socialno mrežo

Vodenje skupine navadno nima neposrednega vpliva na širitev voditeljeve socialne mreže. Preko sodelovanja v skupini so si svojo socialno mrežo razširili le voditelji, ki jim vodenje skupine predstavlja nadomestek za pozornost in toplino, ki jo znotraj svoje družine pogrešajo. Člani voditeljeve socialne mreže navadno tudi niso seznanjeni z dogajanjem na srečanju. Če se to slučajno zgodi, voditelj nikoli ne govori o imenih oseb. Če meni, da bi bilo to zanje koristno, občasno komu izmed članov svoje socialne mreže (sorodnikom, znancem, prijateljem, sosedom), predlaga vključitev v skupino. Četudi njihovo socialno mrežo sestavljajo voditelji tovrstnih skupin, trenutke krize, na katere naletijo pri vodenju skupine izpostavljajo zgolj na zato organiziranih intervizijskih srečanjih, sicer pa ne.

Posredni vpliv, ki pa je opazen, se kaže v razporeditvi časa. Med časom, ki ga nameni pripravi na srečanje, voditelj članom lastne socialne mreže ni na voljo za druženje ali nudenje pomoči (npr. varstvo vnukov ali nudenje drugih oblik pomoči). Vodenje skupine dojemajo celo kot dodatno obveznost, s čimer se enačijo s člani lastne družine, ki so kljub svoji starosti še vedno zelo aktivni.

Nikakršnega vpliva pa vodenje skupine nima na člane socialnih mrež voditeljev, ki jim sodelovanje v skupinah za samopomoč predstavlja službeno obveznost. Ker druženja s člani lastne socialne mreže ne more načrtovati v času srečanj skupine, pa se jih delovno aktivni

voditelj, ki v skupini za samopomoč preko vodenja sodeluje prostovoljno, posluhuje takoj po srečanju, ko čaka na začetek svoje službe: *»Srečanja vplivajo na mojo socialno mrežo le v smislu urnika, ki vpliva na druge dejavnosti ali stike. Ob torkih že dopoldne odidem od doma, nato pa čas, ki mi po srečanju še ostane do službe, izkoristim tako, da grem po opravkih, ali na kavo k prijateljici.«*

S strani članov socialne mreže, na katere vodenje skupine najbolj vpliva – to so navadno družinski člani, s katerimi voditelj živi v skupnem gospodinjstvu ali v isti hiši (mož, otroci) – voditelji za svoje delo navadno prejemajo podporo za svoje delo. Po svojih močeh, npr. z nošnjo rekvizitov, ki jih potrebujejo za izvedbo srečanj, jim pri pripravi na srečanje tudi pomagajo. Redko pa je med člani voditeljeve socialne mreže opaziti tudi neodobravanje njihovega početja: *»Če sem čisto iskrena, se mož ne strinja najbolj z mojim vodenjem skupine. Vedno mi pravi. »A ni dovolj, da imaš nemščino?« Ker veliko potujeva, se boji, da bi potem imela manj časa za potovanja, in bi manj časa preživela skupaj. Jaz pa mu vedno pravim: »Za tisto urico bom pa že skočila tja. Zaradi tega nama pa ne bo treba spreminjati načrtov.««*

4.2.3.2. VPLIV SREČANJ SKUPINE NA MEDSEBOJNO POVEZOVANJE UDELEŽENCEV IN VODITELJEV

Na srečanjih skupin za samopomoč je z organiziranjem raznolikih dodatnih dejavnosti (npr. praznovanjem rojstnih dni, skupinskimi izleti in pikniki, udeležbo na medgeneracijskem taboru, ipd. ...) poskrbljeno za medsebojno socialno povezovanje udeležencev in voditeljev. Slednja skupaj z olajševanjem osamljenosti predstavlja še en posreden vpliv srečanj skupin na vsakdanje življenje udeležencev in voditeljev. Ne glede na njihov način življenja (v instituciji, v domačem okolju) je udeležencem in voditeljem z obiskovanjem skupin za samopomoč omogočena širitev socialne mreže znotraj institucije ali izven lastne družine. Z vsakotredenskim druženjem in pogovarjanjem se udeleženci in voditelji medsebojno spoznavajo tudi na t. i. »priložnostnih« srečanjih (npr. literarnem večeru, na katerem skupina gosti udeležence in voditelje katere od okoliških skupin). Med seboj pa se povezujejo tudi udeleženci in voditelji različnih skupin. Predvsem tistim udeležencem, katerih prihod na srečanje je zaradi zdravstvenih ali drugih razlogov otežen, veliko pomeni že sama prisotnost na srečanju. Udeleženci institucionalnih skupin celo poudarjajo, da se samo v času srečanja zberejo skupaj v tako velikem številu. Niti ni nujno, da srečanja obiskujejo s posebnim pričakovanjem, bolj pomembno zanje je, da jim zaradi druženja in obiskovanja skupine hitreje mine čas. Sicer pa

ob prihodu v institucijo skupina za samopomoč predstavlja most med lokalnim in institucionalnim okoljem. Srečanja skupine predstavljajo kraj, kjer stanovalci, ki so v institucijo prišli pred kratkim, navežejo stik s stanovalci, ki v instituciji živijo že dalj časa. Z obiskovanjem skupine začno tudi na podlagi predhodnih poznanstev kakšnega udeleženca, ki skupino že obiskuje. Udeležencem skupin v skupnosti, ki poudarjajo, da bi bila njihova socialna mreža brez skupine okrnjena, pa skupina za samopomoč omogoča širjenje socialne mreže izven njihove lastne družine. S pomočjo skupine se namreč čutijo povezane s svojo okolico: *»...in če nebi hodila na skupino, ne vem, koga bi skozi teden sploh videvala. Verjetno samo člane hčerkine družine, s katerimi živimo v istih hiši. Skupina mi pomaga, da se počutim bolj povezana s svojo okolico.«* Čeprav mogoče za odločitev za vključitev v skupino potrebujejo spodbudo s strani svojih otrok, priznavajo, da jim pogovor, ki se na srečanju skupine oblikuje, pomaga tudi pri olajševanju osebne osamljenosti: *»Ker doma živim z zelo ne-zgovornim možem, ki je po cel dan najraje tiho, mi je na srečanjih skupine všeč to, ker se tu lahko razgovorim. Lahko poklepetam z udeleženkami in voditeljico, ne da bi se spraševala, ali neko stvar lahko rečem ali ne. Takega pogovora mi doma zelo manjka.«*

Ne glede na vrsto skupine na že vzpostavljeno medsebojno socialno povezovanje udeležencev in voditeljev kažejo naslednji dejavniki:

- občasno druženje udeležencev srečanj skupin ob kavi,
- samoiniciativno organiziranje izletov izven srečanja na lastno željo udeležencev,
- ohranjanje medsebojnega kontakta preko telefonskih stikov, ki se jih udeleženci najpogosteje poslužujejo ob predvidenih izostankih,
- nudenje pomoči svojim vrstnikom znotraj skupine (saj druženje v okviru skupine temelji na načelu vzajemnosti), pa tudi zunaj nje, v širšem lokalnem okolju,
- občutena pripadnost skupini in vzpostavljanje zaupanja, ki se na srečanjih posameznih skupin kaže preko razkrivanja osebnih težav ostalim udeležencem in voditeljem,
- odsotnost medsebojnih osebnih napetosti med udeleženci in voditelji v času skupnega druženja.

Ovire za medsebojno skupno druženje ne predstavlja niti visoka starostna razlika med najmlajšim in najstarejšim udeležencem oziroma voditeljem. Ne glede na svoja leta se z željo po skupnem druženju, skladno svojimi sposobnostmi, udeleženci in voditelji prilagodijo trenutnim razmeram – tudi spremembi kraja srečanja, ko zaradi zasedenosti običajnega prostora srečevanja srečanje skupine poteka na domu udeleženca.

Medsebojna socialna povezanost udeležencev izven srečanja skupine

Kot je razvidno iz zgornjih ugotovitev medsebojno socialno povezovanje, ki ga srečanje skupine prinaša, za udeležence po njihovem mnenju predstavlja posredni vpliv na njihovo vsakdanje življenje. Da pa bi ugotovila stopnjo njihove medsebojne povezanosti v času izven srečanja, sem se osredotočila še na raziskovanje sledečih dejavnikov:

Pomembni ljudje: Skladno s svojim načinom življenja sebi pomembne ljudi omenjajo zgolj udeleženci institucionalnih skupin. Zaradi potrebe po pomoči, ki jim onemogoča življenje v domačem okolju, so namreč v večji meri kot njihovi so-vrstniki odvisni od ljudi v svoji okolici. Poleg ljudi, ki jim nudijo pomoč, se jim tako zdijo pomembni še ljudje, ki jih obiskujejo – pa naj gre za stanovalce institucije ali ljudi iz primarnega socialnega okolja. Pomembno se zdi poudariti še, da načeloma ne ločijo med udeleženci srečanj in ostalimi stanovalci. Ne glede nato ali so udeleženci skupine ali ne, se jim zdijo pomembni stanovalci, s katerimi jih združuje podobno zdravstveno stanje in stanovalci, s katerimi se na podlagi skupnih interesov družijo pri organiziranih domskih aktivnostih. Pomembna pa je še prisotnost stanovalcev, s katerimi skupaj obedujejo in pijejo kavo. Med življenjem v instituciji pa postane izrazita še pomembnost ljudi, ki so jih udeleženci srečanj poznali že pred prihodom v institucijo. Navadno jih z njimi združujejo spomini na skupni kraj bivanja, njihova vloga pa je najbolj pomembna prav ob prihodu sedanjih udeležencev skupin v institucijo. Pri spremembi kraja in načina bivanja jim namreč nudijo odgovore na številna vprašanja, ki jih le-to prinaša, tudi sicer pa v skupnem pogovoru drug drugemu nudijo psihično oporo. Ta postane posebej izrazita tudi takrat, ko udeleženci srečanj zaradi zdravstvenih težav ne morejo (več) obiskovati skupin.

Poleg ljudi znotraj institucije se udeležencem zdijo posebej pomembni še ljudje iz primarnega socialnega okolja. Tudi ti jim svojo pozornost navadno izkazujejo z nudenjem pomoči, če jo potrebujejo, in z obiskovanjem. Pomembnost ljudi iz primarnega socialnega okolja je navadno vezana na sorodstvene vezi. Če imajo svojo družino, se jim zdijo najbolj pomembni njihovi otroci in vnuki, sicer pa so jim najbližji bližnji (bratje, sestre) ali daljni sorodniki (nečaki, nečakinje, bratranci, sestrične), če jih (še) imajo. Šele njim sledijo stiki na osnovi prijateljskih vezi. Udeležencem, ki so pred prihodom v institucijo obiskovali skupino v skupnosti, pa se zdijo pomembni tudi udeleženci te skupine.

Medsebojno druženje in obiskovanje: Udeleženci institucionalnih skupin pri medsebojnem druženju in obiskovanju znotraj institucije ne ločijo med udeleženci srečanj in ostalimi stanovalci. Družbo si zbirajo na podlagi lastnih interesov in trenutnega razpoloženja. Pogosteje kot z ostalimi se družijo s stanovalci, s katerimi jih združujejo naslednje lastnosti:

- podobno zdravstveno stanje, ki pri udeležencih s specifičnimi težavami temelji tudi na skupni življenjski izkušnji,
- skupni interesi (npr. druženje ob obiskovanju organiziranih domskih aktivnosti, večerno spremljanje televizijskega informativnega programa v prostorih, namenjenih skupnemu druženju),
- poznanstva pred prihodom v institucijo (npr. druženje z bivšimi sokraji) oziroma poznanstva, ki se razvijejo med skupnim obedovanjem in pitjem kave,
- sedanji ali pretekli način bivanja v isti sobi (druženje s sedanjimi ali bivšimi sostanovalci) in
- želja po medgeneracijskem druženju (druženje z mlajšimi stanovalci).

Do medsebojnega druženja s stanovalci (med katerimi so tudi udeleženci srečanj) prihaja spontano. Tudi do povabila, ki predstavlja osnovo medsebojnega obiskovanja, navadno prihaja med naključnimi srečanji v skupnih domskih prostorih. Na obisk navadno hodi tisti stanovalec, ki to fizično lažje stori, sicer pa se ne glede nato, ali je v sobi nastanjen en sam ali več stanovalcev, načeloma izogibajo obiskovanju po sobah. Prostor, ki zdaj predstavlja njihov dom, tako »obiskovalci« kot »gostitelji« razumejo kot kraj zasebnosti. Namesto medsebojnega obiskovanja po sobah se družijo v institucionalnih prostorih, ki so namenjeni skupnemu druženju (dnevne sobe, čajne kuhinje, domska avla) ali v neposredni okolici institucije (npr. na skupnih sprehodih ali posedanju pred institucijo).

Če jih ne združujejo zgoraj omenjene skupne lastnosti, pa naključna srečevanja znotraj institucije spremljajo vljudnostni pozdravi, ki jih za življenje pod isto streho zahteva bonton. Morebitni kratki pogovori temeljijo na vremenskih razmerah, občasno tudi na počutju. Čeprav živijo na istem oddelku, svoja življenja živijo ločeno, vsak na svoj način.

Poleg medsebojnega druženja in obiskovanja (v kolikor se ga skladno s svojimi interesi poslužujejo), pa so udeleženci srečanj (navadno bolj pogosto) deležni medsebojnega obiskovanja in druženja z ljudmi iz primarnega socialnega okolja. Ker zapuščanje institucije zmoti njihov dnevni ritem, jih pogosteje kot to storijo sami, obišejo ljudje iz primarnega

socialnega okolja. Pogostost obiskov je navadno odvisna od njihove medsebojne navezanosti. Udeleženci srečanj so deležni rednih, skoraj vsakodnevnih oziroma tedenskih obiskov ali zgolj občasnih obiskov, nekajkrat letno. Obiskovanje oziroma druženje najpogosteje temelji na sorodstvenih vezeh. Čeprav imajo svojo družino, jih najpogosteje obiščejo njihovi družinski člani (otroci, vnuki). Če pa družine nimajo, pa so najpogostejši obiskovalci bližnji oziroma daljni sorodniki. Prijatelji in znanci so le redko na obisku, še pogosteje pa takšnega druženja praktično ni, saj se ob prihodu v institucijo stiki z njimi pogosto prekinajo. Udeleženci, ki jim zdravstveno stanje omogoča redno zapuščanje institucije, se medsebojnega druženja z znanci, prijatelji oziroma bivšimi sodelavci poslužujejo med obiskovanjem občasno organiziranih sejmov. Neka sogovornica izrecno poudarja, da se sejma udeleži zato, da se tam sreča z bivšimi sodelavci in drugimi znanci, ne pa zato, da bi si kaj kupila. Sicer pa udeleženci skupin institucijo zapuščajo le redko. Na svoje domove oziroma domove svojih otrok odhajajo zgolj ob posebnih priložnostih (npr. ko so vabljeni na praznovanje), načeloma nikoli dlje kot za en dan.

Podobno kot z medsebojnim druženjem in obiskovanjem udeležencev institucionalnih skupin, je tudi z medsebojnim druženjem in obiskovanjem udeležencev skupin v skupnosti. Izven časa srečanja, se načeloma ne srečujejo, vsaj ne tako, da bi se zato vnaprej dogovorili. Dogovorjenih srečevanj izven rednega srečanja si načeloma niti ne želijo, saj menijo, da bi s prepogostim srečevanjem srečanja skupin izgubila svoj čar. To potrjuje tudi dejstvo, da je le v eni od obravnavanih skupin mogoče opaziti pogostejše druženje (ob kavici, na izletih) tudi izven srečanja skupine. Do medsebojnih naključnih srečevanj udeležencev navadno prihaja pri opravljanju nujnih obveznosti (npr. nakupovanju) izven doma. Tovrstna srečevanja spremljajo kratki pogovori, prevladujoče pogovorne teme so tudi pri njih vremenske razmere in počutje. Izven časa srečanja udeleženci načeloma živijo vsak svoje življenje, srečujejo se le v primeru potrebe po medsebojni pomoči (npr. prevoz na srečanje ali iz srečanja skupine, potreba po psihični opori in pogovoru).

Tudi udeleženci skupin v skupnosti so deležni bolj ali manj pogostih obiskov s strani članov svoje družine (otrok, vnukov), redko pa tudi bližnjih oziroma daljnih sorodnikov. Predvsem pri medsebojnem obiskovanju z otroki velja podobno kot pri udeležencih institucionalnih skupin. Ko jih obiščejo otroci, spoštujejo tudi poslednje želje že pokojnih staršev: *»Zmeraj je tako, da hčerki z družinama hodita k meni na obisk, ne jaz k njima. Ko je bil še mož živ, jima je to naročil, naj oni dve hodita k meni, da sem jaz že dovolj storila zanju. Čeprav je že veliko*

let, to še vedno drži.» Obiskom na domovih svojih otrok se izogibajo tudi zato, ker se nočejo vsiljevati. Če ne živijo sami, pa družinski člani, s katerimi živijo v isti hiši ali v skupnem gospodinjstvu (mož, otroci), dobesedno predstavljajo del njihovega vsakdanjika. Za razliko od udeležencev institucionalnih skupin pa pomembno mesto v smislu medsebojnega druženja in obiskovanja predstavljajo tudi sosede. Temelj medsebojnega druženja in obiskovanja (navadno gre za občasne pogovore ob kavi), predstavljajo urejeni medsebojni odnosi. Nekateri udeleženci srečanj se s prisotnostjo sosedov v svojem neposrednem okolju, ker jih niti ne poznajo, sploh ne obremenjujejo, drugim pa stik z njimi predstavlja pomemben socialni stik. Pogovore ob kavi redko zamenjajo celo s skupnim izletom. Več stikov kot udeleženci institucionalnih skupin imajo skladno z načinom življenja tudi z ostalimi prijatelji in znanci, med katerimi izstopajo predvsem sokrajani.

Ohranjanje stikov na druge načine:

Čeprav medsebojno socialno povezovanje po besedah udeležencev predstavlja posredni vpliv na njihovo vsakdanje življenje, je na podlagi zgornjih ugotovitev mogoče sklepati, da se, ne glede na to, katero skupino obiskujejo, organizirano družijo zgolj na srečanjih skupine, izven srečanj pa se družijo zgolj naključno. Namesto medsebojnega druženja in obiskovanja se poslužujejo drugih oblik, ki omogočajo svojevrstno medsebojno povezovanje.

Telefonskih povezav se skladno s svojim načinom življenja poslužujejo zgolj udeleženci skupin v skupnosti. Ob vnaprej predvidenih izostankih obvestijo navadno tistega udeleženca, na katerega so najbolj navezani, ali voditelja. Udeleženci, ki zaradi zdravstvenih težav le redko zapuščajo svoj dom, se telefonskih pogovorov poslužujejo tudi z namenom olajševanja osebne osamljenosti. Čeprav redko, pa telefonska vez predstavlja pomembno dopolnilo ali nadomestek za medsebojno druženje in obiskovanje z ljudmi iz primarnega socialnega okolja. Dragocen je predvsem zato, ker omogoča stik z ljudmi, s katerimi bi bil sicer stik prekinjen (npr. z daljnimi sorodniki, katerim zdravstveno stanje onemogoča fizično obiskovanje). Zgolj v smislu povezovanja z ljudmi iz primarnega socialnega okolja pa služi tudi udeležencem institucionalnih skupin.

Čeprav posluževanje *poštних povezav* načeloma ne služi medsebojnemu povezovanju udeležencev, jim pri pisanju voščilnic in razglednic ob prihajajočih praznikih ali drugih pomembnih priložnostih, v primeru, da nimajo telefona, omogoča edino vez z bližnjimi in daljnimi sorodniki ter drugimi znanci.

Podobno kot s pomočjo telefonskih povezav, si udeleženci lajšajo osebno osamljenost tudi z *miselnim ohranjanjem stikov*. Predvsem ljudje, ki zaradi zdravstvenih težav le redko zapuščajo svoj dom, se pogosto spominjajo že preminulih ali še živih ljudi iz svoje neposredne okolice. Čeprav to ni izrecno omenjeno, pa glede na besede udeležencev, da izven srečanja pogosto razmišljajo o dogajanju na srečanju, ni izključeno tudi miselno ohranjanje stikov z udeleženci srečanj.

Pomoč

Skladno s svojim načinom življenja se udeleženci institucionalnih skupin po pomoč najpogosteje obračajo k v instituciji zaposlenemu osebju. Glede na svojo strokovno izobrazbo zaposleni nudijo raznovrstno pomoč. Nepogrešljive so predvsem tiste vrste pomoči, ki so neposredno povezane z vsakodnevno oskrbo stanovalcev:

- pomoč s strani zdravstvenega osebja (zdravnikov, medicinskega osebja in negovalcev), ki skrbijo za ustrezno zdravstveno nego stanovalcev,
- pomoč strežnikov, ki skrbijo za urejanje bivalnih prostorov stanovalcev,
- pomoč družabnikov, ki razen družbe, pogovora in varstva, stanovalcem nudijo še druge usluge (prinos kave v sobo, prinos kupljenega blaga iz trgovine),
- pomoč receptorjev, ki potrebo stanovalcev posredujejo strokovno usposobljenim osebam; če je možno, pa pomagajo tudi sami,
- pomoč drugih strokovnih delavcev (npr. spremljevalca slepih), ki skladno z medsebojnim dogovorom stanovalcem nudi potrebno pomoč.

Poleg tovrstne pomoči se v okviru razvijanja prostovoljske dejavnosti stanovalcem institucij zagotavlja tudi pomoč prostovoljcev, ki navadno izhajajo iz okoliških osnovnih oziroma srednjih šol. Po svojih močeh stanovalcem nudijo raznovrstno pomoč (plačilo položnic, branje pisem, časopisov ...). Ker njihove usluge niso dodatno plačljive, v instituciji, kjer nudijo pomoč slepim stanovalcem, prostovoljci predstavljajo tudi nadomestilo spremljevalca slepih.

Sicer pa tudi pri medsebojni pomoči udeleženci srečanj načeloma ne razlikujejo med udeleženci srečanj in ostalimi stanovalci. Pomoči stanovalcev se izogibajo, razen če ta ni res nujna. To pa glede na razpoložljivost zaposlenega osebja v instituciji ni presenetljivo. Medsebojna pomoč med stanovalci je navadno pogojena s trenutno situacijo - do nje npr. prihaja pri udeležbi na organiziranih domskih aktivnostih (videči stanovalec pomaga slepemu pri iskanju prostega stola) ali ob potrebi po prinosu kupljenega blaga iz trgovine (takrat

udeleženci srečanj za pomoč prosijo stanovalce, ki jim zdravstveno stanje omogoča redno zapuščanje institucije). Tisti udeleženci srečanj, ki si tega želijo in to zmorejo, tudi sami nudijo pomoč ostalim stanovalcem. Redko pomagajo tudi zaposlenemu osebju v instituciji (npr. pri pobiranju umazane posode z miz po vsakem obroku). Nepogrešljiva pomoč med stanovalci pa poteka tudi v smislu nudenja psihične opore, ki poteka preko pogovora med skupnim druženjem.

Glede na to, da večino potrebne pomoči dobijo znotraj institucije, udeleženci tovrstnih skupin le redko iščejo pomoč med ljudmi iz svojega primarnega okolja. Kadar pa do tega pride, se navadno obrnejo na svoje najbližje – na člane svoje družine (otroke, vnuke) ali druge sorodnike (nečake, nečakinje). Navadno nudijo pomoč v obliki prevozov (k zdravniku, na pokopališče), ali pomoč pri pisanju voščilnic ob prihajajočih praznikih ali drugih posebnih priložnostih. Po potrebi pomagajo tudi s pranjem volnenega perila, ki ga zaradi strojnega načina pranja ni mogoče opraviti v instituciji, friziranje ali pedikura, ki jo opravijo družinski člani, pa udeležencem srečanj prihrani dodatne stroške. Nekateri bližnji (bratje, sestre) oziroma daljni (bratranci, sestrične) sorodniki, ki bi sicer želeli nuditi pomoč, zaradi starosti oziroma zdravstvenega stanja, v katerem se nahajajo, tega ne zmorejo.

Čeprav živijo v instituciji, po svojih močeh tudi udeleženci srečanj, še vedno nudijo pomoč svojim najbližjim – navadno članom lastne družine (otrokom, vnukom), ki s svojim odnosom nemalokrat jasno kažejo, kako hrepenijo zgolj po materialni oziroma finančni pomoči: *»Po pomoč se bolj obrača ona k meni, jaz k njej ne. Ko sem živela še v svojem stanovanju v Ljubljani, sem jim pekla potico za veliko noč in božič, hčerki in zetu sem dala celo denar od stanovanja, ki sem ga prodala, saj zase ne rabim veliko, a zet hoče še več. Letos je kar vpil nad mano, ker nisem vnukinji takoj po prihodu k njim dala darila: '... pa nisi dala še nič za Miklavža.'«*

Tudi pri udeležencih skupin v skupnosti je podobno. Pogosteje kot se sami obračajo po pomoč k svojim najbližjim (navadno k svojim otrokom ali vnukom), le-to njim tudi nudijo. Ker jim zdravstveno stanje dopušča nudenje raznolike pomoči, le-ta ni zgolj materialno naravnana. Največkrat je vezana na varstvo vnukov. Kadar je strokovno naravnana (npr. pomoč pri računovodskih opravilih), udeleženci srečanj z nudenjem pomoči tudi sami obnavljajo svoje v preteklosti pridobljeno znanje.

V primerih, ko pomoč potrebujejo oni sami, je le-ta podobno kot v institucijah vezana na prevoz ali prinos kupljenega blaga iz trgovine, skladno z načinom življenja v domačem okolju pa še na težja fizična dela (npr. pomoč pri vrtnih delih). Ker nudenje pomoči temelji na urejenih medsebojnih odnosih, kar skladno z načinom življenja v skupnosti bolj opazno kot v institucijah, ni nujno, da je potreba udeležencev po pomoči vedno tudi uslišana. Kadar jim pomoč ni nudena s strani družinskih članov, se po pomoč obračajo k bližnjim sorodnikom (bratom, sestram), ki še zmorejo pomagati. Skladno z načinom življenja v domačem okolju pa je, čeprav jo večinoma omenjajo pogojno, zanje nepogrešljivo še prejemanje pomoči s strani sosedov. Celo tisti, ki z njimi nimajo veliko stikov, ne dvomijo, da bi ob potrebi po nujni pomoči, to z njihove strani tudi dobili. Na medsosedsko vzajemnost kaže tudi dejstvo, da udeleženci, ki to še zmorejo (npr. s prinosom kupljenega blaga iz trgovine), že zdaj pomagajo pomoči potrebnim sosedom, če le-ti seveda zanje prosijo. Udeleženci opozarjajo, da sosedje težko prosijo za pomoč, zato mogoče ni odveč opozoriti na prisotnost pomoči potrebnih sosedov med nami. V okviru srečanj skupin pa si npr. s prevozi na srečanje in s srečanja nudijo medsebojno pomoč tudi udeleženci srečanj tovrstnih skupin.

Ugotovitve kažejo, da medsebojno socialno povezovanje udeležencev predstavlja posredni vpliv na njihova vsakdanja življenja predvsem v smislu nudenja psihične opore. Ne glede na vrsto skupine, ki jo obiskujejo, jim nudi občutek varnosti, saj se zavedajo, da se lahko v primeru potrebe obrnejo na koga od ostalih udeležencev ali voditelja. Opaziti je mogoče, da se izven srečanja skupine le-tega redko poslužujejo. Ne glede na njihov način življenja (v instituciji, v skupnosti) osnovo medsebojnega druženja, obiskovanja in nudenja pomoči predstavljajo sorodstvene vezi. Zato lahko v okviru medsebojnega socialnega povezovanja udeležencev govorimo zgolj o nudenju medsebojne psihične opore, le redko pa tudi o njihovi resnični medsebojni socialni povezanosti.

Medsebojna povezanost voditeljev z udeleženci

Voditelji se, ne glede na vrsto skupine, ki jo vodijo izven srečanja skupine, načeloma ne družijo z udeleženci srečanj, saj ne želijo posegati v njihovo zasebno življenje. Občasno pa prihaja do naključnih srečevanj voditeljev z udeleženci:

- v institucijah med obiskom sorodnikov, pri prostovoljnem sodelovanju in pri organiziranih domskih aktivnostih (npr. ko vodijo tečaj tujih jezikov),
- v skupnosti pri opravljanju nujnih obveznosti izven doma na javnih krajih (na ulici, v trgovini).

Naključna srečevanja navadno spremljajo kratki pogovori o počutju. Po subjektivnih mnenjih nekaterih voditeljev so zgolj naključna srečanja so pokazatelj premajhne povezanosti z udeleženci.

Do načrtovanih srečanj voditeljev z udeleženci izven rednih srečanj prihaja zgolj po potrebi, ko npr. voditelj v primeru bolezni pri manjkajočem udeležencu opravi individualni obisk. Tudi v primeru načrtovane odsotnosti se o vzrokih le-te z udeleženci odkrito pogovori. V primeru nenačrtovane odsotnosti z udeleženci ohranja telefonski stik. Pogosteje se izven srečanja z udeleženci družijo le voditelji, kateremu le-ti pomagajo pri vodenju skupine in se izven srečanj zateka po pomoč k njim. Ob izrednih priložnostih, ko npr. gre za dogovor o skupinskem izletu, pa voditelja na njegovem domu obiščejo tudi udeleženci.

Voditelji institucionalnih skupin, ki jim vodenje srečanj predstavlja službeno obveznost, so z udeleženci srečanj v vsakodnevnem stiku. Ker se jim to zdi nemoralno, med udeleženci srečanj in ostalimi stanovalci ne delajo razlik. Vsem, ki to želijo, so na voljo za pogovor, po potrebi pa jim nudijo tudi pomoč. Nasploh se trudijo za vzpostavljanje pristnih medsebojnih odnosov.

Iz njihovih odgovorov je mogoče razbrati še medsebojno socialno povezanost voditeljev izven srečanja skupine. Ta se kaže v prejemanju psihične podpore s pomočjo pogovora in pri delitvi nasvetov. Kadar voditelj potrebuje konkretno pomoč, ga sovoditelj obišče, sicer pa ohranjata telefonski stik.

Ne glede na vrsto skupine voditelji na udeležence srečanj načeloma nimajo posebnih spominov iz preteklosti. Če le-ti obstajajo, jih izrecno ne izpostavljajo. Navadno navajajo navidezna poznanstva, eden od voditeljev pa je udeleženca skupine, s strani katerega pri vodenju skupine prejema pomoč, spoznal med izobraževanjem za vodenje skupine.

5. SKLEPI

Navedene ugotovitve raziskave, na kateri temelji diplomska naloga, je mogoče predstaviti v obliki sledečih sklepov.

- Na posameznem geografskem območju ustanavljanje skupin starih ljudi za samopomoč v skupnosti sledi ustanavljanju institucionalnih skupin.
- Določitev časa, trajanja in kraja srečanj posamezne skupine je prilagojena zmožnostim institucije oziroma organizacije, v okviru katere srečanja skupin starih ljudi za samopomoč potekajo, in zmožnostim udeležencev. Srečanja insitucionalnih skupin, ki so navadno krajša od srečanj skupin v skupnosti, potekajo v dopoldanskem času, medtem ko je čas srečanj skupin v skupnosti prilagojen razpoložljivosti prostora, v katerem se skupina srečuje. Srečanja posameznih skupin v skupnosti za razliko od srečanj institucionalnih skupin, kjer je srečevanje omejeno na institucijo, potekajo v različnih prostorih. Zagotovijo jih funkcionarji organizacije, v okviru katere skupine za samopomoč potekajo, funkcionarji lokalne skupnosti ali pa udeleženci in voditelji sami.
- Bistvo dogajanja na srečanju predstavlja pogovor. Občasno organizirane dejavnosti, ki so navadno prilagojene trenutno aktualnim dogodkom, služijo popestritvi dogajanja.
- Aktivnost posameznih udeležencev na srečanjih skupin izhaja iz izkazanih interesov in sposobnosti za obravnavo pogovorne teme ali dejavnosti na srečanju skupine. Pogosto se kaže v obliki podajanja govornega prispevka oziroma preko podajanja predlogov pogovornih tem ali dejavnosti z njihove strani. Priprava pogovorne teme s strani udeležencev pa je opazna le v skupini, kjer se udeleženci srečanj tudi sami ukvarjajo z vodenjem skupin.
- Aktivnost voditeljev ni omejena samo na srečanje skupine, ampak izvedba srečanja skupine zahteva vnaprejšnjo pripravo. Z njo se ne obremenjujejo zgolj voditelji tistih skupin, kjer se je priprava na srečanje zaradi spremenljivosti razpoložjenja udeležencev izkazala za nesmiselno oziroma voditelji, ki jim vodenje skupine predstavlja službeno

obveznost. Načeloma pa je aktivnost voditelja vezana še na izbor pogovorne teme ali dejavnosti ter pripravo le-te.

- Med izvajanjem srečanja se voditelji znajdejo v različnih vlogah, ki se med seboj prepletajo. Najbolj izraziti sta vlogi usmerjevalca dogajanja in spodbujevalca udeležencev k njihovi aktivnosti. S skrbjo za enakovredno sodelovanje udeležencev, voditelji skrbijo še za njihovo medsebojno socialno povezovanje.
- Posebno mesto imajo voditelji tudi pri pojavu trenutkov krize na srečanju skupine. Probleme, ki se na srečanju skupine pojavijo, rešujejo na različne načine:
 - a) skupaj z udeleženci po načelu »tukaj in zdaj« (izšolanim socialnim delavcem so v pomoč tudi strokovne veščine socialnega dela),
 - b) na podlagi prebiranja strokovne literature oziroma posvetov s strokovnjaki (tudi ob redko organiziranih supervizijskih srečanjih),
 - c) s pomočjo sovoditelja oziroma drugih voditeljev (tudi ob temu namenjenih bolj ali manj pogosto organiziranih intervizijskih srečanjih).
- Na vključitev udeležencev in voditeljev v skupino za samopomoč, že preden se ta izvrši, vplivajo številne okoliščine. Povabilo kot eden bistvenih razlogov za vključitev v skupino pogosto predstavlja edino možnost za vzpostavljanje prvega stika udeležencev in voditeljev s skupinami za samopomoč.
- Lastni predstavi, ki si jo udeleženci izoblikujejo na podlagi povabila in predstavitve, zaradi nerazumevanja pojma »skupina za samopomoč« pogosto sledi radovednost udeležencev in voditeljev.
- Poleg osebnostnih lastnosti udeležencev in voditeljev na njihovo dejansko vključitev v skupino vplivajo še nekatere posebne okoliščine, predvsem pa je posledica različnih dogodkov, ki se pojavljajo ob različnih časih (vključitev udeležencev in voditeljev v skupino je posledica njihovega pojava ob pravem času na pravem kraju).
- Udeleženci in voditelji, ne glede na vrsto skupine, srečanja skupin obiskujejo, kolikor je mogoče redno. Razlog za njihovo odsotnost navadno tiči v neprimernem zdravstvenem stanju, pri voditeljih pa v njihovi udeležbi na strokovnih ekskurzijah in izpopolnjevanju.

- Na potek dneva udeležencev in voditeljev srečanja skupine nimajo neposrednega vpliva. Vplivajo le na potek tistega dne, ko se srečanje izvaja. Izven časa srečanja se ne glede na skupino, ki jo obiskujejo ali vodijo, zaposlijo skladno s svojimi interesi in sposobnostmi. Glede na način življenja so udeleženci skupin v skupnosti in voditelji, obremenjeni še z vsakdanjimi obveznostmi, ki jih udeleženci institucionalnih skupin nadomestijo z obiskom organiziranih institucionalnih aktivnosti.
- Nekoliko več časa srečanja skupine vzamejo le voditeljem, ki se nanje načrtno pripravljajo. V času, ki si ga vzamejo za izvedbo srečanja in pripravo nanj, niso na voljo svojim najbližjim, v čemer je viden tudi edini vpliv vodenja skupine na njihovo socialno mrežo. Sicer pa vodenje skupine predstavlja zgolj enega od njihovih številnih hobijev, s katerimi se ukvarjajo.
- Predvsem na vsakdanje življenje udeležencev imajo skupine za samopomoč več posrednih vplivov. Omogočajo ohranjanje aktivnosti ter pridobivanje, ohranjanje in krepitev številnih drugih virov moči, v smislu prejemanja psihične podpore pa tudi olajševanje osamljenosti in medsebojno socialno povezovanje. Tudi izven srečanja jih povezuje pogosto razmišljanje o dogajanju na srečanju.
- Čeprav udeleženci ne glede na vrsto skupine, ki jo obiskujejo, opozarjajo na medsebojno socialno povezovanje v okviru srečanj skupin, izven srečanja skupine načeloma niso povezani. Srečujejo se zgolj naključno, medsebojno druženje in obiskovanje ter nudenje in prejemanje pomoči pa temelji na sorodstvenih vezeh.
- Voditelji izven srečanj skupin, ne glede na vrsto skupine, ki jo vodijo, ne želijo vplivati na zasebna življenja udeležencev. Individualne obiske opravljajo zgolj v primeru odsotnosti katerega od njih, sicer pa se z njimi srečujejo zgolj naključno. Samo v skupini, kjer udeleženci voditelju nudijo pomoč pri vodenju skupine, je mogoče opaziti voditeljevo iskanje pomoči pri udeležencih.

6. PREDLOGI

Na podlagi opravljenih pogovorov z udeleženci in voditelji srečanj ter na podlagi lastnih opažanj pri spremljanju posameznih skupin, podajam sledeče predloge.

- **Za praktično delovanje v okviru skupin za samopomoč:**

- Pridobitev finančne pomoči s strani lokalnih funkcionarjev (občine) bi pripomogla k pestrejšemu dogajanju na srečanjih skupin. Organizirati bi bilo mogoče večje število skupinskih izletov in piknikov, druženje z udeleženci iz okoliških skupin in občasni obisk (mlajših) strokovnjakov na srečanjih skupin, za katere so udeleženci in voditelji trenutno prikrajšani.
- Poročanje o dogajanju na srečanjih skupin v medijih, za katero bi s skupnimi močmi poskbeli udeleženci in voditelji, bi pripomoglo k večji prepoznavnosti tovrstnih skupin. Stari ljudje z obstojem skupin namreč pogosto sploh niso seznanjeni.
- Z namenom olajševanja osebne osamljenosti starih ljudi v institucijah in skupnosti, bi bila glede na naraščajoče število starih ljudi potrebna ustanovitev več tovrstnih skupin: na vsakem oddelku posamezne institucije oziroma v vsaki krajevni skupnosti.

- **Za razvoj stroke socialnega dela:**

- Pri nadaljnjem delu na področju skupin starih ljudi za samopomoč se za razvoj stroke socialnega dela zdi pomembno usmerjanje socialnih delavcev k individualnim pogovorom z udeleženci in voditelji skupin. Pri spremljanju vsakdanjih življenjskih situacij na podlagi tovrstnih pogovorov namreč kot strokovnjaki dobimo vpogled v njihove vsakdanje življenjske probleme. V naši pristojnosti pa je tudi, da v kolikor k rešitvi problema aktivno ne moremo prispevati sami, udeležencem in voditeljem skupin omogočimo nudenje potrebne pomoči v okviru zato pristojnih služb.
- Ker je delo voditeljev prostovoljcev pogosto prezrto, bi bilo potrebno za razvoj stroke socialnega dela predvsem pisanje o njihovem osebнем doživljanju, saj ustrezne literature zanje po mojem mnenju primanjkuje.

- **Za nadaljnje raziskovanje v okviru skupin starih ljudi za samopomoč:**

- Ker predstavljena raziskava temelji na obravnavi dejanskega stanja zgolj v nekaterih skupinah za samopomoč iz posameznih občin, menim, da bi bila z namenom pridobitve bolj reprezentativnih rezultatov potrebna še izvedba poglobljenih intervjujev v ostalih skupinah, ki delujejo na območju posameznih občin in v drugih občinah na Gorenjskem, ki v raziskavi niso obravnavane.
- Z namenom ugotavljanja medsebojnih podobnosti in razlik pa bi bilo zanimivo podobno raziskavo narediti tudi v kateri drugi slovenski regiji.

7. LITERATURA

Čačinovič – Vogrinčič, G. (2000), *Družina in star človek*. Socialno delo 39, 4–5: 287–292.

Dragoš, S. (2000), *Socialne mreže in starost*. Socialno delo 39, 4–5: 293–314.

Eržen, M. (2000), *Dejavnosti skupin starih za samopomoč v Domu upokojencev Franc Salamon v Trbovljah* (diplomsko delo). Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Gajšek, R. (1996), *Bolečina ob izgubi najbližjega svojca in pomen skupin za samopomoč* (diplomsko delo). Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Hojnik Zupanc, I. (1997), *Dodajmo življenje letom*. Ljubljana: Gerontološko društvo Slovenije.

Hojnik Zupanc, I. (1999), *Samostojnost starega človeka v družbeno-prostorskem kontekstu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

http://www.zdruzenje-zsggs.si/programi/skupine_za_samopomoc (11. 6. 2008)

http://www.zdruzenje-zsggs.si/o_zvezi/razvoj_zdruzenja/ (11. 6. 2008)

Jordan, A., Lešnjak, M. (2003), *Ustanovitev medgeneracijske skupine »Otok«* (diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Kambič, J. (1997), *Institucionalni vidiki življenja v Domu upokojencev Kranj* (diplomsko delo). Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Kapun, T. (2002), *Primerjava zunanjih in institucionalnih skupin starih ljudi za samopomoč v okviru medgeneracijskega društva Mavrica* (diplomsko delo). Ljubljana: Visoka šola za socialno delo .

Kladnik, T. (1996), *Skupine za samopomoč kot odgovor na nematerialne potrebe starih ljudi* (magistrsko delo). Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Korat, M. (1996), *Kako bodoči voditelji skupin starih za samopomoč doživljajo stare ljudi* (diplomsko delo). Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Krapež, K. (1996), *Dogajanje v skupini starih ljudi za samopomoč Čaven v Domu starejših občanov Ajdovščina* (diplomsko delo). Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Mali, J. (2002), *Starost, emocije in emocionalno delo v domovih za stare*. Socialno delo 41, 6: 317–323.

Mali, J. (2007), *Vloga in pomen socialnega dela v razvoju institucionalnega varstva starih ljudi v Sloveniji* (doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Milošević Arnold, V. (2000), *Profesionalne vloge socialnih delavcev pri delu s starimi ljudmi*. Socialno delo 39, 4–5: 253–262.

Mesec, B., Flaker, V. (1986), *Metode in oblike medsebojne pomoči med občani (poročilo o raziskavi)*. Ljubljana: Višja šola za socialne delavce.

Mesec, B. (2005), *Uvod v kvalitativno raziskovanje*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Postružnik, A. (2000), *Nematerialna pomoč starostnikom*. Socialno delo 39, 4–5: 337–346.

Ramovš J., Kladnik T., Knific B. (1992), *Skupine starih za samopomoč*. Metodčni priročnik. Ljubljana: Inštitut za socialno medicino in socialno varstvo.

Ramovš, J. (1995), *Slovenska sociala med včeraj in jutri*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.

Ramovš, J. (2003), *Kakovostna starost*. Socialna gerontologija in gerontagogika. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Ramovš, J. (1999), *Mreža medgeneracijskih skupin za kakovostno starost v domu za stare ljudi*. *Kakovostna starost* 2, 2: 11–46.

Ramovš, J. (2000), *Medgeneracijska povezanost, samopomoč in kakovostna starost*. *Socialno delo* 39, 4–5: 315–329.

Russi–Zagožen, I. (2001), *Živeti s staranjem in smrtjo*. Priročnik za voditelje skupin starih za samopomoč. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.

Skupine starih ljudi za samopomoč v nacionalni in lokalnih mrežah: Končno poročilo o izvajanju programa s področja socialnega varstva c programi v obdobju od 01. 01. 2006 do 31. 12. 2006 (2007). Maribor: Združenje za socialno gerontologijo in gerontagogiko Slovenije.

Skupine starih ljudi za samopomoč v nacionalni in lokalnih mrežah: Končno poročilo o izvajanju programa s področja socialnega varstva c programi v obdobju od 01. 01. 2007 do 31. 12. 2007 (2008). Maribor: Zveza društev za socialno gerontologijo Slovenije.

Skupine starih ljudi za samopomoč v nacionalni in lokalnih mrežah: Končno poročilo o izvajanju programa s področja socialnega varstva c programi v obdobju od 01. 01. 2008 do 31. 12. 2008 (2009). Maribor: Zveza društev za socialno gerontologijo Slovenije.

Smisl, M. (1996), *Analiza dejavnosti skupine starih za samopomoč Marjetice* (diplomsko delo).. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Stritih, B. (1987), *Skupine za samopomoč v duševnih in socialnih težavah: Dragocena oblika dela na meji med psihiatrijo in socialnim delom*. *Socialno delo* 26, 2: 97–119.

Stritih, B., Možina M. (1992), *Avtopoeza: Procesi samoorganiziranja in samopomoči*. *Socialno delo* 31, 1–2: 18–73.

Stritih, B. (1995), *Prostovoljno delo kot prostor v katerem se oblikujejo generativne teme*. *Socialno delo* 34, 1: 5–19.

Šauperl, S. (2001), *Skupinsko delo v domu za stare ljudi* (diplomsko delo). Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Štravs, M. (2002), *Vpliv skupine za samopomoč na socialno življenje članic* (diplomsko delo). Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Trstenjak, A. (1993), *Umrješ, da živiš*. Celje: Mohorjeva družba.

Valant, A. (1993), *Življenje in samopomoč stanovalcev v Domu oskrbovancev Albina Drolca Preddvor* (diplomsko delo). Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Zaviršek D., Škerjanc J. (2000), *Analiza položaja izključenih družbenih skupin v Sloveniji in predlogi za zmanjšanje njihove izključenosti v sistemu socialnega varstva*. Poročilo o raziskavi. Socialno delo 39, 6: 387–419.

Žnidarec Demšar, S. (2005), *Uvod v razumevanje skupnostnega socialnega dela*. Študijsko gradivo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

8. POVZETEK

Diplomska naloga prikazuje dejansko stanje v nekaterih skupinah starih ljudi za samopomoč, katerih udeleženci se na območju treh gorenjskih občin (Škofja Loka, Kranj in Radovljica) srečujejo v institucijah in skupnosti.

Pri opravljanju pogovorov z udeleženci in voditelji posameznih skupin in lastnem spremljanju srečanj je bila pozornost usmerjena v raziskovanje konkretnega dogajanja na srečanju, aktivnost udeležencev in voditeljev, v raziskovanje okoliščin, ki vplivajo na vključitev udeležencev in voditeljev v skupino ter na vpliv, ki ga imajo tovrstne skupine na socialno življenje udeležencev in voditeljev izven srečanja skupine.

Analiza opravljenih pogovorov je kvalitativna. Ker je v raziskavo zajeto večje število skupin za samopomoč, je kljub opozarjanju na sicer redke razlike med skupinami moč zaznati tudi komparativno naravo raziskave. Zaradi obravnave zgolj ene institucionalne skupine in ene skupine v skupnosti, posploševanje na celotno populacijo ni upravičeno.

Na podlagi opravljene raziskave sem ugotovila, da sta pogovor in občasna dejavnost, preko katere je poskrbljeno za raznolikost dogajanja na srečanju, bistvena dejavnika, ki pogojujeta dogajanje na srečanju.

Na vključitev udeležencev in voditeljev v skupino vplivajo številne okoliščine. Povabilo, ki predstavlja bistveni razlog za vključitev udeležencev in voditeljev v skupino, zanje pogosto predstavlja možnost za vzpostavljanje prvega stika s tovrstnimi skupinami. Lastni predstavi, ki si jo udeleženci izoblikujejo na podlagi povabila in predstavitev zaradi nerazumevanja pojma »skupina za samopomoč« pogosto sledi radovednost udeležencev in voditeljev. Sicer pa poleg osebnostnih lastnosti udeležencev in voditeljev na njihovo dejansko vključitev v skupino vplivajo še nekatere posebne okoliščine, predvsem pa je posledica pojava različnih dogodkov, ki se pojavljajo ob različnih časih – povedano z drugimi besedami je vključitev udeležencev in voditeljev v skupino posledica njihovega pojava ob pravem času na pravem kraju.

Na vsakdanje življenje udeležencev in voditeljev imajo srečanja skupine vpliv le v času srečanja, izven časa srečanja pa ne. V času, ko se nanj pripravljajo, voditelji niso na voljo svojim najbližjim za nudenje pomoči ali druge aktivnosti, v čemer je viden edini vpliv vodenja skupine na socialne mreže voditeljev. Izven časa srečanja se namereč tako udeleženci kot voditelji zaposlijo skladno s svojimi obveznostmi, interesi in sposobnostmi. Voditeljem vodenje skupine tudi sicer predstavlja zgolj enega od številnih hobijev, s katerimi se ukvarjajo.

Čeprav udeleženci srečanj omenjajo, da jim je na srečanjih skupin omogočeno medsebojno socialno povezovanje, ga je kot enega od posrednih vplivov na njihovo socialno življenje mogoče razumeti zgolj v smislu prejemanja psihične opore. Rezultati namreč kažejo, da izven srečanja skupine udeleženci niso povezani med seboj. Njihova srečanja so pogosto zgolj naključna, sicer pa osnovo medsebojnega druženja in obiskovanja ter nudenja in prejemanja pomoči predstavljajo sorodstvene vezi.

9. PRILOGE

1. VPRAŠALNIKI

- vprašalnik za udeležence skupin starih ljudi za samopomoč v institucijah in skupnosti
- vprašalnik za voditelje skupin starih ljudi za samopomoč v institucijah in skupnosti

2. DOGAJANJE NA SREČANJU – OPAZOVALNA LISTA

- škofjeloška institucionalna skupina
- kranjska institucionalna skupina
- radovljiška institucionalna skupina
- škofjeloška skupina v skupnosti
- kranjska skupina v skupnosti
- radovljiška skupina v skupnosti

VPRAŠALNIK ZA UDELEŽENCE SKUPIN STARIH LJUDI ZA SAMOPOMOČ V INSTITUCIJAH IN SKUPNOSTI

Vrsta skupine:

- v instituciji
- v skupnosti

Občina: - Škofja Loka

- Kranj
- Radovljica

Starost sogovornika:

- nad 65 do 75 let (t. i. 'zgodnja starost')
- nad 75 do 85 let (t. i. 'srednja starost')
- nad 85 let (t. i. 'pozna starost')

Spol sogovornika: M / Ž

1. DOGAJANJE NA SREČANJU SKUPINE IN AKTIVNOST UDELEŽENCEV

1.1. Kaj vam je na srečanjih skupine posebej všeč? Zakaj radi obiskujete skupino?

1.2. Kaj vas na srečanjih skupine moti?

1.3. Situacija: Ker imate težave z zdravjem oz. težave v medsebojnih odnosih s svojimi najbližjimi (nesporazum, konflikt) ste slabe volje, a se kljub temu odločite, da obiščete skupino. Boste na srečanju v pričo celotne skupine spregovorili o svojih težavah?

1.4. Ali kdaj predlagate temo, o kateri bi radi govorili na srečanju?

2. OKOLIŠČINE OB VKLJUČITVI V SKUPINO

2.1. Kaj si predstavljate pod pojmom 'skupina za samopomoč'? Kako vam je bila skupina predstavljena, preden ste se vanjo vključili? So se vaše predstave uresničile?

2.2. Kaj je bil razlog, zaradi katerega ste se odločili vključiti se v skupino?

2.3. Kdo vam je povedal za srečanja skupine oz. vas je nanje povabil?

2.4. Koliko časa že obiskujete skupino? Je to prva skupina, ki jo obiskujete?

2.5. Prosim, če mi opišete kakšno izkušnjo, ki vam je iz srečanj skupin ostala v spominu.

3. 'UČINKI' SREČANJ SKUPINE NA SOCIALNO ŽIVLJENJE UDELEŽENCEV

3.1. Prosim, če lahko opišete, kako navadno poteka vaš dan? Kaj počnete? S čim se zaposlite?

3.2. Udeleženci v institucijah: Na kakšen način ste z udeleženci srečanj povezani izven srečanja? Kdo so za vas 'pomembni' ljudje v instituciji? H komu se obrnete po pomoč, ko jo potrebujete? Kdo vas največkrat obišče in koga obiščete vi?

Udeleženci v skupnosti: Na kakšen način ste z udeleženci srečanj povezani izven srečanja?

3.3. Udeleženci v institucijah: Na kakšen način ste povezani z ljudmi iz svojega primarnega socialnega okolja, odkar ste v instituciji (s člani svoje družine, prijatelji, znanci, daljnimi sorodniki, sosedi)? Kdo so za vas 'pomembni' ljudje? H komu se obrnete po pomoč, ko jo potrebujete? Kdo vas največkrat obišče in koga obiščete vi?

Udeleženci v skupnosti: Na kakšen način ste v vsakdanjem življenju povezani z ljudmi iz svojega socialnega okolja (s člani svoje družine, prijatelji, znanci, daljnimi sorodniki, sosedi)? S kom živite? Kdo so za vas 'pomembni' ljudje? H komu se obrnete po pomoč, če jo potrebujete? Kdo vas največkrat obišče in koga obiščete vi?

3.4. Kaj se je za vas spremenilo, odkar obiskujete skupino? V čem ste postali močnejši?

3.5. Kaj v zvezi s srečanji skupine bi radi spremenili? Kakšni so vaši predlogi, želje, povezane s srečanji skupine?

VPRAŠALNIK ZA VODITELJE SKUPIN STARIH LJUDI ZA SAMOPOMOČ V INSTITUCIJAH IN SKUPNOSTI

Vrsta skupine:

- v instituciji
- v skupnosti

Občina: - Škofja Loka

- Kranj
- Radovljica

Starost sogovornika:

- nad 15 do 25 let (mladost)
- nad 25 do 65 let (odraslost in srednja leta)
- nad 65 let (starost)

Spol sogovornika: M / Ž

1. DOGAJANJE NA SREČANJU SKUPINE IN AKTIVNOST VODITELJEV

1.1. Kaj vam je na srečanjih skupine posebej všeč? Zakaj radi obiskujete skupino?

1.2. Kaj vas na srečanjih skupine moti?

1.3. Kakšna je vloga voditelja na srečanju skupine? Na kaj mora biti posebej pozoren?

1.4. Kako poteka vaša priprava na srečanje skupine? Kako se na srečanje skupine pripravite?

1.5. Prosim, če mi na kratko opišete, kako je potekalo vaše izobraževanje za voditelja? Kako vam to izobraževanje pomaga pri vodenju skupine? Če ste po poklicu socialni-a delavec-ka, me zanima še, kako si pri vodenju skupine pomagata s koncepti socialnega dela?

1.6. Kje v trenutkih nemoči oz. krize pri vodenju skupine, če pride do nje, iščete pomoč? Na koga se obrnete? Kakšna je ob krizah vloga intervizije oz. supervizije, če je le-ta organizirana?

2. OKOLIŠČINE OB VKLJUČITVI V SKUPINO

2.1. Kje ste izvedeli za skupine starih ljudi za samopomoč? Kako ste si pred vključitvijo v skupino predstavljali vodenje skupine? So se vaše predstave uresničile?

2.2. Kateri so bili razlogi, zaradi katerih ste se odločili začeti z vodenjem skupine?

2.3. Kdo vam je predstavil možnost vodenja skupine oz. vas zato navdušil?

2.4. Koliko časa že vodite skupine? Je to vaša prva skupina, ki jo vodite? Kdo vam je vodenje te skupine predlagal?

2.5. Prosim, če mi opišete kakšno izkušnjo, ki vam je ob vodenju skupin ostala v spominu.

3. 'UČINKI' SREČANJ SKUPINE NA SOCIALNO ŽIVLJENJE VODITELJEV

3.1. Prosim, če lahko opišete, kako navadno poteka vaš dan? Kaj počnete? S čim se zaposlite?

3.2. Prosim, če mi lahko na kratko opišete vaše (morebitne) hobije, s katerimi se ukvarjate?

3.3. Kako ste med tednom, ko ni srečanja skupine, povezani z udeleženci skupine? Vas na koga od udeležencev skupine ali morebitnih sovoditeljev vežejo spomini iz preteklosti? Prosim vas, če mi katerega od teh spominov opišete.

3.4. Kako vodenje skupine oz. sama srečanja skupine vplivajo na vašo socialno mrežo, na ljudi, s katerimi ste dnevno v stiku (na vašo družino, prijatelje, znance, sosede ...)?

3.5. Kaj se je z vodenjem skupine v vašem življenju spremenilo? V čem ste zaradi vodenja oz. srečanj skupine postali močnejši?

3.6. Kaj bi v zvezi s srečanji skupine radi spremenili? Kakšni so vaši predlogi, želje?

DOGAJANJE NA SREČANJU – OPAZOVALNA LISTA
ŠKOFJELOŠKA INSTITUCIONALNA SKUPINA

obiski srečanj	1. SREČANJE	2. SREČANJE	3. SREČANJE	4. SREČANJE	5. SREČANJE	6. SREČANJE
datum in čas obiska	15. januar 2008, ob 10. uri	22. januar 2008, ob 10. uri	29. januar 2008, ob 10. uri	12. februar 2008, ob 10. uri	19. februar 2008, ob 10. uri	26. februar 2008, ob 10. uri
trajanje srečanja	1 ura	1 ura	1 ura	1 ura	1 ura	1 ura
kraj srečanja	Dnevna soba CSS, 3. nadstropje	Dnevna soba CSS, 2. nadstropje	Dnevna soba CSS, 3. nadstropje	Dnevna soba CSS, 3. nadstropje	Dnevna soba CSS, 3. nadstropje	Dnevna soba CSS, 3. nadstropje
pogovorna tema	1. Uporaba naravnih dobrin v zdravstvene namene: česno žganje kot sredstvo proti prehladu in uporaba čemaža v gospodinjstvu. 2. Branje literature na srečanjih skupine za samopomoč: pro et contra.	Predavanje o življenju in delu dr. Franceta Prešerna. Izvajalec: gost meseca, predstavnik Gorenjskega muzeja Kranj.	Predavanje o prebrani literaturi, ki temelji na pristni življenjski izkušnji. Mitch Albom: Modrost starega učitelja.	1. Švedska – dežela na severu Evrope 2. Spreminjajoče se vremenske razmere kot posledica globalnega segrevanja ozračja.	Duhovne vaje v tišini.	Pogovor o potovanju po Švedski.
spremljajoča dejavnost	/	Ogled diapozitivov o umetnikovem življenju in delu, branje in ogled njegove literature.	/	1. Švedska – za lažjo predstavo razlaga s pomočjo atlasa.	/	/
predlagatelj pogovorne teme oz. dejavnosti	1. Voditelj N. 2. Slepi udeleženci srečanj.	Organizator mreže institucionalnih skupin za samopomoč, domski delovni terapevt.	Voditelj A.	1. Eden od udeležencev srečanj. 2. Voditelj N. in nekateri udeleženci srečanj.	Voditelj N.	Voditelj A.
učinek, ki ga predlagatelj želi doseči s predlogom pogovorne teme oz. dejavnosti	1. Ozvestiti udeležence, da pri skrbi za zdravje moramo izhajati iz okolja in upoštevati preventivo. 2. Razložiti voditelju, da je branje literature predlagateljem pomembno, saj imajo zaradi specifičnih težav le omenjen dostop do literature, ki je	Prireditve v počastitev slovenskega kulturnega praznika.	Z eno od modrosti knjige, da za nov začetek življenja ni nikoli prepozno, vlivati udeležencem voljo do življenja.	1. Pogovorna tema je posledica odsotnosti enega od voditeljev. 2. Tema se iz predhodne teme razvije spontano, ni pa opaziti, da bi predlagatelji želeli vplivati na ostale udeležence.	V udeležencih zbuditi čut za spoštovanje enega od pravil srečevanja v skupinah za samopomoč – medsebojno poslušanje.	Z udeleženci podeliti izkušnje in vtise iz potovanja po Švedski.

	prilagojena njihovim potrebam.					
število prisotnih udeležencev	9/13	Ni točnega podatka (glej opombe)	10/13	12/13	12/13	13/13
število prisotnih voditeljev	1/2	1/2	1/2	1/2	1/2	2/2
opombe-prisotnost	Nekateri udeleženci sprašujejo po odsotnem voditelju. Razlog odsotnosti jim razložijo ostali udeleženci. Po odsotnih udeležencih ne sprašujejo.	Srečanje je namenjeno udeležencem vseh institucionalnih skupin za samopomoč, zato je težko razbrati točno število udeležencih.	Udeleženci ne sprašujejo po odsotnem voditelju in odsotnih udeležencih.	Udeleženci sprašujejo po odsotnosti voditelja. Nekateri ponovno sami spomnijo na razlog njegove odsotnosti. Po odsotnem udeležencu ne sprašuje nihče.	Po odsotnem voditelju, z odsotnostjo katerega so udeleženci vnaprej seznanjeni, in odsotnem udeležencu ne sprašuje nihče.	/
način sodelovanja udeležencev	1. Udeleženci podajo svoja mnenja potem, ko voditelj izpostavi pogovorno temo. 2. Udeleženci izpostavijo pogovorno temo in podajo svoja mnenja. Pri obeh temah udeleženci drug drugega med seboj prekinjajo, govorijo drug čez drugega.	Udeleženci poslušajo pripovedovanje gosta meseca in spremljajo branje umetnikovih del. Videči udeleženci si ogledajo diapozitive, slepi pa sprašujejo o podobah na diapozitivih in bolj aktivno govorno sodelujejo.	Udeleženci poslušajo pripoved voditelja. Nekateri le ob koncu povedo, da so poznali ali poznajo ljudi, s podobno boleznijo kot jo ima glavni junak knjige. Ob izpostavljanju mnenj udeleženci govorijo posamično.	1. Eden od udeležencev z vprašanjem po odsotnosti voditelja predlaga pogovorno temo, ki se nato razvije v pogovor o posebnostih dežele, kjer je voditelj trenutno na potovanju. Udeleženci postavljajo vprašanja, voditelj nanje odgovarja. 2. Pogovor spontano preide na spreminjajoče se vremenske razmere. Udeleženci z voditeljem podelijo svoje spomine na hudo zimo (l. 1952) Pri obeh temah se udeleženci pogosto medsebojno prekinjajo.	Udeleženci poslušajo voditelja, ko govori o izkušnji iz duhovnih vaj v tišini. Ob koncu na pobudo voditelja podajo svoja govorna mnenja le tisti, ki ponavadi ne pridejo do besede.	Udeleženci poslušajo voditeljevo pripovedovanje. Glede na svoje interese vezane na pogovorno temo, voditelju postavljajo dodatna vprašanja.
način sodelovanja voditelja	1. Voditelj predlaga pogovorno temo. Začne pogovor. Nekateri udeleženci s postavljanjem	Voditelj (gost meseca) predava o zgoraj omenjeni pogovorni temi. Z dodatno dejavnostjo	Voditelj predava o prebrani literaturi, ki temelji na podlagi pristne življenjske	1. Voditelj priskrbi atlas, s pomočjo katerega udeležencem predstavi državo Švedsko.	Voditelj na podlagi svoje izkušnje želi udeležence opozoriti na pomembnost enakovrednega sodelovanja na	Voditelj z udeleženci podeli izkušnje in vtise iz potovanja po Švedski. Odgovarja na zastavljena

	dodatnih vprašanj spodbuja k sodelovanju. Tiste, ki veliko govorijo umirja. 2. Voditelj na podlagi predlagane pogovorne teme s strani udeležencev razloži zakaj branje literature ni osnovni namen srečevanja v skupinah za samopomoč.	sogovornike poskuša spodbuditi k aktivnemu sodelovanju. V instituciji, ki je prvotno namenjena ljudem s specifičnimi težavami vida, za popestritev predavanja uporablja diapozitive.	izkušnje. Ob koncu pogovor naveže na predavanje.	Pogovor usmeri v posebnosti te države 2. Ob pogovoru o vremenu, ki se spontano oblikuje iz prejšnje teme predvsem posluša pripovedi udeležencev, ki temeljijo na njihovih izkušnjah. Skrbi za kolikor je mogoče enakovredno sodelovanje udeležencev.	srečanjih skupine. Večinoma govori o svoji izkušnji. Na koncu da besedo pretežno tistim, ki sicer zaradi gostobesednosti ostalih le redko pridejo do besede.	vprašanja s strani udeležencev.
--	--	---	---	--	---	--

Posebnosti skupine:

- Voditelja tik pred srečanjem povabita udeležence k sodelovanju na skupini za samopomoč.
- Na nobenem od srečanj ni opaziti posebne pogostitve udeležencev s strani voditeljev.
- Pogovorna tema oziroma dejavnost navadno ni vnaprej znana oziroma vnaprej dogovorjena.
- Vsakemu srečanju sledi 30 minutna intervizija, kjer voditelji organizatorju mreže institucionalnih skupin za samopomoč poročajo o delu na srečanju skupine in o številu prisotnih udeležencev.

KRANJSKA INSTITUCIONALNA SKUPINA

obiski srečanj	1. SREČANJE	2. SREČANJE	3. SREČANJE	4. SREČANJE
datum in čas obiska	4. december 2007 ob 9. uri	11. december 2007 ob 9. uri	18. december 2007 ob 9. uri	8. januar 2008 ob 9. uri
trajanje srečanja	1 ura	1 ura	1 ura	1 ura
kraj srečanja	Čajna kuhinja DUK, 1. nadstropje, desni trakt	Čajna kuhinja DUK, 1. nadstropje, desni trakt	Čajna kuhinja DUK, 1. nadstropje, desni trakt	Čajna kuhinja DUK, 1. nadstropje, desni trakt
pogovorna tema	Praznično dogajanje v instituciji v veselem decembru: - Vtisi s koncerta 'Poljskih dečkov'. - Vabilo k udeležbi pri nadaljnjih institucionalnih prazničnih prireditvah v mesecu decembru.	Babice in vnuki. Pogovor o medsebojnih odnosih med starimi starši in vnuki.	Spomini na praznovanje božično novoletnih praznikov v preteklosti.	1. Vtisi preteklih praznikov. 2. Vpliv vremena na počutje starih ljudi. 3. Varnost starejših voznikov in drugih starejših udeležencev v prometu.
spremljajoča dejavnost	/	/	*Krašenje božično novoletne jelke.	/
predlagatelj pogovorne teme oz. dejavnosti	voditelj V.	Eden od udeležencev	Voditelj M. * Voditelj V.	Voditelj V.
učinek, ki ga predlagatelj želi doseči s predlogom pogovorne teme oz. dejavnosti	Zbrati vtise o zgoraj omenjenem koncertu. Vabilo udeležencev k udeležbi na nadaljnjih prazničnih prireditvah v mesecu decembru.	Ni posebnega učinka, saj se pogovor oblikuje spontano	Spomniti udeležence na praznovanje v času njihove mladosti. Slišati izkušnje, ki jih imajo udeleženci na to obdobje. *Praznično okrasiti prostor srečanja	Voditelj s predlaganjem različnih pogovornih tem želi spodbuditi udeležence k sodelovanju. Ti za nobeno od tem ne pokažejo pretiranega zanimanja.
število prisotnih udeležencev	9/11	8/11	7/11	10/11
število prisotnih voditeljev	2/2	1/2	2/2	1/2
opombe-prisotnost	Udeleženci ne sprašujejo po odsotnih udeležencih. Enega od udeležencev zaradi drugih obveznosti (fth) na srečanje pripeljejo 15 minut po začetku srečanja. Eden pride sam tik pred koncem srečanja.	Udeleženci pred celotno skupino ne sprašujejo po odsotni voditelju in udeležencih. Voditelj opraviči odsotnost so-voditelja, udeležencem prenese pozdrave z njegove strani. Enega od udeležencev na srečanje zaradi drugih obveznosti (fth) pripeljejo 15 minut pred koncem srečanja.	Udeleženci ne sprašujejo po odsotnih udeležencih. nekateri udeleženci so med srečanjem deležni obiska s strani krajevnih humanitarnih organizacij, zato za kratek čas skupino zapustijo. Enega od udeležencev zaradi drugih obveznosti (fth) na srečanje pripeljejo tik pred koncem srečanja.	Po odsotnem voditelju ne sprašuje nihče od udeležencev. Voditelj opraviči njegovo odsotnost.
način sodelovanja udeležencev	Udeleženci podajajo svoja mnenja, potem ko voditelj z zastavljenim vprašanjem izpostavi pogovorno temo. V drugem delu pa poslušajo kaj vse se bo v instituciji dogajalo v prazničnem mesecu. Ob izpostavljanju mnenj govorijo prosto,	Potem, ko eden od udeležencev spontano predlaga pogovorno temo, udeleženci govorijo o medsebojnih odnosih s svojimi vnuki in pravnuki. Izpostavljajo pozitivne izkušnje, ki jih imajo s svojimi vnuki, nekateri pa s	Udeleženci, ki to zmorejo, skupaj z enim od voditeljev aktivno sodelujejo pri spremljajoči dejavnosti. Na pogovor so manj pozorni, pridružijo se mu le ob koncu srečanja, ko je dejavnost opravljena. Takrat podajo tudi	Med udeleženci se oblikuje spontani pogovor. Za nobeno od zgoraj navedenih pogovornih tem udeleženci ne pokažejo pretiranega zanimanja. Opazni so daljši premori tišine.

	ko se kdo kaj spomni. Pazijo, da ostalim udeležencem ne skačejo v besedo. Svojo željo po sodelovanju pokažejo tudi neverbalno-npr. z dvigom roke, pogledom voditelja ali drugim znakom.	skupino podelijo tudi spomine na svoje stare starše. Ob koncu, ko se pogovor razširi na vse redkejša pojave številčnih družin, udeleženci ugotavljajo možne vzroke za upadanje rojstev. Udeleženci govorijo prosto. Pazijo da ostalim udeležencem ne skačejo v besedo. Željo po sodelovanju pokažejo tudi neverbalno.	svoja mnenja o praznovanju božiča in novega leta v preteklosti. Ostali udeleženci pa skupaj z drugim voditeljem ob kavi, delijo svoje spomine o praznovanjih iz njihove mladosti.	
način sodelovanja voditelja	Voditelj z zastavljenim vprašanjem izpostavi pogovorno temo. Pazi na enakovredno sodelovanje udeležencev. Tiste, ki se sami ne vključijo v pogovor, povabi k sodelovanju. Ob koncu srečanja povabi udeležence k spremljanju institucionalnih prireditvev. Njegov sovoditelj v tišini spremlja pogovor, v pomoč mu je ob morebitnih premorih tišine. S kavico začetku srečanja pa poskrbi za dobrodošlico udeležencev.	Voditelj usmerja in povezuje pogovor. Skrbi za enakovredno sodelovanje udeležencev. Udeležence, ki se sami ne vključijo v pogovor, spodbuja z zastavljanjem vprašanj. Tudi sam pove svojo izkušnjo, vezano na pogovorno temo. S kuhanjem kave pa poskrbi za dobrodošlico udeležencev.	Voditelj, ki predlaga dejavnost. Skozi celotno srečanje pri njej aktivno sodeluje. Drugi voditelj z zastavljanjem vprašanj usmerja pogovor in pazi na enakovredno sodelovanje udeležencev. S kuhanjem kave poskrbi za dobrodošlico udeležencev.	Voditelj vso svojo moč usmeri v motiviranje udeležencev za aktivno sodelovanje na srečanju. Takrat ko vidi, da določena pogovorna tema udeležencev ne pritegne, obrne pogovor v drugo smer. Opazna je voditeljeva iznajdljivost. Do izraza pride primanjkljaj drugega voditelja. Ob začetku srečanja s kavico poskrbi za dobrodošlico udeležencev.

Posebnosti skupine:

- Nekateri udeleženci na srečanje pridejo sami, manjkajoče pa voditelja povabita k sodelovanju tik pred začetkom srečanja.
- Voditelja s kuhanjem kave na začetku srečanj poskrbita za dobrodošlico udeležencev.
- Pogovorna tema oziroma dejavnost navadno ni vnaprej znana oziroma vnaprej dogovorjena, oblikuje se spontano.

RADOVLJIŠKA INSTITUCIONALNA SKUPINA

obiski srečanj	1. SREČANJE	2. SREČANJE	3. SREČANJE	4. SREČANJE	5. SREČANJE
datum in čas obiska	17. april 2008, ob 10.30 uri	8. maj 2008, ob 10.30 uri	15. maj 2008, ob 10.30 uri	22. maj 2008, ob 10.30 uri	29. maj 2008, ob 10.30
trajanje srečanja	1ura in 30 minut	1ura in 30 minut	1 ura in 30 minut	1 ura in 30 minut	1 ura in 30 minut
kraj srečanja	Dnevna soba DJB, 1. nadstropje	Dnevna soba DJB, 1. nadstropje	Dnevna soba DJB, 1. nadstropje	Dnevna soba DJB, 1. nadstropje	Dnevna soba DJB, 1. nadstropje
pogovorna tema	Moja najljubša knjiga.	Numerologija. Napovedovanje usode s pomočjo števil.	Otroške igre. Obujanje spominov iz preteklosti.	/	Očetje in matere. Obujanje spominov iz preteklosti.
spremljajoča dejavnost	Branje kratkega odlomka iz Willisove knjige 'Ženici'. *Praznovanje rojstnega dne enega od udeležencev.	Računanje osebnih števil kot osnova za napovedave usode.	Načrtovano praznovanje rojstnega dne enega od udeležencev. Nanj slavljenec pozabi.	Tombola *Praznovanje rojstnega dne enega od udeležencev.	/
predlagatelj pogovorne teme oz. dejavnosti	Voditelj B. *Eden od udeležencev.	Voditelj B.	Voditelj B.	Oba voditelja *Eden od udeležencev.	Voditelj B.
učinek, ki ga predlagatelj želi doseči s predlogom pogovorne teme oz. dejavnosti	Spodbuditi udeležence, da spregovorijo o svojih navadah vezanih na branje literature. Motivirati udeležence za branje literature. *Pogostitev ostalih udeležencev in voditeljev ob osebnem prazniku.	Z vpeljevanjem ne-vsakdanjih pogovornih tem in dejavnosti preko humorja, poskrbeti za popestritev srečanja.	Medsebojna delitev izkušenj iz preteklosti vezana na pogovorno temo.	Razvedrilo udeležencev. *Pogostitev ostalih udeležencev in voditeljev ob osebnem prazniku.	Medsebojna delitev izkušenj iz preteklosti vezana na pogovorno temo.
število prisotnih udeležencev	8/8	8/8	7/8	8/8	8/8
število prisotnih voditeljev	2/2	2/2	2/2	1/2	2/2
opombe-prisotnost	/	/	Po odsotnem udeležencu ostali udeleženci ne sprašujejo. Eden od udeležencev zaradi obveznosti (fth) na srečanje nekoliko zamudi.	Voditelj, ki je sicer odsoten ob začetku srečanj pride pozdravit udeležence. S seboj prinese nekaj dobrikov za tombolo.	/
način sodelovanja udeležencev	Udeleženci po vrsti, vsak takrat, ko mu voditelj da priložnost, povedo svoja mnenja o obravnavani pogovorni temi. Ni medsebojnega prekinjanja. Če se kateri ob pripovedovanju ostalih spomni, kar bi še želel dodati, neverbalno pokaže, da to želi (dvig roke, pogled voditelja). Svoje	Udeleženci poslušajo, ko jim voditelj govori o osnovah obravnavane pogovorne teme. Spremljajo voditeljevo demonstriranje dejavnosti. Podajo tudi nekaj svojih mnenj o napovedovanju prihodnosti.	Udeleženci drug za drugim, takrat ko so na vrsti, povedo svoja mnenja o obravnavani pogovorni temi. Ni medsebojnega prekinjanja. Če se kateri ob pripovedovanju drugih spomni kar bi še želel dodati, to neverbalno pokaže. Strinjanje izrazijo s kimanjem.	Med dejavnostjo udeleženci spremljajo vsaka svojo tombolsko kartico. 'Borijo' se za simbolične dobitke, ki jih prispevata voditelja.	Udeleženci drug za drugim, ko jim voditelj da priložnost, povedo mnenja o obravnavani pogovorni temi. Ni zaslediti medsebojnega prekinjanja. Če kateri želi kaj dodati, to neverbalno pokaže. Svoje strinjanje s povedanim kažejo s

	strinjanje s povedanim pa kažejo tudi s kimanjem. V prvem delu, ki je namenjen praznovanju, pogovor poteka spontano, včasih se med seboj tudi prekinjajo.				kimanjem.
način sodelovanja voditelja	Eden od voditeljev v prvem delu srečanja slavljenču izroči simbolično darilo v imenu skupine. Aktivneje sodeluje v drugem delu. Predlaga pogovorno temo in opravi dejavnost. Skrbi pa tudi za enakovredno sodelovanje udeležencev. Pozoren je, da je vsak od udeležencev slišan in poslušan. Sovoditelj pa mu pomaga med premori tišine, ko voditelju zmanjka besed. Voditelja (in slavljenec) s kavico in domačimi drobnimi prigrizki poskrbijo za dobrodošlico udeležencev.	Eden od voditeljev predlaga pogovorno temo. Razloži osnove obravnavane pogovorne teme. Sodeluje tudi z dejavnostjo, za katero se je izkazalo, da jo je pripravil že doma. Na podlagi rojstnih datumov je izračunal številke za napovedovanje prihodnosti za vse udeležence. Skrbi za enakovrednost vseh udeležencev. Sovoditelj pa mu pomaga ob premorih tišine, ko dopolni njegovo razmišljanje. Voditelja s kavo in domačimi drobnimi prigrizki poskrbita za ustrezno počutje udeležencev.	Eden od voditeljev predlaga pogovorno temo. Začne pogovor. S postavljanjem dodatnih vprašanj usmerja pogovor. Pozoren je na enakovredno sodelovanje udeležencev. Sovoditelj mu pomaga ob premorih tišine. Tudi sam izpostavlja svoje izkušnje, ki so iztočnica za nadaljnji pogovor. Voditelja s kavo in domačimi drobnimi prigrizki poskrbita za ustrezno počutje udeležencev.	Čeprav dejavnost predlagata oba voditelja, zaradi odsotnosti so-voditelja, pri izvedbi sodeluje le eden. Pozoren je na delitev tombolskih lističev, pravilno pokrivanje zasedenih tombolskih polj in na razdelitev nagrad. Tempo srečanja prilagodi sposobnostim udeležencev. Skupaj z udeležencem, ki praznuje, pripravi kavo in druge prigrizke.	Eden od voditeljev predlaga pogovorno temo in začne pogovor. Med postavljanjem dodatnih vprašanj je pozoren na enakovredno sodelovanje udeležencev, ki svoja mnenja in izkušnje s skupino delijo v krožnem vrstnem redu.

Posebnosti skupine:

- Voditelj pred začetkom srečanja k sodelovanju povabi le manjkajoče udeležence, saj ga ostali že čakajo v prostoru srečanja.
- Voditelja oziroma udeleženci, ki praznujejo, na vsakem srečanju pogostijo udeležence s kavo in drugimi prigrizki. V pomladnih mesecih je na mizi obvezen tudi šopek rož. Za ustreznost prostora in čiste kavne skodelice redno skrbi organizator mreže institucionalnih skupin za samopomoč.
- Pogovorna tema oziroma dejavnost na srečanju navadno ni vnaprej znana (vnaprej dogovorjena). Voditelj kot predlagatelj pogovornih tem oziroma dejavnosti pri načrtovanju dela s skupino upošteva predloge udeležencev.

ŠKOFJELOŠKA SKUPINA V SKUPNOSTI

obiski srečanj	1. SREČANJE	2. SREČANJE	3. SREČANJE	4. SREČANJE
datum in čas obiska	21. januar 2008, ob 15.30 uri	28. januar 2008, ob 15.30 uri	4. februar 2008, ob 15.30 uri	11. februar 2008, ob 15.30 uri
trajanje srečanja	1 ura in 30 minut	1 ura in 30 minut	1 ura in 30 minut	1 ura in 30 minut
kraj srečanja	Sejna soba OZRK Škofja Loka	Sejna soba OZRK Škofja Loka	Sejna soba OZRK Škofja Loka	Sejna soba OZRK Škofja Loka
pogovorna tema	/	Zdravilne rastline - Nabiranje in uporaba.	Literarni večer v čast dr. Francetu Prešernu.	Zdrava prehrana ali kako se prehranjujemo?
spremljajoča dejavnost	Praznovanje rojstnega dne enega od udeležencev * Petje **Telovadba	** Telovadba	Branje Prešernovih pesmi po izbiri udeležencev.	** Telovadba
predlagatelj pogovorne teme oz. dejavnosti	Eden od udeležencev *Ostali udeleženci **Eden od udeležencev po navodilu voditelja.	Voditelj. **Eden od udeležencev po navodilu voditelja.	Voditelj. Soizvajalci: Udeleženci skupine v skupnosti iz Železnikov.	Voditelj. **Eden od udeležencev po navodilu voditelja.
učinek, ki ga predlagatelj želi doseči s predlogom pogovorne teme oz. dejavnosti	Pogostitev ostalih udeležencev in voditelja ob osebnem prazniku. *Voščilo in sprostitev. **Dodatna sprostitev.	Pridobivanje novega znanja o pogovorni temi. Medsebojna delitev praktičnih nasvetov za uporabo v vsakdanjem življenju. **Dodatna sprostitev.	Počastitev slovenskega kulturnega praznika. Druženje z udeleženci iz okoliške skupine za samopomoč v skupnosti.	Ozaveščanje udeležencev o pomenu pogovorne teme za kakovostnejše življenje. **Dodatna sprostitev.
število prisotnih udeležencev	5/7	7/7	6/7	7/7
število prisotnih voditeljev	1/1	1/1	1/1	1/1
opombe-prisotnost	Po odsotnem udeležencu, ostali udeleženci ne sprašujejo. Z njegovim izostankom so vnaprej seznanjeni. Za odsotnost drugega vprašajo. Voditelj ga opraviči z nepredvidljivim razlogom (bolezen).	Enega od udeležencev na srečanju spremlja družinski član, ker se zaradi nedavnega padca tako počuti bolj varnega.	Po odsotnem udeležencu ne sprašuje nihče. Tudi voditelj ni seznanjen z razlogom njegove odsotnosti.	/
način sodelovanja udeležencev	Srečanje se odvija spontano s preprostim pogovorom ob kavi ali čaju. Udeleženci si pripovedujejo šale, se smejiyo. Med pogovorom se občasno medsebojno prekinjajo. *Med pogovorom zapojejo voščilo slavljenču. **Eden od udeležencev kot navadno na sredini srečanja voditelja opozori na čas za telovadbo.	Udeleženci po sedežnem vrstnem redu podajo svoja mnenja o obravnavani pogovorni temi. Kakšne zdravilne rože nabirajo in kje, kako jih predelajo, v kakšen namen jih uporabijo. Govorijo brez medsebojnega prekinjanja. Svoje strinjanje s povedanim neverbalno kažejo s kimanjem. Odgovori udeležencev se medsebojno dopolnjujejo.	Eden od udeležencev gostujoče skupine, upokojeni slavist otvori srečanje z življenjepisom dr. Franceta Prešerna. Vsak udeleženec gostujoče in gostiteljske skupine recitira eno Prešernovo pesem. Ponavljanje izbranih pesmi ni pomembno, ker naj bi bila pesem izbrana po občutku udeležencev.	Vsak od udeležencev poda svoje mnenje o pogovorni temi. Povedo kako se prehranjujejo, kaj pridelajo doma in kaj kupujejo, na kakšen način pripravljajo določene jedi. Ob izpostavljanju se držijo sedežnega reda. Če želijo izven svojega časa kaj dodati, to neverbalno pokažejo (dvig roke, pogled) voditelju, ki jim nato da možnost, da podajo svoje mnenje. Strinjanje s povedanim kažejo neverbalno, s kimanjem.
način sodelovanja voditeljev	Voditelj skupaj s slavljencom poskrbi za	Voditelj predlaga pogovorno temo.	Tudi voditelja obeh skupin recitirata	Voditelj predlaga pogovorno temo.

	dobrodošlico udeležencev s kavo, čajem in prigrizkom. Kljub spontanemu pogovoru je pozoren na enakovredno sodelovanje udeležencev. Pri vključitvi v pogovor pomaga predvsem tistim udeležencem, ki se sami težko vključijo v pogovor.	Začne pogovor. Izpostavi svoje izkušnje, vezane na pogovorno temo. Skrbi za enakovredno sodelovanje udeležencev in za ohranjanje 'rdeče niti' pogovora.	Prešernove pesmi. Voditelj gostiteljske skupine je nekoliko bolj obremenjen s potekom srečanja. Poskrbi za dobrodošlico gostujočih in gostiteljev. Pazi na čas in enakovredno sodelovanje udeležencev. Usmerja pogovor oziroma dejavnost. S krajšimi povzetki povezuje srečanje. Na koncu se gostujočim udeležencem v imenu skupine zahvali za sodelovanje.	Začne pogovor. S skupino podeli svoje mnenje in izkušnje o pogovorni temi. Skrbi za enakovredno sodelovanje udeležencev. Usmerja srečanje k 'rdeči niti'.
--	---	---	---	---

Posebnosti skupine:

- Udeleženci na srečanja pridejo sami, nekateri zaradi občutka varnosti v spremstvu članov lastne družine.
- Voditelj udeležence pričaka v prostoru srečanja, ki ga že ureja za srečanje, istočasno pa poskrbi za pogostitev s kavo, čajem in drobnimi prigrizki.
- Pogovorna tema oziroma dejavnost je vnaprej znana oziroma vnaprej dogovorjena. Udeleženci občasno dobijo celo 'domačo nalogo', s pomočjo katere že čez teden razmišljajo o svojem aktivnem prispevku na prihodnjem srečanju skupine.
- Pri pogovornih temah oziroma dejavnostih vedno aktivno sodeluje tudi voditelj. Na ta način kaže enakovrednost z ostalimi udeleženci srečanj.
- Praznovanja rojstnih dni spremlja petje.
- **V skupini redno izvajajo dodatno dejavnost (telovadba), na kar voditelja spomni eden od udeležencev, ki je zato zadolžen.

KRANJSKA SKUPINA V SKUPNOSTI

obiski srečanj	1. SREČANJE	2. SREČANJE	3. SREČANJE	4. SREČANJE
datum in čas obiska	6. december 2007, ob 10. uri	13. december 2007, ob 10. uri	3. januar 2008, ob 10. uri	10. januar 2008, ob 10. uri
trajanje srečanja	2 uri	2 uri	2 uri	2 uri
kraj srečanja	Prostor za zaključene družbe v gostišču Arvaj.	Prostor za zaključene družbe v gostišču Arvaj.	Prostor za zaključene družbe v gostišču Arvaj.	Prostor za zaključene družbe v gostišču Arvaj.
pogovorna tema	Tudi starost je lahko lepa.	1. Skrb za urejeno okolje. 2. Zdravilne rastline: prednosti, slabosti in uporaba.	Pridelava hrane v današnji družbi.	Ekološka osveščenost okolja.
spremljajoča dejavnost	Branje kratkih misli iz knjige 'Glejte že sonce zahaja'. *Simbolično obdarovanje ob prazniku sv. Miklavža.	1. / 2. Branje članka o prednostih, slabostih in uporabi zdravilnih rastlin: Šipek in navadni gabez.	/	Branje članka o vplivu tople grede.
predlagatelj pogovorne teme oz. dejavnosti	Udeleženec srečanja, ki predlagano pogovorno temo tudi pripravi. *Voditelj in nekateri udeleženci, ki dejavnost tudi izvedejo.	1. Eden od udeležencev srečanja. 2. Eden od udeležencev, ki na srečanje prinese članek za obravnavo na srečanju.	Eden od udeležencev srečanja.	Udeleženec srečanja, ki pogovorno temo tudi pripravi.
učinek, ki ga predlagatelj želi doseči s predlogom pogovorne teme oz. dejavnosti	Opozoriti udeležence na optimističen pogled na življenje kljub težavam, ki jih doletijo v starosti. *Razveseliti voditelja in ostale udeležence z drobno pozornostjo.	1. Opozoriti udeležence na lastne težave, ki jih ima ob odlaganju odpadkov v ločene zbiralnike. 2. Širiti znanje za praktično uporabo v vsakdanjem življenju med ostale udeležence.	Opozoriti na pomembnost preciznosti pri izbiri živil za vsakdanjo uporabo v gospodinjstvu: prisotnost konzervansov v kupljenih izdelkih, eko sadje in zelenjava z domačega vrta.	Opozoriti ostale udeležence na učinek tople grede in pomembnost ekološkega obnašanja v vsakdanjem življenju: manjša poraba električne energije, vode in čistil.
število prisotnih udeležencev	9/11	10/11	11/11	9/11
število prisotnih voditeljev	1/1	1/1	1/1	1/1
opombe-prisotnost	Z odsotnostjo udeležencev prisotne udeležence seznanijo udeleženci, ki so seznanjeni z razlogom njihove odsotnosti.	Z odsotnostjo udeleženca prisotne udeležence seznanijo udeleženci, ki so seznanjeni z razlogom njegove odsotnosti.	/	Z razlogom odsotnosti enega od udeležencev prisotne udeležence seznani voditelj. Z razlogom odsotnosti drugega udeleženca udeležence seznani eden od udeležencev.
način sodelovanja udeležencev	Eden od udeležencev aktivno sodeluje pri pripravi in izvedbi pogovorne teme. Ostali pa se v pogovor vključijo po končanem uvodu v pogovorno temo. Vsak poda svoje mnenje. Opaziti je medsebojno prekinjanje. Udeleženci, ki jih to moti, ostale udeležence opozorijo	1. Eden od udeležencev opozori na problem odlaganja odpadkov. Ostali udeleženci podajo svoja mnenja o pogovorni temi. Povedo kako sami skrbijo za odpadke, s kakšnimi težavami in vprašanji se srečujejo. Izpostavijo svoje izkušnje s komunalno službo. Govorijo brez vrstnega reda. Ko se	Eden od udeležencev nenačrtovano predlaga pogovorno temo in začne pogovor. Udeleženci povedo, kakšne navade imajo pri uporabi živil v gospodinjstvu: katera živila kupujejo, katera živila pridelajo doma, na kakšen način pripravljajo hrano, koliko časa in v kakšnih posodah. Govorijo brez vrstnega	Eden od udeležencev predlaga z njegove strani pripravljeno pogovorno temo, prebere članek in začne pogovor. Skrbi za usmerjanje pogovora k 'rdeči niti'. Ostali udeleženci poslušajo. Svoja mnenja podajo za udeležencem, ki pogovorno temo pripravi in s podajanjem svojega

	na njihove napake. *Nekateri udeleženci z majhnimi pozornostmi (čokoladni bomboni, mandarine) presenetijo ostale udeležence in voditelja.	kdo spomni, da bi kaj dodal, se med seboj prekinjajo. Nikogar ni potrebno dodatno spodbujati k pogovoru. 2. Eden od udeležencev na srečanje prinese članek o šipku in navadnem gabezu, njunih prednostih, slabostih in uporabi. Eden od ostalih udeležencev članek tudi prebere. Ostali udeleženci podajo svoja mnenja o pogovorni temi. Povedo, v kakšne namene in na kakšen način šipek in navadni gabez uporabljajo oni. Nekateri izražajo začudenje nad številnimi možnostmi uporabe. Med branjem poslušajo. Med pogovorom se, ko ima kdo kaj dodati med seboj prekinjajo. Nikogar ni potrebno posebej spodbujati k sodelovanju.	reda, občasno se med seboj prekinjajo. Nikogar ni treba posebej spodbujati k sodelovanju.	mnenja začne pogovor. Govorijo o lastnih ukrepih s katerimi v vsakdanjem življenju skrbijo za ekološko obnašanje ali pa o ukrepih s katerimi so se seznanili ob spremljanju medijev.
način sodelovanja voditeljev	Voditelj sedi med udeleženci in večinoma tiho opazuje dogajanje. Občasno doda svoje mnenje. Če se dogajanju ne da več mirno slediti, opozori udeležence naj se umirijo. Ko kaže, da bo srečanje izgubilo 'rdečo nit', voditelj usmerja pogovor nazaj k njej. * Voditelj preseneti udeležence z majhno pozornostjo (male čokoladice) za vsakega udeleženca.	1. in 2. Voditelj večinoma tiho sedi med udeleženci. Zamišljeno opazuje dogajanje. Udeležence občasno opozori na pomembnost enakovrednega sodelovanja. Pusti, da se udeleženci medsebojno dogovorijo za vrstni red podajanja mnenj. Tudi voditelj poda svoje mnenje. Ko zgleda, da bo srečanje izgubilo 'rdečo nit', udeležence srečanja opozori nanjo.	Voditelj večinoma tiho sedi in spremlja pogovor. Poda svoje mnenje. Tokrat udeležencev ne opozarja na pomembnost spoštovanja vrstnega reda, čeprav se udeleženci občasno še medsebojno prekinjajo.	Voditelj poda svoje mnenje o pogovorni temi. Tiho in zamišljeno spremlja pogovor.

Posebnosti skupine:

- Udeleženci na srečanje pridejo sami, prostor srečanja pa zasedejo šele, ko je zbrana večina udeležencev. Voditelj navadno pride med zadnjimi.
- Razen ob posebnih priložnostih pogostitve udeležencev s strani voditelja ni. Udeleženci in voditelj si privoščijo kavo ali čaj na lastne stroške, ker se srečujejo v gostišču.
- Udeleženci srečanj enkrat mesečno pobirajo simbolično članarino. Z njeno pomočjo organizirajo dodatne dejavnosti (izlete, simbolična novoletna darilca).
- Pogovorna tema navadno ni vnaprej znana ali vnaprej dogovorjena. Kljub temu udeleženci s prinosom gradiva na srečanje oziroma s pripravljanjem pogovorne teme pokažejo interes za obravnavo določenih pogovornih tem. Istočasno pokažejo tudi, da svoj čas izven srečanja namenjajo razmišljanju o dogajanju na srečanju.
- Udeleženci prostovoljno nudijo pomoč voditelju pri pripravi pogovorne teme.
- Pri pogovornih temah oziroma dejavnostih ne glede nato, kdo jo pripravi, aktivno sodeluje tudi voditelj, s čimer kaže na enakovrednost ostalim udeležencem.

RADOVLJIŠKA SKUPINA V SKUPNOSTI

obiski srečanj	1. SREČANJE	2. SREČANJE	3. SREČANJE	4. SREČANJE
datum in čas obiska	1. april 2008, ob 16. uri	8. april 2008, ob 16. uri	15. april 2008, ob 16. uri	22. april 2008, ob 16. uri
trajanje srečanja	1 ura in 30 minut	1 ura in 30 minut	1 ura in 30 minut	1 ura in 30 minut
kraj srečanja	Sejna soba KS Lesce	Sejna soba KS Lesce	Na domu enega od udeležencev	Sejna soba KS Lesce
pogovorna tema	Hišni ljubljenci.	/	/	Kis - prednosti, vrste in uporaba.
spremljajoča dejavnost	Branje odlomkov iz knjige 'Kurja juhica': zgodbe o malih živalih. *praznovanje rojstnega dne enega od voditeljev. ** Avtogeni trening.	Vaje za ohranjanje spominskih sposobnosti: spominsko prerisovanje likov, računanje, 'nakup v trgovini', spominsko risanje svoje spalnice ali dnevne sobe. *Avtogeni trening.	Vaje za ohranjanje miselnih sposobnosti: povezovanje likov, pisanje povedi o pomladi (povezovanje besed v stavke), spreminjanje povedi iz trdilne v nikalno, vprašalno in vzklično obliko. *Pripovedovanje vicev. ** Avtogeni trening.	/
predlagatelj pogovorne teme oz. dejavnosti	Voditelj M. *Voditelj H. **Voditelj M.	Voditelj M. ** Voditelj M.	Voditelj M. *Eden od udeležencev. ** Voditelj M.	Voditelj H.
učinek, ki ga predlagatelj želi doseči s predlogom pogovorne teme oz. dejavnosti	Z udeleženci srečanj deliti občutljivost do hišnih ljubljencev in pokazati, da so nam le-ti lahko v tolažbo ob osamljenosti. * Pogostitev udeležencev in voditelja ob osebnem prazniku. * Petje. **Dodatna sprostitev.	Ohranjanje spominskih sposobnosti udeležencev. **Dodatna sprostitev.	Ohranjanje miselnih sposobnosti udeležencev. *Sprostitev. **Dodatna sprostitev.	Opozoriti udeležence na prednosti, vrste in uporabo kisa v gospodinjstvu.
število prisotnih udeležencev	9/9	9/9	9/9	7/9
število prisotnih voditeljev	2/2	1/2	1/2	1/2
opombe-prisotnost	/	Ideleženci so z odsotnostjo voditelja vnaprej seznanjeni. Po njem ne sprašujejo. Tudi prisotni voditelj ga ne opraviči. Eden od udeležencev zaradi drugih obveznosti (zdravstveni pregled) na srečanje nekoliko zamudi. Udeleženci sprašujejo po zdravstvenem stanju enega od redno odsotnih udeležencev oziroma po počutju drugega zaradi osebnih razlogov odsotnega udeleženca.	Udeleženci so z odsotnostjo voditelja vnaprej seznanjeni. Voditelj udeležencem prenese pozdrave z njegove strani.	Voditelj opraviči odsotnost sovoditelja, ki je odsoten zaradi zdravstvenih težav. Nekaj udeleženk zaradi obveznosti (pogreb) na srečanje nekoliko zamudi.
način sodelovanja udeležencev	Dva udeleženca po navodilu voditelja prebereta odlomka iz zgoraj omenjene knjige. Udeleženci po	Udeleženci po navodilih voditelja rešujejo vnaprej pripravljen delovni list. Po navodilih	Udeleženci po navodilih voditelja rešujejo delovni list. Povezujejo enake like. Povezujejo besede v	Udeleženci na srečanju sodelujejo po sedežnem vrstnem redu oziroma po vrstnem redu, ki ga

	sedežnem vrstnem redu podajajo svoja mnenja in izkušnje, ki jih imajo s hišnimi ljubljenci. Med seboj se ne prekinjajo. Če želijo kaj dodati, to storijo ob koncu, ko svoja mnenja podajo vsi udeleženci. *Udeleženci voščijo in se s skromnim šopkom cvetja zahvalijo voditelju za njegovo požrtvovalnost. *Voditelju tudi zapojejo. Pogovor poteka spontano, udeleženci se med seboj tudi prekinjajo. ** Udeleženci sledijo navodilom voditelja, ki vodi avtogeni trening.	voditelja odgovarjajo na vprašanja. Zaradi nujnega izpostavljanja pri branju rešitev se nekateri udeleženci izpostavljajo le s težavo. **Udeleženci sledijo navodilom voditelja, ki vodi avtogeni trening.	stavke in tako sestavljajo povedi o pomladi. Te povedi preoblikujejo v nikalno, vprašalno ali vzključno obliko. Nekaterim udeležencem se zdi tovrstno sodelovanje intelektualno prezahtevno. *Eden od udeležencev z namenom popestritve srečanja po privoljenju voditelja pove dva vica. **Udeleženci sledijo navodilom voditelja, ki vodi avtogeni trening.	določi voditelj. Odgovarjajo na postavljena vprašanja, vezana na pogovorno temo. Naenkrat govori samo eden od udeležencev. Udeleženci se navadno se oglašijo samo, ko so na vrsti. Svoja soglasja ali začudenja nad povedanim pokažejo neverbalno s kimanjem. Če kateri od udeležencev ne ve odgovora na postavljeno vprašanje, mu najprej pomagajo ostali udeleženci, šele nato voditelj.
način sodelovanja voditeljev	Voditelj predlaga in pripravi pogovorno temo. Skrbi za enakovredno sodelovanje udeležencev. Udeležence, ki se težko vključijo v pogovor spodbudi z dodatnim vprašanjem. Pozoren je na čas in 'rdečo nit' srečanja *Voditelj ob osebnem prazniku pogosti ostale udeležence. **Voditelj vodi in usmerja avtogeni trening.	Voditelj predlaga in pripravi dejavnost (vnaprej pripravljen delovni list). Med srečanjem pazi na čas in enakovredno sodelovanje udeležencev. Pri branju rešitev pazi, da na vrsto pridejo vsi udeleženci. **Voditelj vodi in usmerja avtogeni trening.	Voditelj predlaga in pripravi dejavnost (vnaprej pripravljen delovni list in navodila za udeležence). Med srečanjem pazi na čas in enakovredno sodelovanje udeležencev. Pri sestavljanju povedi, in postavljanju le-teh v različne oblike pazi, da pridejo na vrsto vsi udeleženci. **Voditelj vodi in usmerja avtogeni trening.	Voditelj predlaga in pripravi pogovorno temo (vnaprej pripravljena vprašanja in odgovori). Pazi na enakovredno sodelovanje udeležencev in čas, ki ga imajo na voljo. Udeležencem, ki zamujajo ob njihovem prihodu pove kaj se dogaja, nato nadaljuje s potekom srečanja.

Posebnosti skupine:

- Udeleženci na srečanje pridejo sami. Ko se skupina sreča pri enem od udeležencev doma, voditelj poskrbi za prevoz nekaterih udeležencev.
- Voditelja udeležence počakata v prostoru srečanja. S kavo, čajem in drobnimi prigrizki poskrbita za njihovo dobrodošlico.
- Pogovorna tema navadno ni vnaprej znana oziroma vnaprej dogovorjena. Navadno jo pripravljata voditelja. Ob pripravi upoštevata vsebinske predloge udeležencev.
- *Praznovanja rojstnih dni spremlja petje.
- **Srečanja redno spremlja dodatna dejavnost (avtogeni trening), na kar skupino opozori voditelj, ki dejavnost vodi.

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Irena Rihtaršič, vpisana na Fakulteto za socialno delo v študijskem letu 2003/2004 kot redna študentka izjavljam, da sem diplomsko delo z naslovom PRIMERJAVA SKUPIN STARIH LJUDI ZA SAMOPOMOČ V INSTITUCIJAH IN SKUPNOSTI NA OBMOČJU GORENJSKE napisala samostojno s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorice dr. Jane Mali.

Datum: 8. 10. 2009

Podpis: